

Milan Myška¹

FAUSTINA ENSE „ZLATÁ OPAVSKÁ LÉTA“

Abstract

The author of this text focuses on Faustin Ens, a Grammar School professor in Opava and his participation on setting the foundations of museology in Opava. Ens was the central and youngest figure of the three founders of Grammar School Museum in Opava, the predecessor of today's Silesian Museum. Professor Ens was surely the most important figure among the intellectuals in Opava and Austrian Silesia in the first half of the 19th century. His intellectual superiority in the small-town environment slowly became an obstruction. The importance of Faustin Ens for Opava and Silesia was appreciated by society only after he left Silesia.

Keywords: Grammar School Museum in Opava, Faustin Ens, museology in Silesia, Johann Josef Schössler, Franz Mückusch von Buchberg

Profesor Faustin Ens byl nesporně ústřední postavou „svaté trojice“ zakladatelů opavského gymnazijního muzea, předchůdce dnešního Slezského zemského muzea. Z trojice zakladatelů byl nejmladší. Zatímco setník a amatérský přírodovědec Franz Mückusch von Buchberg se narodil v r. 1748 a purkmistr Johann Josef Schössler v r. 1761, přišel Faustin Ens na svět až v r. 1782. Nejstaršího a nejmladšího dělila téměř celá generace. Všichni tři se narodili jako poddaní panovníků z rodu habsburského, ale pouze jeden z nich byl původem Slezan. Mückusch z Buchberga pocházel z Dolní Červené Vody v rakouské části Niského knížectví, Schössler se narodil v malém provinčním městě Rýmařově na pomezí Moravy a Slezska, zatímco Ens pocházel z městečka Rottweil v breisašském kraji Bádenska-Württemberska, který v době Ensova dětství a mládí patřil pod svrchovanost rakouských císařů jak součást tzv. Vorderösterreich (Přední Rakousy) a teprve po Míru bratislavském v r. 1805 byl z jejich pravomoci vyloučen. Všichni tři byli rakouskými patrioty a považovali si za čest, že mohou sloužit monarchii a jejímu císaři. Také sociální a profesní prostředí rodin, z nichž tito tři opavští intelektuálové předbřeznové doby pocházeli, bylo zcela odlišné. Mückusch byl synem sice ne příliš zámožného majitele rytířského statku a státního úředníka, ale rodina patřila k horní privilegované vrstvě feudální společnosti. Schössler se narodil v rodině středně velkých podnikatelů: jeho otec Josef byl spolumajitelem rýmařovské papírny. Z nižších vrstev společnosti pocházel Faustin Ens. Jeho otec Stanislaus byl maloměstským učitelem, který – aby uživil početnou rodinu a mohl vydržovat na studiích své dva syny, musel si přivydělávat drobnými službami místní faře a kostelu, ale také hospodařením na malém údělu pronajaté půdy, do něhož zapojoval celou rodinu. Co je však spojovalo, bylo vzdělání. Všichni vystudovali tehdy jediný typ školy střední úrovně, tedy gymnázium. Mückusch v Opavě a v Olomouci, Schössler v Brně a Ens nejprve v benediktinském klášteře v Schuttern (kde byl zároveň diskantistou chlapecké klášterní školy), pak ve Freiburgu a nakonec v benediktinském klášteře Svatého Petra ve Schwarzwaldu, kde dokonce prodělal, ale nedokončil řádový noviciát. Všem třem se dostalo také

¹ Článek vychází z mých starších textů o Faustinu Ensovi. Srov. Milan MYŠKA, *Faustin Ens. Životní příběh slezského intelektuála doby předbřeznové* [= Osobnosti Slezska sv. III]. Opava-Ostrava 2003 a Milan MYŠKA, *Faustin Ens (1782–1858)*, in: Joachim BAHLCHE [Hg.], *Schlesische Lebensbilder Bd. XI*. Inzingen 2012, s. 295–304. Zde citována použitá literatura a prameny.

vyššího vzdělání, které jim v pozdějších letech otevřelo dveře k intelektuálním profesím. Franz Mückusch absolvoval s úspěchem tereziánskou inženýrskou akademii ve Vídni, což mu umožnilo vstoupit do armády rakouského mocnářství a dosáhnout dobrého zajištění v důstojnické profesi. Jeho introvertní povaze nevyhovoval bujarý styl oficiálního života, a tak nacházel vnitřní náplň své existence v zájmu o živou i neživou přírodu. Tím se zapsal neopomenutelně do dějin poznávání geologie, mineralogie i botaniky Jeseníků, hor, v jejichž sousedství trávil poslední léta svého života. Schössler vystudoval práva na univerzitě ve Vídni a od r. 1794 věnoval své síly městu Opavě. Nejdříve jako magistrátní úředník, od r. 1797 do r. 1834 jako purkmistr. Na jeho vrub spadá proměna ospalého, středověku ještě nepřilíš vzdáleného města v moderní městskou komunitu. Faustin Ens se stal posluchačem proslulé tehdy univerzity Albertina ve Freiburgu, jedné z nejstarších německých univerzit (založena 1457). Vystudoval na ní filozofii a práva s cílem věnovat se po vzoru otcově učitelské profesi. Svůj další život hodlal spojit se službou rakouskému mocnářství. Proto odešel do Vídně s úmyslem poohlédnout se zde po zaměstnání. Po delším zvažování se nakonec rozhodl pro Opavu. Pro město, v němž nikdy předtím nebyl a o němž měl jen matné povědomí, že leží kdesi v „österreichisch Schlessingen“ [sic!]. Přijal nejprve místo hofmistra ve zbohatlické rodině obchodníka a manufakturisty Karla Antona Czeiky z Badenfeldu a od r. 1812 kýžené místo zprvu suplujícího, a od r. 1814 řádného profesora historie a geografie na místním gymnáziu, se kterým spojil aktivní léta svého života.

Tím, co spojilo snažení těchto tří „provinčních“ intelektuálů, byla idea vybudovat v Opavě, do r. 1782 hlavním městě habsburské provincie Slezsko, vlastivědné muzeum. Péče o ně, o jeho rozvoj a prospěch, byla dopřána purkmistrovi Schösslerovi do r. 1834, kdy se odebral ve věku 74 let na věčnost, seniorovi „svaté trojice“ Mückuschovi do r. 1837 a nejmladšímu z nich Ensovi do r. 1844, kdy znechucen opavskými poměry v nichž „*veškerému konání a jednání tu chybí vkus a vše nakonec upadne do měšťácké malosti*“, odešel strávit zbytek svého stále aktivního života do Kostnice a nakonec do vorarlberského města Bregenz, kde v posledních měsících svého života ještě stačil položit základy tamního Vorarlberského zemského muzea, zúročiv tak své opavské zkušenosti. Byť zanechal stopy své činnosti na mnoha místech habsburské říše i Německa, přece jen hlavní těžiště jeho aktivit je spojeno s Rakouským Slezskem a jeho hlavním městem Opavou. Protože jsem před léty věnoval životním osudům Faustina Ense a jeho dílu samostatnou monografii, a před časem publikoval i její stručné německé shrnutí, zastavíme se v tomto jubilejním příspěvku alespoň u klíčových událostí, spojených s jeho životem a tvorbou.

V Ensově životě shledává historik tři výrazné etapy. Tu první, trvající od narození do roku 1807, bychom mohli nazvat etapou zrání a hledání. Byla vyplněna studiem, rozhodováním, zda nastoupit dráhu duchovního v zátíši schwarzwaldského benediktinského kláštera, nebo světského intelektuála. Druhá, v životní pouti Ense nejvýznamnější, byla etapa spojená s působením ve Slezsku a v Opavě. Byla vyznačena jeho pedagogickým působením jako gymnazijního profesora a po počátečním rozhodování, kterému oboru vědy věnovat své síly, vyšla vítězně slezská historie, topografie a na učitelskou praxi navazující muzejnictví. Třetí etapou Ensova života byla etapa aktivního stáří. Vrátil se, rozčarován chováním opavské maloměstské společnosti, do krajiny svého původu, do měst při Bodamském jezeře Kostnici a posléze Bregenz. V obou svých posledních působištích se zabýval studiem lokálních dějin a v Bregenz krátce před svým skonem využil svých opavských zkušeností při zakládání Vorarlberského zemského muzea.

Víme už, že Ensova životní dráha byla odstartována 15. února 1782 v městečku Rottweil v kraji Breisach v Bádensku-Württembersku na dětní požehnané rodině učitele. Aby usnadnil rodičům financování studií, stal se fundatistou chlapeckého sboru kláštera v Schuttern

a studentem gymnázia v Breisachu. Ohrožení vpádem napoleonské soldatesky do města jej přimělo k odchodu do gymnázia ve Freiburgu a krátce poté požádal o přijetí do noviciátu v benediktinském klášteře Svatého Petra ve Schwarzwald, kde v r. 1799 dokončil gymnazijní studia. Byť zde poznal znamenité učence, jako byl např. matematik a logik P. Clement Rössler, seznal, že rozhodnutí stát se řádovým bratrem neodpovídalo jeho mentalitě, a tak před ukončením noviciátu z řádu vystoupil. V r. 1802 se zapsal na tehdy proslulou a jednu z nejstarších německých univerzit Albertinu ve Freiburgu. Zde studoval práva a filozofii. Díky tomu poznal řadu vynikajících německých profesorů, kteří v něm probudili zájem o vědu. Rodinou pěstovaný rakouský patriotismus (byl přece rodákem z tzv. Vorderösterreich) mu velel, aby po získání univerzitního absolutoria hledal uplatnění v některé ze zemí habsburského mocnářství. Načas pobýval ve Vídni, kde se mu ovšem nedařilo najít pevnou existenci. Proto uvítal, když mu kdosi z jeho známých zprostředkoval kontakt do opavské zbohatlické rodiny obchodníků a manufakturistů Czeiků z Badenfeldu, tehdy snad nejzamožnější rodiny nové slezské nobilitované šlechty. Nejprve do jednoduchého šlechtického (1771) a posléze do rytířského (1788) stavu povýšili zakladatele podnikatelské rodiny Karla Antona Czeiku Marie Terezie a poté Josef II. za zásluhy o rozvoj obchodu a textilní manufakturní a nákladnické výroby a spolehlivé dodávky textilu pro císařskou armádu. Czejkům z Badenfeldu v době Ensova příchodu do Opavy patřily vedle měšťanských domů, manufaktury a obchodnické faktorie ještě kdysi vrbovské dominium Fulnek s renesančním zámkem, léna Slezské Rudoltice s někdejší proslulým hodicovským zámkem, kouzelnou zahradou a vzácnou knihovnou, Velké Pavlovice a Bohušov, dále statky Hukovice, Štítina a Klokočov.

V této zbohatlické rodině, v jejímž čele tehdy stál už zakladatelův syn Karel Josef, přijal Faustin Ens v říjnu 1807 místo domácího učitele jeho synů: tehdy třináctiletého Eduarda Karla (pozdějšího statkáře), jedenáctiletého Wilhelma (později zemského hejtmana a prezidenta opavského zemského soudu) a sedmiletého Eduarda, později známého spisovatele a dramatika Eduarda Silesia. Na rozdíl od dravé a bezcitné generace zakladatele, patřila rodina jeho syna Karla Josefa ke kultivované vrstvě opavské společnosti, uvědomující si hodnotu vzdělání svých dětí, ale i podporu umění a vědění (rodinná obrazová galerie, knihovna). Proto už před Ensovým příchodem do funkce hofmistra zaměstnávala vzdělaného Karla Wenzelidese, „*posledního slezského polyhistora*“, jenž vynikal svým zájmem o geologii, mineralogii, archeologii i historii (po odchodu z Opavy se stal dietrichsteinským archivářem a bibliotekářem na zámku v Mikulově), který sehrál významnou úlohu při spolupráci s Ensem při budování opavského muzea.

U Czeiků působil Ens do r. 1812, kdy nejmladší ze synů, Eduard, odešel studovat do Vídně. Ensovi bylo nabídnuto místo suplujícího profesora přírodovědy a matematiky na opavském gymnáziu a již 14. ledna 1814 získal statut řádného profesora historie a geografie, tedy oborů, pro které byl lépe připraven. O kvalitách opavského gymnázia té doby panovala zejména mezi jeho žáky a absolventy dosti protichůdná mínění. Jeden z absolventů, později militantní německý nacional a radikál Hans Kudlich z Úvalna měl za to, že to bylo pouze „*výcvikové zařízení, které mělo sloužit k tomu, aby státu dodávalo dobré úředníky a církevní materiál pro její semináře*“, a že „*o nějakém probouzení talentů, dřímajících génů, podněcování k samostatnému myšlení a vlastnímu bádání tu nebylo ani řeči*“. Zdá se, že tato příkrá slova opavskému vzdělávacímu ústavu křivdila. Těch talentů, dřímajících génů, probudili profesori Ensovy generace obdivuhodně mnoho. Stačí snad jen několik jmen: již jmenovaný básník a filozof Eduard Silesius, zakladatel genetiky Johann Gregor Mendel, filolog Antonín Vašek, buditel a pedagog Cyprian Lelek, kompozitor Pavel Křížkovský, politik Felix Maria Lichnovský atd.

Ens nesporně patřil k elitě profesorů opavského gymnázia. Krátce po svém vstupu do služeb gymnázia napsal a vydal pro své studenty příručku „Abriss der physischen Geographie“ (Troppau 1818) a pozvolna se v duchu Johannem Gottfriedem Herderem formulovaného romantického zájmu o starší dějiny na jedné straně a o způsob života současných lidových vrstev společnosti Slezska a Opavska na druhé straně krystalizoval jeho vědecký zájem. Také idea vybudovat v Opavě muzeum, které by sloužilo jako systematická učební pomůcka hlavně pro studenty gymnázia, byla jedním z produktů jeho pedagogických aktivit. Slezský vlastivědný badatel z přelomu 19. a 20. století. Adolf Kettner měl ještě příležitost setkat se s pamětníky Ensova pedagogického působení. V jejich paměti přetrvávala představa, že to byl „učitel velmi ctěný“, a že „být jeho žákem bylo velikým štěstím“. Ostatně, když opouštěl Opavu, věnovali mu jeho studenti stříbrný zlacený pohár s nápisem OPTIMO MAGISTRO DISCIPULI GRATISSIMI 1844 a v jeho korespondenci, uchovávané v Zemském archivu v Bregenz, přechovávají tlustý fasciكل dopisů jeho vděčných žáků, plných obdivu a úcty k svému učiteli. Poněkud jiný postoj k němu zaujímaly vídeňské úřady, spravující v celém Předlitavsku gymnazijní školství. Když totiž v r. 1819 žádal, aby mu pro nával práce ve škole i v muzeu byla prominuta zkouška k získání kvalifikace pro stolicí tzv. 2. třídy (latinská stylistika a řecký jazyk), dostalo se mu odpovědi, že „profesorem Ensem z Opavy vydané Dějiny Slezska [? MM] a Nástin fyzické geografie jakož i mnohé rozptýlené beletristické články nepodávají žádný důkaz o jeho filologických a humanistických znalostech“. Útěchou mu bylo, že jeho postavení v profesorském sboru gymnázia zůstávalo neotřesené a pro studenty zůstával nadále „magister optimus“. Na oficiální uznání svého pedagogického mistrovství si Ens musel počkat až do r. 1830. Dne 31. července onoho roku mu dvorská studijní komise přiznala zvýšení ročního služného na 500 zl. k. m., což bylo zdůvodněno slovy „jeho morálka a způsob života jsou vzorné, jeho politické a morální postoje a způsob uvažování jsou nezávadné a přiměřené zásadám a zájmům vlády. Musí být připomenuto, že má důkladné znalosti předmětu výuky, což naplňuje se svědomitostí...“.

Pedagogická činnost, byť stála v popředí Ensova životního snažení, nenaplnovala zcela jeho ambice. Od svého příchodu do Opavy vyhledával v intelektuálně chudém prostředí Opavy osobnosti, se kterými bylo možné navázat duchovní kontakty a tak překonat pocit izolovanosti ve městě, které už před lety ztratilo své výsadní postavení hlavního města jedné z rakouských provincií. A s nimi zároveň živé intelektuální prostředí, jakým se ještě na konci 18. století díky svým kontaktům na brněnské ilumináty a zednářské lóže vyznačovalo. Zdá se, že vedle svých gymnazijních kolegů navázal Ens styky především s obdobně uvažujícím a vědecké ambice uplatňujícím penzionovaným setníkem Franzem Mückuschem von Buchberg, který se svými geologickými a botanickými sbírkami přírodnin Jeseníků přesídlil z Krnova do Opavy, a dále s mužem, který sice nedisponoval vědeckými aspiracemi, ale svým vzděláním, moderním viděním světa a smyslem pro pokrok byl z pozice opavského purkmistra ochoten podpořit Ensovo snažení – Johannem Josefem Schösslerem.

Z počátečního tápání, čemu z rozsáhlé problematiky věd se věnovat, zakotvil Ens nakonec, jak už uvedeno, v historii a historické topografii. Svě první kontakty se zvláštním prostředím Slezska a jeho obyvatel zpracoval a již v r. 1818 anonymně publikoval na stránkách brněnského časopisu Hesperus pod názvem *Troppau und dessen Umgebungen*. Zde nejen popsal vnější podobu a stručnou historii kraje, ale i povahu a zvyky jeho obyvatel. Krátce poté, zřejmě už v souvislosti s budováním muzea, se do popředí jeho zájmu dostala tematika starších dějin Slezska, tehdejší rakouskou historiografií, ve srovnání s dějepiscetvím prusko-slezským, zkoumaná dosud jen okrajově. Byly to práce, zabývající se nejstarším

obdobím vztahu Opavského knížectví k Čechám a osobností prvního opavského knížete, levobočka krále Přemysla Otakara II., Mikuláše I. v souvislosti se vznikem knížectví. Ens se stal prvním autorem ze Slezska, který přispěl svými studiemi do nejprestižnějšího v Čechách vydávaného historického periodika *Monatschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen*, redigovaného samotným Františkem Palackým. První studie pod názvem *Über das frühere Verhältniss des Fürstenthums Troppau zu Böhmen*, vyšla v ročníku 1, 1827, s. 49–56. Kritické poznámky k ní přičinil s Ensovým souhlasem Josef Dobrovský. Druhá s názvem *Ursprung des Herzogthums Troppau. Nikolaus erster Herzog. Ein Probestück aus der Geschichte dieses Herzogthums* byla vydána v ročníku 2, 1828 na stránkách 365–386. Ens, který neměl specifickou historickou erudici, se neopíral jen o prameny vyprávěcí povahy (kroniky), ale hojně využil i listinných dokumentů, čerpaných zejm. z tzv. opavské sbírky slezských listin. Palacký vyjádřil Ensovi svou spokojenost a vyzval jej, aby pokračoval v práci na dějinách Slezska a počítal s jejich publikováním na stránkách *Monatschriftu*. Ense toto uznání těšilo a v dopise z 25. února 1834 Karlu Wenzelidesovi, tehdy již dietrichsteinskému archiváři na Mikulově sdělil, že „*díla tato byla pozitivně oceněna časopisem Österreichische Jahrbücher a dokonce Johann Wolfgang Goethe se měl o nich vyjádřit příznivě*“. Také vídeňský *Österreichische Zeitschrift für Geschichts- und Staatskunde* v ročníku 104, 1837 publikoval Ensovu krátkou stať *Troppau's sittlicher Zustand im Mittelalter*.

To už Ens pracoval na svém největším a nejzáslužnějším díle – topografické příručce o Opavském Slezsku. Navázal tím na osvícenskou statistiku a historiografii vyvolaný zájem o topografické přehledy, které by na vědeckém principu snesly informace o přírodních podmínkách, historii a současném stavu jednotlivých obcí, pokud šlo o jejich populaci, zdroje obživy, dopravní podmínky, statistiku zemědělství a průmyslu, kulturní, vzdělávací a humanitární instituce apod. Tento typ příruček spatřil světlo světa již na přelomu 18. a 19. stol., ať už šlo pro Čechy o J. G. SOMMERA, pro Moravu J. SCHWOYE, pro Slezsko R. KNEIFELA. Ve 30. letech nastoupila nová vlna topografického zájmu, reprezentovaná pro Čechy J. SCHALLEREM a pro Moravu G. WOLNÝM. Jen Slezsko zůstalo tentokrát mimo. Víme jen, že je údajně začal připravovat cukmantelský penzionovaný poručík ERNST VON HELD-RITT, člen mnoha učených společností, již v r. 1833, kdy uveřejnil inzerát na prenumeraci díla *Statistisch-topographische Beschreibung von Oesterreichisch-Schlesien*. Že tomu tak asi bylo, svědčí jím vydaná knížka *Příbrnitz und Gräfenberg oder neue Darstellung seines Heilverfahren mit kaltem Wasser* (Wien 1837), k níž je připojeno obsáhlé historicko-topografické pojednání o gräfenberském okolí. Nezávisle na Held-Rittově projektu připravoval topografické dílo o Slezsku, zatím jen o jeho opavské části, FAUSTIN ENS. Pod názvem *Das Oppaland oder der Troppauer Kreis nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten beschrieben*, vycházel v Geroldově nakladatelství ve Vídni v letech 1835 až 1837, jak se dá usuzovat z pozdější korespondence, dokonce ve vlastní režii autora. Ensova topografie měla čtyři díly. První z nich na 202 stranách pojednával o dějinách Opavského knížectví, ve druhém svazku byly vylíčeny dějiny Opavy (vůbec první souborné vypsání jejich dějin, novějšího zpracování se dostalo městu až po 170 letech) s dodatkem o vzniku a současném stavu Gymnazijního muzea.² Vlastní topografii jsou věnovány svazky třetí a čtvrtý. Ve třetím dílu najdeme

² Faustin ENS, *Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis, nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten beschrieben*. 1. *Geschichte des Herzogthums Troppau, zum ersten Male bearbeitet*. 200 s. 2. *Geschichte der Stadt Troppau, mit einem Anhang, die Entstehung und den gegenwärtigen Bestand des vaterländischen Museums enthaltend*. 216 s. 3. *Beschreibung des Oppalandes und seiner Bewohner im Allgemeinen und die Ortsbeschreibung des Fürstenthums Troppau*. 334 s.

pokus o celkovou charakteristiku Opavska: přírodních poměrů, obyvatelstva a jeho původu, jazyka, charakteru, stravování, bydlení, zdravotního stavu, tělesné a psychické kondice, dále zdrojů obživy, duchovní kultuře, zvykům a obyčejům, politickým a náboženským poměrům, zdravotnickým a humanitárním institucím apod. Teprve pak následuje topografie jednotlivých obcí v Opavském knížectví. Čtvrtý svazek díla je věnován topografii rakouského dílu knížectví Krnovského a Niského a moravským enklávám.

Posláním se Ensova příručka přibližuje soudobým topografiím JAROSLAVA SCHALLERA pro Čechy a GREGORA WOLNÉHO pro Moravu. Koncepcí se ovšem výrazně odlišuje, zejm. ve svazcích o dějinách Slezska a Opavy. Vědecky hodnotnější jsou právě tyto svazky, zatímco ve vlastní topografické části nacházeli již současníci řadu nedostatků. Nebylo se čemu divit. Dílčích zpracování např. dějin jednotlivých obcí Opavska nebylo a vyhledávat původní informace v primárních pramenech nebylo v silách jednoho badatele. Brněnský CHRISTIAN D'ELVERT, spíše sběratel faktů z dějin Moravy a Slezska než amatérský historik, se k Ensově topografii vyslovil kriticky: „*Pokud jde o jeho historickou složku, nesnese srovnání s topografií Wolného*“. Nechyběly však ani chvály: vysoce je ocenil moravský historiograf ANTONÍN BOČEK a dr. BRAUMÜLLER, funkcionář Moravsko-slezské společnosti pro podporu zemědělství v Brně. Považovali je nejen za významný příspěvek k vlastivědě, ale vůbec k rozvoji vědy. Ensovo dílo však zaujalo vratislavského učitele školy pro hluchoněmé V. G. KNIE, autora topografické příručky Pruského Slezska *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht der Dörfern, Flecken, Städte und anderen Orte der königl. preus. Provinz Schlesien* (1835, 1845) a již v září 1836 vyslovil autorovi uznání za píli a vytrvalost. Vyzval Ense k další práci. Totiž aby vydal další část topografie, která zahrne i zbývající části Slezska, t. j. Těšínsko, a nabídl spolupráci na topografickém slovníku celého historického Slezska, tedy jeho rakouského i pruského dílu. V Ensově pozůstalosti se skutečně nacházejí první podklady, náčrtý pro toto zamýšlené dílo. Pro Ensův předčasný odchod z Opavy a ze Slezska idea topografického díla o celém historickém Slezsku, již Knie i Ens přikládali nikoliv politický, ale vědecký význam, zůstala nenaplněna.

Čtyřsvazkové dílo *Das Oppaland* bylo nesporně vyvrcholením Ensovy vědecké činnosti za jeho opavského působení. Vše ostatní byly jen krátkodobé rozběhy, které skončily buď publikováním dílčích výstupů, nebo zůstaly v přípravné fázi rukopisu. Z nich snad sluší připomenout biografické dílo Slezští učenci a spisovatelé, inspirované nejspíš ŠERŠNIKOVYMI *Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthume* (1810) a koncipované jako doplněk k dílu F. SARTORIA *Gelehrten- und Schriftstellerlexikon*. Jeho součástí měly být i *Biografie známých Opavanů* a *Slezští lékaři minulosti*. Přípravy tohoto díla pokročily natolik, že se v rukopise dochovalo několik definitivně formulovaných hesel (učený dominikán Martin Steepur, kazatel a teolog a později hnězdenský arcibiskup, Adam Polan z Polansdorfu, basilejský profesor teologie, Johann Kunsche, kazatel, Franz Xaver Alter, kustos vídeňské Dvorské knihovny ad.). Bez významu pro Ensovo vědecké zrání nebyla ani spolupráce s jiným významným dobovým historikem Antonínem Bočkem v době, kdy připravoval vydání 4. dílu svého *Codex diplomaticus Moraviae*. Pomáhal mu objevovat v magistrátních spisovných slezských měst a v archívech slezských zámků deponované dosud neznámé listiny, a na druhé straně mu Boček poskytoval k dispozici svůj diplomatický archív s prameny k dějinám Slezska. Z korespondence obou historiků vyplývá, že Ens zapůjčil Bočkovi tehdy již v Gymnazijním muzeu deponovanou *Troppauer Urkundenbuch*, opisy stovky listin ke starším dějinám Opavy a Slezska.

4. Ortsbeschreibung der Fürstenthümer Jägerndorf und Neisse österreichischen Antheils und der Mährischen Enclaven im Troppauer Kreise. 325 s. Wien 1835–1837.

Historickému a topografickému dílu Ensovu se v dějinách historiografie v českých zemích dosud nedostalo odpovídající pozornosti. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I* (1973) FRANTIŠKA KUTNARA a JAROSLAVA MARKA jeho jméno vůbec nepřipomínají. Zhodnocení vědeckého odkazu Faustina Ense pro slezskou historiografii zůstává i nadále otevřeným úkolem. V tomto směru to byla osobnost zakladatelská, průkopnická, pokud šlo o šíři záběru historické tematiky. Nedostávalo se mu sice potřebné erudice v kritice a interpretaci historických pramenů, od dob osvícenských historiografů již samozřejmě předpokládané. Na druhé straně ovšem, v porovnání s pozdějšími historiky Slezska, není jeho koncepce zatížena nacionalistickou ideologií a vnímá slezskou historii jako výsledek spolupráce etnik, na tomto území od nepaměti žijících. Snad byl blízko pravdě, když v r. 1844 při Ensově odchodu z Opavy napsal brněnský básník a publicista F. V. DONNEH veršované rozloučení s profesorem Faustinem Ensem: „*Byl na poli vědy a pravdy / ušlechtilým bojovníkem za čistotu ducha / Jeho doba mu dluží věnec vítěze.*“

Syntézou Ensova pedagogického usilování a vědeckých aktivit v době, kterou trávil v Opavě, bylo založení Gymnazijního muzea v r. 1814 a péče o ně zejm. v letech 1822 až 1844, kdy zastával úřad jeho kustoda. Jako iniciátor, spoluzakladatel a kustod v České republice prvního a nejstaršího muzea bývá dnes nejčastěji připomínán. Hlavní zásluha o založení a počáteční rozvoj Gymnazijního muzea je tradičně přiznávána oné „svaté trojici“, kterou jsme připomněli v úvodu naší studie. Pro úplnost je třeba připomenout, že úloha jednoho z trojice – purkmistra Schösslera, byla ovšem zpochybněna. Dietrichsteinský archivář Karel Wenzelides ještě ze zámku v Mikulově pečlivě sledoval kulturní dění ve svém někdejší působišti – Opavě. Dne 24. března 1836 napsal Ensovi: „*Dva zakladatele muzea bych mohl bezpečně označit; pokud jde o třetího, jsem na pochybách, zda by to měl být pan Schössler nebo pan Waniczek. Pro prvního mluvívá to, že je ochoten vynaložit každé úsilí ve věcech obecně prospěšných, proti němu to, že kromě několika motýlů v době, kdy jsem byl v Opavě, žádnou sbírku nevladnil. Pro posledního by svědčilo to, že vlastnil knihovnu a „kabinet“ [sbírky, pozn. MM]. Mohl to snad věnovat muzeu. Proti němu ale svědčí, že to, co měl, chtěl mít jen pro sebe...*“ Těžko dnes soudit. Jisté je, že Schössler není jmenován mezi těmi, kdo svými sbírkovými předměty obohacovali muzejní depozitáře a jeho jméno nefiguruje ani v seznamu členů muzejního sboru reprezentantů z r. 1818. Na druhé straně nelze zamlčet, že když 5. prosince 1820, u příležitosti pobytu na Opavském kongresu, rakouský císař František I. udělil audienci gymnazijnímu prefektovi prof. Antonu Radwanskému a převzal jeho petici „*Pia desideria*“, se hned v prvním odstavci dokumentu píše, že „*ze všech mužů v Opavě je nejzasloužilejší Josef Schössler, zdejší purkmistr, a zaslouží si první prémii*“. Vyjmenovává jeho zásluhy a zdůrazňuje, že „*on založil zdejší muzeum a zařídil, aby z Terstu byly sem zaslány naturální artefakty, aby sloužily k poučení národní mládeži*“.

V čí hlavě se myšlenka založení regionálního muzea zrodila, dnes už nejsme s to rozhodnout. Asi nejbliže pravdě budeme, jestliže tento akt vysvětlíme jako produkt synergie úsilí zmíněné legendární „svaté trojice“. Myšlenka vybudovat v krajských městech regionální muzea, která by „*dokumentovala přírodu a společnost*“, stala se „*ústředním bodem pro všechny přátele a milovníky přírodních věd*“ a současně „*vynikající názornou pomůckou pro školní mládež*“, vstoupila do povědomí pokrokové inteligence již na počátku 19. stol. V roce, kdy bylo založeno štyrskohradecké Joanneum (1811), uveřejnil brněnský osvícený a vzdělaný publicista CHRISTIAN CARL ANDRÉE sérii článků, které osvětlovaly potřebu a užitečnost vzniku „*krajských muzeí*“ jako center přátel a milovníků přírodních věd, i jako jedinečných souborů názorných pomůcek pro školní mládež. Není jistě bez významu pro

poznání společenské duchovní atmosféry, že první regionální muzea jako instituce, postavené do služeb školské výuky a posléze i obecného vzdělání, našla živnou půdu právě ve Slezsku – v r. 1802 zásluhou prefekta místního lycea, exjezuity Leopolda Jana Šeršníka v Těšíně a v r. 1814 zásluhou nám známé trojice v Opavě.

S největší pravděpodobností s nápadem vytvořit u místního gymnázia kabinet se sbírkou rostlin (herbář), hornin a minerálů a knihovnou, přišel Faustin Ens, tehdy vyučující přírodním vědám. Pro tuto myšlenku získal svého přítele Mückusche, o němž se vědělo, že vlastní bohaté sbírky přírodnin z oblasti Jeseníků, větším dílem z vlastních sběrů a výzkumných cest. Mückusch se podle tvrzení Ensova zprvu pokoušel, v souladu s proveniencí svých sbírkových předmětů, nasměrovat ideu k Muzeu Jeseníků čili Museum Montis demersorii. To mělo dokumentovat „*všechny tři říše přírody horského masivu, rozprostírajícího se mezi údolím Varty [sic!, má být zřejmě Moravy] a Odrou*“. Dále ovšem mělo shromažďovat a vystavovat starožitnosti, listiny, epigrafy, písně, pověsti, mince a erby, tedy vše co sloužilo k poznání dějin kraje. Dokumentovány a prezentovány měly být také formou modelů nářadí a stroje, používané v zemědělství a řemeslech. Do jaké míry byl do projektu založení muzea zapojen širší okruh aktérů, nevíme. Jen ve dvorském dekretu č. j. 827/180 z 19. dubna 1816 je zmiňován jakýsi Schlesischer Vaterländischer Verein. Byl-li to spolek zakladatelů muzea nebo ve stanovách z 24. října 1818 jmenovitě uvedený sbor reprezentantů muzea (Franz Mückusch von Buchberg, prof. Faustin Ens, prefekt Franz Schaumann, hr. Anton Skrbenský z Hříště, Dr. Laminet von Artzheim, Dr. Piatke), dnes nevíme.

Slavnostně bylo muzeum otevřeno již 1. května 1814 v jedné z místností gymnázia a zpřístupněno veřejnosti. Rok po zpřístupnění muzea byla podána žádost o jeho úřední uznání. Původně požadovali zakladatelé, aby byl přiznán název *Oesterreichisch-schlesisches Provinzialmuseum*, tedy Zemské (Krajinské) muzeum Rakouského Slezska. Nejen zkosnatělá byrokracie, ale asi i rivalita mezi Opavou a Brnem nakonec vedly ke skromnějšímu označení *Opavské gymnazijní muzeum*. Od svých počátků bylo Gymnazijní muzeum budováno jako přírodovědné muzeum, které mělo všestranně dokumentovat živou i neživou přírodu Slezska, usnadňovat studium přírody a probouzet lásku k ní, ale také sloužit učitelům a studentům gymnázia jako nepřeborná sbírka názorných pomůcek. V obou těchto bodech byl původní program překročen. Muzeum začalo sbírat také doklady o historickém vývoji Slezska, sbírky přírodnin rozšiřovalo i o artefakty z jiných oblastí a zemí, staralo se o výrobu modelů různých výrobních zařízení a strojů. Původní zaměření na studenty gymnázia bylo rozšířeno na vzdělané vrstvy zdejšího obyvatelstva i na cizí přátele přírodních věd. Ne na posledním místě bylo přání, aby muzeum poskytlo praktické poučení např. pro zemědělce, lesníky, horníky ad. Součástí muzea byla od počátku také knihovna, která se rozrůstala téměř geometrickou řadou. K podpoře muzea se spojily nejrůznější vrstvy opavské resp. slezské společnosti. Mezi podporovateli a dárci bychom našli nejvýznačnější slezské šlechtické rody (Sedlničtí, Sobkové, Blücherové, Larisch-Mönnichové, Falkenhanové, Vrbnové, Haugvicové, Gastheimbové, Skrbenští), ale i představitelé opavských měšťanských vrstev (stavitelé Biela a Fritsch, hospodářský správce Hilveti, obchodníci a manufakturiisté Czeikové, obchodník Hirsch, hodinář Rauch, papírenský továrník Weiss z Cukmantlu, továrník Pohlové), nechyběli duchovní (faráři Richarský, Herink, v. Schubert, světicí biskup vratislavský), představitelé inteligence (Dr. Piatke, Dr. Werner, učitel Saliger, nadlesní Zebe). Dost bylo i donátorů odjinud, např. vratislavští profesori Glockner a Petzold, hr. Andrassy z Uher, poštovní ředitel Frank z Benátek. Bylo tedy, na rozdíl např. od skromnějšího muzea Šeršníkova v Těšíně, nadáno větší přízní různých vrstev slezské společnosti.

Muzeum zažilo první vlnu své vnější popularity zejména v pozdním podzimu a na počátku zimy roku 1820, kdy v Opavě po několik týdnů zasedal kongres Svaté aliance, aby řešil

naléhavé otázky politické revolty v Neapolsku a na Sicílii. Stovky účastníků kongresu byly nuceny trávit dlouhé týdny v dosti provinční a na společenské příležitosti chudé Opavě, navíc v době, kdy počasí nepřálo výletům do okolí a honitbám ve slezských lesích. A tak se dostalo zvýšené pozornosti i muzeu a Ensovi, který obvykle vzácné hosty muzeem provázel. Z návštěvníků nejváženějších to byli např. rakouský císař a císařovna, dědičná princezna Marie Sasko-Výmarská, sestra cara Alexandra I., korunní princ pruský Wilhelm, arcibiskup olomoucký kardinál Rudolf Habsburský a řada ministrů, velvyslanců ad. Do Opavy, aby zhlédli muzeum, začali přijíždět i vědci z jiných evropských zemí. Jejich výroky o muzeu už byly nesčíslněkrát publikovány, shrňme proto, že byly většinou pochvalné. Nedělejme si však iluze, že Opavané se do muzea jen hrnuli. Jeden z Ensových žáků, opavský městský kronikář ERASMUS KREUZINGER si postěžoval: „*Je ku podivu, že je mnoho Opavanů, kteří sice vědí o existenci muzea, ale ještě nikdy je nenavštívili.*“

Pro Ense ovšem měly návštěvy muzea evropskou honorací ještě jeden důsledek. Místní notáblové opavští i zástupci šlechtické obce si uvědomili, že muzeu ještě hodně chybí na reprezentativnosti a důstojnosti. Nedostávalo se mu odpovídajících prostorů pro vystavení sbírek a chyběl trvalý, profesionální kustos, jehož roli nemohli nahradit dobrovolníci. Dne 21. ledna 1821, sotva tři týdny poté, co Opavu opustil poslední z evropských monarchů, car Alexander I., zřídilo shromáždění slezských stavů placené místo muzejního kustoda s ročním sluzným 200 zl. k. m. a s podmínkou, že jím bude vždy buď učitel hlavní školy, nebo profesor gymnázia. Na kustoda byly vznášeny vysoké nároky. Slezský „kavalír“, nejvyšší komoří RUDOLF HR. Z VRBNA A NA BRUNTÁLU to vyjádřil slovy: „*V základu kustos musí mít větší vědecké znalosti než profesor*“. Samozřejmě prvním kustodem byl ustanoven od r. 1822 prof. Faustin Ens. Touto funkcí byl s muzeem spojen až do svého odchodu na odpočinek a také z Opavy v r. 1844.

Péče o muzeum přinášela Ensovi i velké oběti hmotné. Z jeho deníků a korespondence vychází najevo, že ze svého profesorského platu nejednou musel hradit výrobu předmětů, muzeu potřebných, jako byly vitríny apod. Sám muzeu přispěl velkým množstvím knih a předmětů, které opatřil buď vlastním sběrem, nebo koupí. Když se v r. 1816 začalo s úpravami kaple gymnázia pro výstavní účely, rozdíl nákladů, které nepokryly zcela dary donátorů (po 200 zl. hr. Larisch-Mönnich, hr. Eugen v Vrbna, hr. Friedrich Haugwitz, baron Gastheimb, ryt. Franz von Badenfeld a 300 zl. opavští měšťané), zaplatili spolu s Mückuschem ze svého (cca 700 zl.).

Byla si opavská společnost předběznové doby vědoma velikosti a významu Ensova? Byla s to ocenit jeho zásluhy o intelektuální rozvoj města? A podařilo se Ensovi, který byl ve Slezsku homo novus, bez zakouřeného rodinného zázemí a bez přátel, do této společnosti začlenit?

Opava v době, kdy do ní přišel a v ní působil Faustin Ens, nastupovala cestu změny od středověkého centra obchodu a řemesel v moderní administrativní a kulturní centrum Rakouského Slezska. Svými cca 10 000 obyvatel byla v r. 1803 čtvrtým nejlidnatějším městem Moravy a Slezska a postupně se vypracovala na příčku třetí. Zásluhou relativně pomalé industrializace nebyl její stavební vývoj nikterak překotný, byť se již v r. 1798 začalo s demolicí hradeb a bran a středověká fortifikace byla odstraněna již v letech 1838/39. Zatímco účastníkům Opavského kongresu v r. 1820 připadala jako město nudné, málo uzpůsobené přijemnému životnímu stylu, což se stalo předmětem nejen kritických výtek a ironizace zejména kancléře knížete Klementa Lothara Metternicha a jeho tajemníka Gentze, Ensův nástupce ve funkci muzejního kustoda Anton Alt si naopak v r. 1844 pochvaloval: „*V Opavě se nežije špatně. Musím přiznat, že když už nemohu žít v Brně, dávám Opavě*

přednost před ostatními městy Moravy a Slezska. Je to milé, čisté a pěkné město...“. Bud' jak bud', Ens se stal svědkem toho, jak Opava nabývala charakter moderního města éra nastupující občanské společnosti.

Tato společnost procházela od konce 18. stol. významnou proměnou: funkčnost v ní ztrácelo tradiční rozčlenění populace na společenské stavy. Do popředí se zvolna, ale o to přesvědčivěji prosazovaly hodnoty vyzvané občanskou společností: kapitál, práce a vzdělání. Na nejvyšší příčce hierarchie sice stálo dosud několik šlechtických rodin, trávících zimní měsíce ve svých městských palácích (Lichnovští, Larisch-Mönnichové, Blücherové, Sedlničtí, Wilczekové, Skrbenští z Hříště, Falkenhaynové, Sobkové) a také několik rodin nobilitované nové šlechty (Czeikové v Badenfeldu, Hauerové, ad.), ale jejich vliv již nebyl srovnatelný s tím, jak tomu bylo v předcházejících staletích. Někteří z nich zastávali úřady ve státní službě, mnozí pak vyšší důstojnické funkce v místní posádce. Jádrem městské společnosti tvořili měšťané, kteří sice reprezentovali starý měšťanský stav, ale mnozí z nich už využívali v řemesle a v obchodu akumulovaného kapitálu k budování manufaktur, prvních továren (zejm. vlnářských) nebo velkých obchodů a směnárén. Vytvářeli tak zárodek kmenové vrstvy nové občanské společnosti, čerpající své důchody z hospodářských aktivit – tzv. Wirtschaftsbürgertum. Gros opavské populace tvořili předměstští rolníci, obhospodařující pozemky v katastru města nebo v sousedních vesnicích a masa námezdných sil, odkázaných na práci za mzdu. Byli to tovaryši a pomocné síly v řemeslech, obchodu, dělníci na selských statech, několik zatím jen desítek dělníků v textilních továrnách. Opava jako bývalé zemské hlavní město, jemuž v době pobytu Ensova zůstala pouze funkce sídla krajského úřadu, ale také sídla několika vyšších škol, poskytovala určité, byť omezené množství příležitostí k uplatnění tzv. Bildungsbürgertum, tedy vzdělaných vrstev – inteligence. Patřili k ní učitelé a profesori vyšších škol, několik desítek lékařů a právníků, vyšších úředníků a nepočtená vrstva umělecké inteligence (malíři, herci apod.). Očima Ensovým byla na konci druhého decennia 19. stol. opavská společnost charakterizována takto: *„Co se týká převládajícího tónu, ten není ani docela aristokratický, ani vojenský, ani intelektuální, ani kupecký – ale smíšený. To je dobře, protože žádný stav tu není dost početný, aby převládl. Potřeby společnosti svádějí lidi k sobě blíže.“*

V průběhu Ensových čtyřiceti opavských let ovšem tento patriarchální stav opavské společnosti bral za své. Také sem pronikaly důsledky kapitalistického tržně zbožího hospodářství, vytvářela se nová, tomu odpovídající společenská struktura, plná příkrých rozdílů a rozporů. Opava přesto sázela na tradici, v níž pro své zázemí představovala významné centrum vzdělávání, kultury a správy. Od třicátých let 17. stol. byla sídlem gymnázia, od roku 1775 zde fungovala hlavní škola s přípravkou pro učitele, vznikala řada škol nižšího stupně. Významné místo v kultuře města i regionu zaujímal divadlo, bohatá byla hudební kultura města. Celorakouského významu byly opavské tiskárny, zejm. Trasslerova, která však svou vydavatelskou činnost postupně přenesla do kulturně bohatších měst Krakova a Brna.

V duchovním a intelektuálním životě plnila Opava od sklonku 18. stol. funkce, které překračovaly lokální nebo regionální dosah. Zůstala sice centrem kulturního života i poté, co v r. 1782 ztratila postavení zemského hlavního města. Nelze však nepozorovat, že v letech působení Ensova i ve sféře kultury a intelektuálního prostředí zaznamenávala pokles v porovnání s posledními decennii předchozího století, kdy opavské intelektuální vrstvy byly úzce provázány, díky zejm. fungování zdejší obce svobodných zednářů a iluminátů s intelektuálními kruhy vídeňskými a brněnskými (pastor V. H. Riecke, Christian Carl André ad.).

Starší historiografie vytvořila kolem „svaté trojice“ zakladatelů opavského muzea včetně Faustina Ense mýtus pokrokářů. Jejich krédem se stal Schösslerův manifest „*Geist der Zeit*“, napsaný v r. 1822 a uložený do makovice věže Hlásky, objevený a zveřejněný však teprve sto padesát let od svého vzniku – v roce 1961. Vlastní deníky a korespondence ovšem o Faustinu Ensovi vypovídají poněkud jinak.

Dominantní ideou myšlenkového světa Ensova bylo všechno jeho uvažování a konání pronikající rakušanství. Mělo vyhraněnou podobu rakouského státního patriotismu a navazovalo na josefínský model osvětleného homo austriacus. Toto Ensovo duchovní nastavení posilovalo prostředí slezské aristokratické společnosti, v jejímž prostředí se po několik let pohyboval. Život v etnicky komplikovaném prostředí Slezska zbarvil Ensovo pojetí rakouského státního patriotismu odstínem multinacionálního pojetí. Ensovo pojetí rakušanství souznělo s mentalitou většiny slezské aristokracie i opavských měšťanských elit a bylo jedním z mostů, které vedly k mentálnímu sblížení Ense „cizince“ s domácím prostředím. Naproti tomu v jeho myšlenkovém odkazu nelze vystopovat výraznější projevy provinčního patriotismu, vlastního velké části slezské a opavské society. Také rodící se idea spojení rakouského němectví s mimorakouským němectvím mu byla cizí. Podnícen zřejmě událostmi, které vedly evropské monarchy ke svolání kongresu Svaté aliance do Opavy v roce 1820, podal také svědectví o svém vztahu k revolucím jakožto dějinným faktorům. Revoluce se mu jevila jako společenská nemoc a zlo, které sice na krizi reagují, ale nejsou s to ji odstranit. Spíše konzervativní než liberální postoj zaujímal Ens také k otázce sociální nerovnosti. Konfrontován s tímto jevem na slezském předbřeznovém venkově, v jednom ze svých dopisů meditoval o sociální nerovnosti jako o realitě, dané z Boží vůle, a utěšoval se fatalistickou vírou, že „*co je, musí být*“. V očích opavské veřejnosti a zejména místních policejních orgánů představoval Ens nicméně osobnost liberálního smýšlení, což ho ve dnech konání Opavského kongresu zařadilo na seznam „nebezpečných osob“ (paradoxně spolu s Mückuschem a Schöblerem) a postavilo pod přísný dohled rakouských bezpečnostních orgánů, kterým po dobu konání summitu monarchů velel osvědčený brněnský policejní ředitel Muth.

Aktivně se do života opavské společnosti zapojil Ens brzy po svém příchodu do Slezska. Do společenských kruhů opavského měšťanstva a slezské šlechty ho s největší pravděpodobností pomohl uvést jeho přítel Franz Mückusch z Buchberka, se kterým se poznal již jako domácí učitel u Czeiků z Badenfeldu. Brzy našli společný předmět zájmu – vybudování regionálního muzea. Ens pro svou duchaplnost a společenský šarm býval také často zván do šlechtických salónů a do šlechtických venkovských rezidencí, častým hostem býval u Blücherů v Raduni, Hauerů v Kyjovicích, Vetterů v Nové Horce, Skrbenských v Šenově apod. Využíval nejen jejich pohostinství, ale také bohatých knihoven, včetně té známé hodicovské, dosud deponované v Badenfeldy nově koupené zámecké rezidenci ve Slezských Rudolticích. Je pozoruhodné, ale dosud ne dostatečně osvětlené, proč nenašel cestu ke knížatům Lichnovským na Hradci nad Moravicí, byť tam byla šance uplatnění společných zájmů: Eduard Maria Johann (1789–1845) byl historikem středověké architektury a panovnického rodu Habsburků, Robert Engelbert (1822–1870) numismatikem a Felix (1814–1848), dokonce Ensův gymnaziální žák, politikem a říšským poslancem. Snad v tom bránila Ensovi výrazně akcentovaná pruská orientace některých členů tohoto knížecího rodu. S některými slezskými šlechtici a zejm. šlechtičkami udržoval Ens velmi nadstandardní styky, které přetrvaly i jeho odchod z Opavy a Slezska (např. hraběnka Ida Hauerová z Kyjovic).

Zdá se, že méně dobrých přátel nacházel Ens v opavské měšťanské společnosti. Zúčastňoval se sice různých společenských akcí (divadlo, reduty, koncerty ad.), ale intelektem

spřízněných osobností v ní nacházel jen poskrovnu. Ani v kruhu svých nejbližších spolupracovníků, profesorů gymnázia, nenacházely jeho vědecké zájmy příliš ohlasu, což se projevovalo např. jejich dosti netečným vztahem ke Gymnazijnímu muzeu. Vzbuzovaly spíše závist a nevěli. Tu rozněcovala také nesmyslná rakušácká byrokracie, na kterou jsme už poukázali v souvislosti s konkurzem do vyšší třídy gymnazijní profesury. Ens sám se pokoušel obohatit smysluplně kulturu města např. tím, že ve svém bytě pořádal večery, na nichž se provozovala hudba a zpěv, četly básně, diskutovalo, vše ovšem pro úzký kruh jeho přátel.

Nelze opomenout, že od poloviny třicátých let se Ensovo původní počáteční okouzlení opavskou společností začalo pomalu, ale jistě rozplývat. Dospíval k názoru, že zdejší společenský život je „*ohne animo*“, tedy bez ducha. Když si v r. 1829 v dopise mikulovskému Wenzelidesovi pochvaloval, jak se Opava budováním promenád a sadů mění k lepšímu, neopomenul dodat, že „*něco podobného nelze prohlásit o zkrášlování a zušlechťování mravnosti jejich obyvatel*“, a že „*veškeré počínání tu postrádá ducha, že oduševnělost a přátelství tu už nemají místo*“. Asi distancování se od prázdnoty a poněkud pokleslého žebříčku hodnot opavských měšťáků, od biedermeierovského stylu každodenních drobných radostí, bylo příčinou zhoršujícího se vztahu mezi opavskou společností a Ensem, který vyvrcholil neočekávaným trvalým odchodem z města. Nebylo dobrým vysvědčením pro Opavany, když se o nich vyjádřil: „*Veškerému konání tu chybí vkus, vše nakonec upadne do měšťácké malosti*.“

Nebyli bychom ovšem objektivní, kdybychom pominuli i některé subjektivní příčiny. Mezi nimi jistě významnou roli sehrála ztráta přátel nejbližších a nejuvěřnějších: v r. 1834 smrt Johanna Josefa Schösslera a krátce na to, v r. 1837 Franze Mückusche z Buchberka. Co Ensovu zdraví příliš nesvědčilo, bylo poměrně drsné slezské podnebí s dlouhými, často i velmi mrazivými zimami. V posledních letech svého opavského působení Ens často označoval Opavu a Slezsko obrazným „*ultima thule*“, kraj či okraj světa. Můžeme se jen domnívat, bylo-li to myšleno jako okraj civilizace či jako mrazivá krajina. Rozčarování opavskou provinční společností, urážky a podceňování, vedly k tomu, že v roce 1844, ještě plný síly a tvořivé energie (což ostatně prokázaly jeho další aktivity v Kostnici a poté v Bregenz), se rozhodl Opavu opustit. Ohlávka provincialismu mu bránila dále rozvíjet své intelektuální a vědecké záměry. Odcházel s vírou, že v nových působištích to bude jiné. Bylo tomu tak doopravdy? Ale to už je problém pro další studii.

Profesor Faustin Ens se stal nesporně nejvýraznější postavou intelektuálních elit Opavy a Rakouského Slezska první poloviny 19. stol. Jeho intelektuální převaha v maloměstském prostředí provinčního města pomalu, ale jistě začala překážet. Ens si to uvědomoval a reflektoval to např. ve své korespondenci zejm. s posledním slezským polyhistorem, později dietrichsteinským archivářem v Mikulově Karlem Wenzelidesem. Dílo, které zanechal příštím generacím, ať už mělo podobu slezské topografie nebo krajinského muzea, však ani čas neobral o jeho hodnotu. Je paradoxem, že význam Faustina Ense pro Opavu a Slezsko si začala společnost uvědomovat až poté, když ze Slezska odešel.

Summary

Faustin Ens - „The golden years in Opava“

The Professor Faustin Ens was a central figure among the three founders of Grammar School Museum in Opava, the predecessor of today's Silesian Museum. He was also the youngest of them. While a captain and amateur scientist Franz Mükusch von Buchberg was born in 1748 and a portreeve Johann Josef Schössler in 1761, Faustin Ense was not born sooner than in 1782. He came from a small town Rottweil in Baden-Württemberg. The idea, which brought these three provincial intellectuals together, was to build a regional museum in Opava, which used to be the capital city of Habsburg province Silesia. There were three important phases in Ens's life. The first one, from his birth until 1807, was filled with his studies and decisions whether he should become a religious or secular intellectual. The second and most important phase in his life was closely related to his stay in Silesia and in Opava. It was marked by his pedagogic activity as a Grammar School professor and after the initial decisions, which scientific branch he should concentrate on, he finally chose the history of Silesia, topography and museology, which followed his pedagogic practice. The third phase of his life was his active life as a senior. He returned to towns by a lake Constance (Bodensee) – Constance and later also Bregenz. Professor Faustin Ens became undisputable the most significant figure among the intellectuals of Opava and Austrian Silesia of the first half of the 19th century. His work, which was left for future generations, already had a form of Silesian topography or regional museum, kept its value even over the years. It's a paradox that the importance of Faustin Ense for Opava and Silesia was appreciated by society only after he left Silesia.

Antonín Š i m č í k

OPAVSKÉ GYMNAZIJNÍ MUZEUM – ŠKOLNÍ NEBO ZEMSKÉ MUZEUM?

Abstract

History of the museology in the former Austrian Silesia has been processed a little so far, and not only from the point of view of the history of the institutions but mainly from the point of view of the development of museum practice of particular subjects. The provided study focuses on the development of this phenomenon. It combines the approaches of historical and museological survey. It concentrates on the development of Grammar School Museum in Opava, which came into existence already in 1814. The development of the museum was influenced by several aspects; therefor the museum oscillated between being a museum with mainly didactic aims and a museum aspiring to be a provincial museum. Both roles were fulfilled, which is supported by many proves.

Keywords: *Faustin Ens, Franz Mückusch von Buchberg, Johann Joseph Schöfler, Museum for the Austrian Silesia, Grammar School Museum in Opava, museology, Science, History, Austrian Silesia, documentation of region*

Je jistým paradoxem, že historii muzejnictví je věnována stále poměrně malá pozornost i přesto, že dokumentaci dějin se věnuje péče ve většině muzeí. Snad se nyní, v kontextu dvoustého výročí tří nejstarších veřejných muzeí – Slezského zemského muzea, Moravského zemského muzea a Národního muzea – podaří iniciovat společný projekt zaměřený na komplexní výzkum historie muzejnictví v České republice. Je totiž nepochybné, že instituce spojovala řada formálních, ale zejména neformálních vazeb, které se staly pro směřování jejich činnosti i společenský význam zásadními. A přestože existuje řada kvalitních prací, včetně monografických, stále schází syntetizující pohled na vývoj oboru v českých zemích.

Nemůže proto překvapit, že obdobná situace platí i v případě dějin opavského muzejnictví.¹ Jeho historie odvíjející se již od roku 1814 je v kontextu Rakouského Slezska jednoznačně nejsložitější, přičemž tento vývoj nebyl dosud podroben komplexnímu historickému výzkumu, který by si dané téma zcela nepochybně zasloužilo.² V minulosti se sice podařilo shromáždit řadu informací o okolnostech vzniku a prvních letech existence nejstarší veřejné

¹ Stalo se již tradicí, že při významných jubileích Slezského zemského muzea se obrací pozornost historiků k jeho vývoji. Nejinak je tomu i v případě dvoustého výročí, které si připomínáme v letošním roce. Bližící se jubileum tak bylo zohledněno již při přípravách *Koncepce rozvoje Slezského zemského muzea na léta 2009–2014*, která se stala základním východiskem pro rozvoj výzkumu. Nejdůležitějším projektem je nepochybně pětiletý výzkumný úkol *Slezsko: Paměť – identita – region* (DF11P01OVV018), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu národní a kulturní identity (NAKI), v rámci kterého jsou připravovány nejen zemské výstavy, ale zejména vzniká unikátní souborné dílo tvořené šesti katalogy mapujícími slezské realie nacházející se nejen ve sbírkách zemského muzea, ale i řady dalších institucí. Významné jubileum tak bude oslaveno dílem, které bude pro výzkum českého Slezska relevantní také v budoucnosti. A ne náhodou je jeden svazek věnován i dějinám muzejnictví v Opavě a Slezsku. Podpořena byla i řada dalších, dílčích výzkumných aktivit, které napomohou vytvořit objektivnější obraz o dějinách oboru.

² O oprávněnosti tohoto tvrzení svědčí řada zcela nečekaných vazeb mezi muzei, identifikovaná v rámci výzkumu uskutečněného v souvislosti s přípravou autorovy disertační práce na téma vývoje muzejnictví v Rakouském Slezsku.

muzejní instituce u nás, nicméně pozdější fáze jsou hodnoceny ne zcela objektivně.³ V tomto kontextu je třeba obrátit pozornost i k muzejní každodennosti, na muzeum coby prostor pro aplikaci soudobých muzeologických principů, jeho vliv na soudobou společnost včetně reflexe vnímání statutu a významu muzea v průběhu jeho vývoje.

Vznik druhého nejstaršího muzea v Rakouském Slezsku tzv. *Opavského gymnaziálního muzea* v Opavě bývá někdy srovnáván s těšínským projektem L. J. Scherschnika. Při bližším pohledu je však u obou nápadná řada odlišností. Důležitým rozdílem bylo již místo, kde se muzeum zrodilo, které, byť na podobné správní úrovni jako Těšín, skrývalo daleko větší potenciál dalšího rozvoje. Na počátku 19. století byla totiž Opava jedním z největších měst v Moravskoslezském guberniu, hned po Brně a Jihlavě. V roce 1803 žilo v Opavě asi 9478 osob, zatímco v polovině 19. století to již bylo téměř 11000 jedinců. Skutečný počet obyvatel města však nesporně nezanedbatelně navyšovaly skupiny lidí, kteří v Opavě pobývali kvůli studiu či práci. I přes spojení Slezska s Moravou roku 1782 si město podrželo význam správního centra. Sídlił zde krajský úřad, soudy a stavovské instituce knížectví Opavského a Krnovského. Na prahu 19. století počalo město procházet řadou významných změn, které nesmazatelně ovlivnily nejen jeho vzhled, ale i podmínky života a jeho celkový charakter. Opava se postupně zbavovala starého opevnění a vytvářela modernější zázemí pro své obyvatele. Vznikla nemocnice, divadelní budova a řada další komunálních projektů. Hospodářský život města se vedle rozvinutého obchodu právě na konci 18. století stále zřetelněji obracel k soukenictví a textilní výrobě vůbec. Tradičně se velké pozornosti těšila i zemědělská a potravinářská výroba a svůj význam si udržovala i drobnější řemeslná činnost. Opava si však v této době zejména upevnila svou pozici intelektuálního centra Rakouského Slezska. Existovalo zde několik škol různých typů, přičemž velmi dobrou úroveň se pyšnilo především státní gymnázium sídlící v někdejší jezuitské koleji na Dolním náměstí. Od roku 1775 zde působila i hlavní škola, kterou roku 1819 rozšířila speciální škola pro přípravu učitelů. Duchovní klima Opavy v 80. a 90. letech 18. století zajímavým způsobem spoluutvářely rovněž neoficiální aktivity, z nichž bývá zmiňována zejména činnost skupiny opavských intelektuálů sdružených krátce v letech 1784–1785 v opavské zednářské lóži *Pythagoras* a následně kolem filantropické společnosti *Vereinigung aus Liebe des Naechstens*. Je zřejmé, že právě v tomto prostředí byla diskutována moderní politická, společenská a vědecká témata. Nicméně teprve nedávno zazněl názor, že přímá souvislost mezi tímto děním a jeho působením na zakladatele muzea je přinejmenším sporná – dříve než se muzeum počalo rodit, část ze členstva společnosti již město opustila, část zemřela a o přetrvání kontinuity nejsou zřetelné doklady.⁴ Opava na počátku druhého desetiletí 19. století proto i z tohoto důvodu nebyla stejným městem jako na konci předchozí éry. Posun k modernějšímu a pohodlnějšímu životu, o němž se diskutovalo na konci 18. století, se již částečně uskutečnil a změny se odrážely v každodenním životě. Anonymní autor charakterizoval v závěru druhého desetiletí 19. století v časopise *Hesperus* atmosféru Opavy jako téměř idylickou: „*Někteří z mých krajanů sice tvrdí, že naše město trochu připomíná Kocourkov, ale tomu musím odporovat. I kdyby něco z ducha onoho proslulého města vanulo našimi zdi, pak to má co dělat s jeho velikostí... Co se pak týká převládajícího tónu, ten*

³ K tomu viz např. Erich ŠEFČÍK, *Přehled vývoje opavských muzeí v letech 1814–1938*, ČSM–B 33/1984, s. 1–44, kde není např. přihlíženo k rozvoji muzea v padesátých letech 19. stol.

⁴ Nový pohled na intelektuální úroveň města předestírá ve své biografii o F. Ensovi Milan MYŠKA, *Faustin Ens: životní příběh slezského intelektuála doby předbřeznové*, Opava – Ostrava 2003, s. 77–79 ad. Podobně kriticky se staví i k zažitě tradici spojovat s textem dokumentu *Geist der Zeit* J. J. Schöblera.

není ani docela aristokratický, ani vojenský, ani intelektuální ani kupecký ale promíchaný, což je dobře.⁵

A právě zmíněná vyvážená proporcionalita je dalším a zásadním důvodem, který odlišuje opavský muzejní projekt nejen od těšínského, ale i od dalších soudobých muzejních počínů. V Opavě se totiž podařilo záměr i jeho realizaci podepřít již v počátcích atmosférou společenského souznění nižší aristokracie, měšťanstva i inteligence. Panující rovnováha se tak patrně stala základní platformou, na níž byla rozvíjena myšlenka založit v Opavě muzejní sbírku. Podle posledních poznatků o charakteru a životních názorech zakladatelů, zejména pak Faustina Ense, se zdá být více než pravděpodobné, že osnovatelé projektu náleželi k loajálním občanům a nikoliv, jak zdůrazňovala starší literatura, k revolučním osobnostem.⁶ Při hlubším pohledu na tehdejší situaci a okolnosti, které provázely nejen zrod, ale i další léta existence muzea, je zcela nemyslitelné, že by osobnosti veřejně činné a exponované, podobně jako iniciátoři projektu, mohly aktivně stát v opozici vůči státní moci a současně řadu let úspěšně se státní mocí koexistovat, ba být od ní podporovány. Mnohem pravděpodobnější je, že deklarováním svého pozitivního vztahu ke státu získali zakladatelé potřebný prostor pro prosazení muzejního projektu. Se znalostí společenských pravidel dokázali získat pro své úmysly řadu spolupracovníků a podporovatelů, což se stalo pro životaschopnost jejich díla klíčovým faktorem. Přestože je autor výše citované dobové reflexe opavských poměrů neznámý, mohl by se svými názory patrně velmi dobře řadit k užšímu okruhu zakladatelů opavského muzea.

Jestliže tedy připustíme, že zakladatelé byli vzdělaní a loajální občané, ostatně podobně jako např. L. J. Scherschnik, je další důležitou otázkou, kde se zrodila myšlenka na založení muzea? Jako nejvíce pravděpodobné se jeví vysvětlení, že zakladatelé *Opavského gymnásijního muzea* se s muzejní ideou setkali nezávisle na sobě a opakovaně. Zásadním způsobem však nesporně působil především jeden z moderních dobových fenoménů – tvorba odborných sbírek. Sběrka, tedy sbírka uspořádaná dle vědecké nomenklatury a pokud možno aktivně využívaná ve prospěch společnosti, byla v této době důležitým znakem osvíceného vzdělance, potažmo prostředí, které chtělo být s racionální vzdělaností ztotožňováno. A právě tento trend lze hledat za vznikem raných veřejných muzeí nejen v Těšíně, ale i v Opavě. Altruistické úsilí osvícených osobností, které si uvědomily, že pro pozvednutí společnosti je základním nástrojem především vzdělávání a osvěta. A proto lze samotný vznik a první měsíce činnosti muzea spojovat spíše se snahou o zvýšení účinnosti vzdělávání, než s ryzím úsilím demonstrovat lokální slezský patriotismus, které zřetelně vykrytalizovalo až o několik měsíců později. Vyloučit však nelze ani jistou míru opatrnosti zakladatelů při zahájení činnosti muzea, jelikož negativní přijetí v oficiálních kruzích by mohlo projekt zničit již v počátku. Ostatně další vývoj, zejména mnohaleté obstrukce spojené se schvalováním zřizovací listiny a názvu instituce, se zdají být zřetelným dokladem oprávněnosti těchto obav.

Jednoznačné zodpovězení otázky kdo, případně co inspirovalo zakladatele muzea, zůstane patrně navždy do jisté míry nerozřešeno. Lze se tak vedle již uvedeného pouze domnívat, že měli povědomí o činnosti L. J. Scherschnika, který pravidelně korespondoval s opavskými úřady, případně i se sběratelem a zemským sekretářem J. Wanitzkem. Podob-

⁵ K dějinám Opavy nejnověji Karel MÜLLER – Rudolf ŽÁČEK (edd.), *Opava*, Praha 2006; citát tamtéž s. 218.

⁶ Teze o radikálním smýšlení iniciátorů projektu vyslovil jak Josef POLIŠENSKÝ, *Společenské předpoklady vzniku opavského muzea*, in: 150 let Slezského muzea 1814–1964, Ostrava 1964, s. 15–17, tak i Josef ORLÍK, *Počátky gymnásijního muzea v Opavě*, in: 150 let Slezského muzea 1814–1964, Ostrava 1964, s. 22–27. Nicméně pozastavují se nad paradoxem, že jim jejich aktivity úřady neznemožnily. Polišenský vysvětluje tento rozpor tradičním zájmem státu na udržování školní soustavy a jejím přiměřeném rozvoji.

ně snad znali i teze Ch. C. Andrého, propagující vznik oblastních muzeí, dílem dokonce publikovaných v časopise *Hesperus*, případně jiné aktivity, zejména pak založení štyrsko-hradeckého *Joannea* pod patronátem arcivévodky Jana. Hlavním impulsem pro vytvoření sbírky však patrně byl Ensův zájem o efektivní metody vzdělávání a současně nadšení pro vědecké poznání reality.⁷

Vývoj muzea

Vznik *Opavského gymnazijního muzea* je neodmyslitelně spojen s osobností Faustina Ense, který přichází do Opavy z rodného Bádenska-Württemberska v roce 1808.⁸ V novém působišti se nejprve ujal místa domácího učitele v podnikatelské rodině Czeiků z Badenfeldu, aby od roku 1812 nastoupil nejprve jako suplent na opavské gymnázium, které se mu stalo mateřským ústavem po dalších třicet let. Ensův příchod umožnilo zejména rozhodnutí jiného pedagoga, dosavadního profesora matematiky a přírodopisu Rochuse Schücha, odejít z Opavy.⁹ V souvislosti s hledáním podnětů, které mohly vést k založení muzea, je vhodné krátce připomenout i osobnost tohoto Ensova předchůdce, a to i přesto, že na Schüchův vliv na vznik muzea v Opavě bylo upozorněno již dříve. Doposud totiž neznáno, jakých výsledků tento výjimečný muž dosáhl.¹⁰ Pozoruhodné je nesporně již to, že Schüch se ve svých 25 letech, někdy v průběhu roku 1813, ujal místa kustoda mineralogické sbírky císařského přírodovědeckého kabinetu – pozdějšího přírodopisného muzea ve Vídni. Vedle odborné práce na katalogizaci a rozšiřování sbírky však rovněž přednášel. Jen o málo později se stal, patrně z titulu správce mineralogické sbírky, i učitelem mineralogie arcivévodkyně Marie Leopoldiny, od roku 1817 manželky prince Petra, pozdějšího portugalského krále a brazilského císaře. Arcivévodkyně byla na svou dobu výjimečnou mladou dámou, která se intenzívně zajímala nejen o mineralogii, ale též o botaniku a další vědní disciplíny. Při svém odjezdu do Brazílie v roce 1817 se proto obklopila i suitou rakouských vědců, kteří nemalým způsobem ovlivnili rozvoj přírodovědy v Brazílii. Jedním z těchto odborníků byl i R. Schüch, oficiálně pověřený funkcí dvorního knihovníka. Právě ve spolupráci s Marií Leopoldinou založil v paláci sbírku přírodnin, která se později stala základem

⁷ K tomuto názoru nejnověji M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 63 ad.

⁸ Faustin Ens se narodil 15. února 1782 v Rottweilu v okrese Breisach v dnešním Německu. Pocházel z rodiny venkovského učitele. Studoval na gymnáziu v Breisachu a později na univerzitě ve Freiburgu in Breisgau práva a filosofii. Aktivně se účastnil protinapoleonského odboje, za což byl v roce 1799 žalářován. Do Opavy přišel v roce 1808 a nejprve působil jako domácí učitel v rodině Czeiků z Badenfeldu. Jeho žákem byl i Eduard z Badenfeldu, později proslulý jako básník, spisovatel a filosof Eduard Silesius. Právě po odchodu Eduarda na gymnázium do Vídně se Ens rozhodl nastoupit jako suplent na opavské státní gymnázium. Zde v roce 1814 obdržel řádné místo profesora dějepisu a zeměpisu. Vedle práce pro *Opavské gymnazijní muzeum* byl činným v mnoha oblastech vědecké práce – jak v přírodních, tak v humanitních vědách. Sbíral přírodniny, prováděl meteorologická pozorování a část poznatků i publikoval. Přesto jeho zájem o historii a vlastivědu postupně převážil. Vedle drobnějších prací vydal v letech 1835–1837 i čtyřsvazkovou publikaci *Das Oppaland*, v níž se pokusil podat obraz západní části Slezska. Historickým tématům se věnoval i po svém odchodu z Opavy v roce 1844. Po návratu do kraje svého mládí se usadil nejprve v Kostnici a od roku 1848 pak žil ve vlastním domě v Bregenz. I v penzi se nepřestal aktivně zajímat o vědeckou práci. Nejenže sledoval osudy opavského muzea, prostřednictvím korespondence, ale aktivně participoval při založení *Vorarlberského zemského muzea* ve svém novém bydlišti. Zemřel 5. března 1858 v Bregenz. K jeho životu nejnověji M. MYŠKA, *Faustin Ens*, 141 s. Stručně pak *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 5, Ostrava 1996, s. 30–31.

⁹ Rochus Schüch (též Schiech, Schuch v Brazílii Roque Schuch) (1788–1844). V Brazílii se vedle výše uvedených činností věnoval i podnikání v železářství. Jeho synem byl významný přírodovědec a podnikatel Guilherme Schüch (1824–1908). http://de.wikipedia.org/wiki/Rochus_Sch%C3%BCch (26. 6. 2007).

¹⁰ Karl KNAFLITSCH, *Geschichte des Troppauer Gymnasiums*, in: Jahres-Bericht des k. k. Staats-Gymnasiums mit deutscher Unterrichtsprache in Troppau für das Jahr 1904–05, Troppau 1905, s. 27. Nejnověji jej připomíná M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 65.

brazilského národního muzea v Riu de Janeiro. O aktuálnosti muzejní myšlenky v prostředí, které Schüch spoluvytvářel, však svědčí i skutečnost, že ze sbírek zaslanych z Brazílie na starý kontinent vzniklo ve Vídni tzv. *Brazilské muzeum*. I pokud připustíme, že Schüch nebyl hnací silou těchto aktivit, přesto nelze pochybovat o faktu, že již v Opavě musel být seznámen s muzejní ideou, což v této době samozřejmě nebylo samozřejmé. Nicméně jeho vliv sám Ens ani další nepřipomínají a lze se tedy oprávněně domnívat, že Schüchova činnost v Opavě do založení muzejní sbírky nepřerostla. Na druhou stranu je zřejmé, že o muzejní práci muselo být v pedagogickém sboru gymnázia určité povědomí, což mohlo sehrát nezanedbatelnou roli při realizaci Ensova plánu vybudovat sbírku přírodnin a odbornou knihovnu, které by podpořily výuku opavských gymnazistů.

Založení skutečného muzea lze však spojovat až s Ensovým přijetím za řádného profesora opavského gymnázia, o němž 14. ledna 1814 rozhodla výběrová komise.¹¹ Ens tímto krokem získal nejen hmotné zajištění, ale i šanci uplatnit své pojetí moderního přístupu k výuce s využitím sbírky nerostů, rostlin a příruční knihovny. S úmyslem zřídít podobnou kolekci, jistě již označovanou jako muzeum, se svěřil i svému příteli, penzionovanému hejtmánovi Franzí Mückuschovi von Buchberg, zanícenému amatérskému botanikovi a mineralogovi, který se v roce 1814 přestěhoval, snad právě kvůli lepší spolupráci s Ensem, z Krnova do Opavy.¹² Vznikajícímu muzeu věnoval svou botanickou sbírku, řadu knih a zásadním způsobem se zasloužil i o zakoupení sbírky minerálů od brněnského vzdělance Christiana Carla Andrého, s nímž ho pojilo dlouholeté přátelství.¹³ Právě Mückusch von Buchberg následně navrhl, aby proponované muzeum nebylo pouze školním ústavem, ale institucí zaměřenou na širší region, přesněji na oblast Jeseníků – *Museum montis demersorii*. Na založení muzea a na jeho dalším rozvoji nezanedbatelnou měrou participoval rovněž třetí ze zakladatelů, významný opavský primátor, josefinista Johann Joseph Schöbller.¹⁴ Jako představený obce se již od roku 1797 významně a úspěšně zasazoval o rozvoj Opavy. Jeho zásluhou došlo ke zbourání městského opevnění a transformaci tohoto území na městské parky, založení divadla, veřejné nemocnice a dalších akcí, které přiváděly Opavu ze středověku do moderní doby. Bezesporu považoval za veřejně prospěšný čin i založení muzea, k němuž přispěl nejen svou činorodostí a organizačním talentem, ale i řadou darů a finanční podporou.

¹¹ M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 36–37.

¹² Franz Mückusch von Buchberg se narodil 26. září 1749 jako syn majitele rytířského statku Dolní Červená Voda na Jesenícku. Studoval na opavském gymnáziu a pak v Olomouci. V roce 1768 dokončil ve Vídni inženýrskou akademii a následně vstoupil do armády. Penzionován byl v hodnosti hejtmána roku 1805. Po návratu do Slezska se usadil v Krnově a zcela se oddal poznávání přírody Jeseníků, zejména botanice a mineralogii. Spolupracoval s řadou odborníků a byl členem několika vědeckých společností; přátelství jej pojilo například s Ch. C. Andréem. V roce 1814 se přestěhoval do Opavy a osobně se podílel na založení muzea, jemuž věnoval valnou část svých sbírek a knihovny. V roce 1815 se stal místoředitelem opavského gymnázia. Současníky byl považován za lidumila a vstřícného, byť velmi plachého člověka. I díky jeho vrozené skromnosti je obtížné zjistit rozsah jeho činnosti. Většinu příspěvků, které zasílal do odborných časopisů totiž nepodepisoval. Pouze pod některými je pseudonym „*Veteran im Gesenke*“. Zemřel ve věku 88 let v Opavě 11. srpna 1837. K tomu *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 3, Ostrava 1995, s. 80; Erich ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí do druhé světové války*, ČSM–B 38/1989, s. 176–177.

¹³ J. ORLÍK, *Počátky gymnasijsního muzea v Opavě*, s. 24–25.

¹⁴ Johann Joseph Schöbller se narodil 7. ledna 1761 v Rýmařově do podnikatelské rodiny. Středoškolská studia absolvoval patrně v Brně, práva pak ve Vídni. Působil jako úředník a v roce 1794 se v Opavě oženil. Roku 1797 se stal purkmistrem Opavy. Během svého více než tři desetiletí trvajících setrvání ve funkci se významně zasloužil o modernizaci města – zejména rozvojem veřejné infrastruktury. Zemřel v Opavě 5. března 1834. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 4, Ostrava 1995, s. 117–118 a zejména Olga Janečková, *Opavský purkmistr Joseph Johann Schössler (1797–1834)*, diplomová práce, Opava 2003.

První úsilí opavských intelektuálů a jejich spolupracovníků vyústilo v otevření muzea pro veřejnost dne 1. května 1814. Pro instalaci sbírky a knihovny se podařilo získat nevyužívanou učebnu gymnázia v dřívější jezuitské koleji na Dolním náměstí. Místnost byla na náklady zakladatelů před uložením sbírek adaptována a rovněž vybavena nezbytným mobiliářem.¹⁵ Je zřejmé, že muzejní myšlenka našla v novém prostředí řadu zastánců a jak vzpomíná sám Ens, osnovatele projektu úspěch jejich podniku doslova zaskočil jak množstvím shromážděných předmětů, tak i zájmem, který vzbudil.

Je nesporné, že vyvolaný ohlas i veřejná podpora přispěly k ujištění Ense, Mückusche von Buchberg a Schößlera o významu jejich činnosti. Zřetelně o tom vypovídá progresivní definování základního rozvojového rámce, o jehož oficiální uznání se pokusili již v červenci 1815, kdy podali žádost o úřední schválení muzea.¹⁶ Nová koncepce rozhodně vycházela z projektu, jehož autorem byl Franz Mückusch von Buchberg na muzeum Jeseňníků, přičemž na základech existujícího muzea měl vzniknout zemský ústav s cíli, které se v oblasti vlastivědy podobaly úkolům tehdy moderního štyrskohradeckého *Joannea*. Tento ideový posun odrážely nejen jednotlivé body navržených stanov, ale již samotný navrhovaný název instituce – *Zemské muzeum pro Rakouské Slezsko (Oesterreichisch-schlesisches Provinzialmuseum)*. Vedle zájmu zakladatelů o legitimizaci a rozvoj projektu mohly v pozadí takto koncipovaného návrhu působit i jiné faktory. Nabízí se zejména otázka, nakolik se ve změně muzea na zemský ústav mohl projevit zájem slezské šlechty na zviditelnění své otčiny v duchu zemského patriotismu. Z dalšího je totiž více než patrné, že bez významné podpory členů slezských šlechtických rodin by muzeum jen stěží prorazilo. Jistotu roli patrně sehrála i snaha opavské obce o zvýšení vlastní prestiže, zejména v intencích tehdejší rivality s Brnem.

Podanou žádost moravskoslezské gubernium po měsících průtahů potvrdilo,¹⁷ přičemž ve svém vyjádření zdůraznilo zejména význam akce pro patriotické uvědomění Slezanů – s tím, že opavský vzor je hoden následování i v jiných zemích monarchie.¹⁸ Vyzvednuty byly zejména dva cíle muzea: *1. vybudováním sbírky knih přispět k literárnímu vzdělání a zmenšení nežádoucího vlivu špatné literatury u zdejší studující mládeže a 2. sbíráním produktů ze všech oborů přírody a vlastivědy, zejména těch, které mají svůj původ v Rakouském Slezsku, nabídnout studující mládeži, ale i přírodovědcům, ekonomům a umělcům prostředky k obohacení jejich znalostí o vlasti a tak uspokojovat jejich vědeckého ducha.*¹⁹ Další fáze schvalovacího řízení probíhala u dvorské studijní komise, předchůdkyni ministerstva kultu a vyučování, ve Vídni, aby nakonec v říjnu 1818 císař František I.

¹⁵ Faustín ENS, *Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis, nach seinem geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten beschrieben II. – Geschichte der Stadt Troppau, mit einem Anhang, die Entstehung und den gegenwärtigen Bestand des vaterländischen Museums enthaltend*, Wien 1835, s. 158; J. ORLÍK, *Počátky gymnasijsního muzea v Opavě*, s. 27.

¹⁶ ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská 1850–1928, inv. č. 1948, kart. 3604, číslo jednací dokumentu je 4533/1815.

¹⁷ Dnes již nelze jednoznačně rozhodnout, co vedlo guberniální úředníky k průtahům, nicméně existuje zajímavá relace guberniálního rady Scholze, zaslaná 19. listopadu 1817 F. Mückuschovi von Buchberg, která vnáší do tehdejší situace něco světla, cituji: „Gubernátor si bude už muset povšimnout vašeho, s takovou obětavostí vybudovaného muzea. Vždyť co pochválí císař, nemůže gubernátor hanit. Zde v Brně není nic slyšet o založení muzea a slovo muzeum zde není vůbec známo. Když v roce 1815 opavský Krajský úřad oznámil guberniu založení muzea v Opavě a požádal o jeho ochranu a podporu, jako po elektrickém úderu vznikla myšlenka i v Brně založit muzeum a – jak se říkalo – nezústat pozadu za Opavou. Avšak tato myšlenka zanikla stejně rychle jako povstala.“ K tomu viz J. ORLÍK, *Počátky gymnasijsního muzea v Opavě*, s. 29. Je třeba připomenout, že v červnu roku 1817 shlédli opavské, stejně jako těšínské muzeum osobně císař s císařovnou při své návštěvě Slezska.

¹⁸ M. MYŠKA, *Faustín Ens*, s. 65.

¹⁹ Citováno dle M. MYŠKA, *Faustín Ens*, s. 66.

schválil stanovy, jemu již známého muzea.²⁰ Nejvyšší souhlas však byl podmíněn změnou názvu muzea na *Opavské gymnazijní muzeum (Troppauer Gymnasialmuseum)*, což byla pro navrhovatele jistě nemilá zpráva. Ve snaze zvrátit tento dílčí neúspěch se proto v prosinci 1820 pokusili požádat císaře o možnost pojmenovat muzeum na počest císařovny *Museum Carolinum*.²¹ Bohužel jejich žádost zůstala nevyслуšena a muzeum se muselo spokojit s nuceným názvem. Ovšem jak vyplývá z dalšího, méně prestižní označení se nijak neodrazilo ve změně navržené koncepce a muzeum plnilo funkci zemského muzea, což se jednoznačně odráželo i v činnosti zakladatelů, jakož i jejich následovníků, kteří považovali Rakouské Slezsko za prioritní oblast svého zájmu. Po císařském vyjádření bylo neprodleně přistoupeno k úpravě základního instrumentu a ten, podepsaný Mückuschem von Buchberg, Schöblerem a Ensem, putoval 6. února 1819 znovu do Brna na gubernium, které jej potvrdilo rukou zemského místodržícího hraběte A. F. Mittrovského 18. ledna 1820.

Muzeum mělo na základě schválených stanov do budoucna jednak podporovat didakticky progresivní formy vzdělávání studující mládeže, jednak napomáhat úsilí učenců zajímajících se o svou slezskou otčinu, což ovšem pochopitelně neznemožňovalo studium i zájemcům odjinud. Spíše se zde mohlo odrážet latentní úsilí založit společně s muzeem slezskou učenou společnost – překrývající se s reprezentací *Opavského gymnazijního muzea*, čemuž ostatně nasvědčují vysoké intelektuální nároky kladené na reprezentanty i další narážky v textu zakládací listiny.²² Základní dokument se zaměřil nejen na odborné cíle muzea, ale i na vlastní správu a zajištění instituce do budoucna. Z témat, která jsou mezi úkoly jasně formulována, lze zmínit snahu o rozvoj knihovny; budování sbírek fauny, flóry a nerostů pocházejících ze Slezska a blízkého okolí; dále sbírky zkamenělin a minerálů; kolekce tuzemských dřevin; souboru strojů, přístrojů a hospodářského vybavení a konečně dle příkladu štyrského *Joannea* i sbírky listin jako východiska pro poznání dějin regionu a vlastivědy vůbec.²³ Muzeum mělo být na věčné časy majetkem opavského gymnázia, pokud by však toto bylo zrušeno, mělo přejít pod správu opavské obce s tím, že muselo i dále sloužit vzdělávání mládeže. Ovšem, jak už připomněl J. Orlík, v této pasáži scházela zmínka o tom, kdo bude muzeum v budoucnu hmotně zabezpečovat.²⁴ Muzejní fond je zmíněn až v samém závěru dokumentu v souvislosti s vyplácením služného kustodovi, nicméně o jeho charakteru a zajištění zde není pojednáno. Řízením muzea byl pověřen šestičlenný sbor reprezentantů, ve skutečnosti činný již od roku 1818, jimiž se mohli stát pouze takoví odborníci, kteří „*museli vynikat alespoň v jedné vědní disciplíně*“, přičemž jedním z nich byl vždy prefekt opavského gymnázia.²⁵ Reprezentanti volili každoročně ze svého středu představeného, který zastupoval muzeum navenek a zejména udržoval styk s vrchním ředitelem

²⁰ K vyřízení dvorskou studijní komisí došlo 24. října 1818. Viz *Instrument* v Norbert PIFFL, *Wissenswertes über das Gymnasialmuseum in Troppau*, Troppau 1941, strojopis uložen v knihovně Zemského archivu v Opavě a Slezském zemském muzeu v Opavě, nestr.

²¹ M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 74, pozn. 33.

²² Tuto myšlenku vyslovil již M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 64, který upozornil na skutečnost, že již v roce 1816 se v úředních aktech objevil v souvislosti se založením opavského muzea jakýsi *Slezský vlastenecký spolek (Schlesischer Vaterländischer Verein)*, snad tvořený trojicí zakladatelů. Nepřímou indicií je i výtka moravskoslezského gubernia vůči koncepci muzejní reprezentace, která se prý příliš podobá učené společnosti, což nelze vzhledem k existenci moravskoslezské učené společnosti připustit. Tuto připomínku však vyšší instance neakceptovala a muzejní reprezentace mohla být ustavena.

²³ *Instrument* je uložen v ZA v Opavě, fond Zemský výbor slezský Opava, inv. č. 461, kart. č. 1864; přepis viz N. PIFFL, *Wissenswertes*, nestr., případně Arnošt MAZUR, *Gymnazijní knihovna v Opavě – první vědecká knihovna ve Slezsku*, ČSM-B 10, 1961, s. 72–74. Zkrácená verze je pak v Karl BERTHOLD (hg.), *Schlesiens Landesvertretung und Landeshaushalt von ihren Anfängen bis zur neuesten Zeit (II.)*, Troppau 1909, s. 97–98.

²⁴ J. ORLÍK, *Počátky gymnazijního muzea v Opavě*, s. 30.

²⁵ N. PIFFL, *Wissenswertes*, nestr.

gymnázia, jakož i muzea, kterým byl tehdy z titulu své funkce krajský hejtman. Krajský hejtman měl dbát na dodržování stanov a spolu se zakladateli měl právo jmenovat členy reprezentace.²⁶ V zakládací listině pamatovali její autoři i na širší okruh spolupracovníků, kteří mohli získat čestné členství opravňující je k vypůjčování většiny knih z muzejní knihovny – ovšem pouze za předpokladu, že poskytovali muzeu dobrovolný měsíční příspěvek v minimální výši 30 krejcarů. Placení poplatku se nevztahovalo jen na pedagogy opavského gymnázia. O sbírky se měl starat kustod vybíraný z profesorů gymnázia nebo opavské hlavní školy.²⁷ Muzejní správce měl ročně obdržet odměnu ve výši 100 zlatých, což již v lednu roku 1821 změnil na návrh zemského hejtmána hraběte A. Sedlnitzkého stavovský slezský sněm.²⁸ Následně byla pro tento účel vyhrazena částka 200 zlatých, která měla být vyplácena vždy v červnu z domestikálního fondu.²⁹ Díky odkazu svobodného pána Karla z Gastheimbu, který muzeu ve své závěti z 27. února 1824 odkázal tisíc zlatých, mohla být pravidelně vyplácena odměna rovněž gymnazistovi, jenž asistoval kustodovi při správě muzea.³⁰

Význam zřízení nové instituce se snažili zakladatelé muzea zdůraznit i slavností uspořádanou při příležitosti veřejného vyhlášení stanov muzea, která proběhla až o více než rok později 27. května 1821. Slavnost otevřela hudební předehra, po níž následovalo předčítání zakládací listiny muzea – instrumentu a na závěr zazněl Haydnův sbor *Roční doby*.³¹ I když nelze vyloučit, že její uspořádání ovlivnila atmosféra, kterou měli Opavané možnost zažívat během konání diplomatického kongresu na podzim roku 1820, je zřejmé, že tehdejší společnost vnímala vznik muzea velmi pozorně a s respektem. Nasvědčuje tomu i způsob slavnostního uvedení do funkce kustoda, jakého se dostalo Faustinu Ensovi 27. února 1822.³² Sám staronový správce muzea vnímal oficiálnost slavnosti jako zřetelný důkaz vážnosti, jaké se instituce těší a jistý příslib do budoucna. Ens se v podstatě nemýlil, jelikož v této době bylo na muzeum pohlíženo jako na ústav, který dodává Opavě na věhlasu. Nicméně další vývoj nebyl jen pozitivní a problémy, které se opakovaně objevovaly, postupně způsobily nárůst skepse prvního kustoda a snad i přispěly k jeho definitivnímu odchodu ze Slezska v roce 1844.

V průběhu vleklého schvalování muzejních statut však zakladatelé nezaháleli. Významným úspěchem se stalo zejména rozšíření prostorového zázemí, které pomohlo dočasně vyřešit nedostatek místa pro nové akvizice o někdejší kolejní kapli, jež přestala být v roce 1813 využívána k bohoslužbám. Zasloužil se o to zejména neoficiální protektor muzea krajský hejtman hrabě Josef Sedlnitzký,³³ jenž přiměl moravskoslezské gubernium, aby souhlasilo s úpravou místnosti pro muzejní účely. Úřední souhlas udělený 16. března 1816 následovaly úpravy interiéru, které ovšem musely být hrazeny ze soukromých zdrojů navrhovatelů. Vzhledem k výši potřebné částky – 2000 zlatých se na jejím obstarání podíleli jak aristokraté, tak i měšťané a zakladatelé muzea. Slezští šlechtici – hrabě Larisch-Mönich,

²⁶ Ke složení tohoto sboru viz J. ORLÍK, *Počátky gymnasijského muzea v Opavě*, s. 31.

²⁷ N. PIFFL, *Wissenswertes*, nestr.

²⁸ Zemský hejtman jednal v reakci na písemné podání zakladatelů. K tomu viz F. ENS, *Das Oppaland*, s. 169.

²⁹ K motivaci hraběte Sedlnitzkého viz J. ORLÍK, *Počátky gymnasijského muzea v Opavě*, s. 31; M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 74.

³⁰ Studenta navrhovala muzejní reprezentace a potvrzoval zemský hejtman. F. ENS, *Das Oppaland*, s. 172.

³¹ J. ORLÍK, *Počátky gymnasijského muzea v Opavě*, s. 30.

³² M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 74.

³³ Josef Maria Anton Sedlnitzký, (8. 1. 1778 Opavice – 21. 6. 1855 Baden, Rakousko). Studoval ve Vídni ale studia nedokončil. Od roku 1797 státní úředník. V roce 1816 se stal ředitelem Dvorského policejního úřadu. Na tomto nejvyšším policejním postu působil až do roku 1848. Na sklonku života působil i v muzejní reprezentaci Opavského gymnazijního muzea. *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 3, Ostrava 1995, s. 99–100.

hrabě Eugen z Vrbna, hrabě Friedrich Haugwitz, baron Gastheimb a rytíř Franz z Badenfeldu, poskytli každý 200 zlatých, opavští měšťané celkem 300 zlatých a o úhradu zbývajících 700 zlatých se museli postarat Ens s Mückuschem von Buchberg a Schöbllerem.³⁴ Svým způsobem přispěli rovněž stavitelé Wilsch, Fritsch a Onderka, kteří stavební práce provedli bez nároku na odměnu. I přes nemalou finanční oběť představovalo získání sacella velký úspěch. Jak poznamenal Ens: „*Kdo byl šťastnější než tito (zakladatelé p. a.)! Nalezli vysoký světlý prostor malého chrámu dobře se hodící k vystavení knih, stejně tak jako hořejší galerii k uložení lehčích zoologických preparátů.*“ Stavební úpravy se podařilo dokončit již v létě roku 1816 a do jara následujícího roku skončily i práce s instalací sbírek.³⁵ Vzápětí se pak nově instalovanému muzeu dostalo mimořádné pocty. Při své cestě Slezskem do Haliče navštívil 28. června 1817 Opavu a muzeum i rakouský císař František I. se svou ženou Karolinou. Osobní setkání zakladatelů s císařem přispělo nejen k seznámení panovníka s činností instituce, ale zejména k nalezení významného dlouholetého podporovatele jejich projektu.³⁶

Dalším zásadním obdobím pro etablování muzea coby respektované instituce se stal čas konání opavského kongresu v roce 1820. Vysoká společnost, která na několik týdnů přibyla do Opavy, způsobila v životě provinčního města značný rozruch. Řada oficiálních i neoficiálních akcí se dotkla i muzea, přičemž důležitými se staly zejména návštěvy významných osobností nezřídka spojené i s přímou podporou. Jistě není bez zajímavosti, že muzeum opět zhlédl rakouský panovník s chotí a zájem projevil i další – olomoucký arcibiskup kardinál Rudolf Habsburský³⁷ či velkokněžna Marie, velkovévodkyně výmarská, která muzeum velmi ocenila a dokonce jej obdarovala sbírkou unikátních leštěných mramorů.³⁸ Je zřejmé, že na prezentaci muzea se aktivně podílel jak primátor Schöbller, tak i profesor Ens, kteří nemalou měrou participovali na přípravě ceremonií a doprovodného programu. Kredit, jenž tak muzeum získalo upoutáním pozornosti vysoké společnosti, dokázali následně zužitkovat i v následujícím období, například prosazením již výše zmíněné subvence na plat kustoda.

Významným přínosem, opět spojeným s intervencí císaře Františka I., bylo i získání někdejší oratoře jezuitského kostela bezprostředně přiléhající k již využívaným prostorům, o jejímž převodu se jednalo již v roce 1821. Místnost se podařilo získat patrně až v roce 1826, kdy došlo k novému uspořádání sbírek a v oratoři vznikl tzv. *Karolinin kabinet*, pojmenovaný na počest císařovny a představující zájemcům sbírky cizokrajných přírodnin, z nichž řadu muzeu poskytla právě urozená patronka.³⁹ Ustavičný nárůst sbírek však vyvolal další potřebu místa, a tak se Ens nedlouho před svým odchodem z Opavy pokusil získat i dolní oratoř jezuitského kostela. Bohužel v tomto případě se jednání protáhlo, zejména díky odporu správce kostela, potažmo olomoucké konzistoře, až do roku 1846, kdy o sporu ve prospěch muzea rozhodla dvorská studijní komise ve Vídni. Ense však tato zpráva zastihla již na odpočinku ve Vorarlbersku, kde strávil činnou práci, vyplněnou i přípravami založení zdejšího zemského muzea v Bregenz, podzim svého života.

³⁴ Zakladatelé, především Ens pořádali rovněž různé hudební či literární produkce, jejichž výtěžek sloužil ke krytí muzejních nákladů. V roce 1819 bylo dokonce ve prospěch muzea uspořádáno divadelní představení.

³⁵ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 160–161; J. ORLÍK, *Počátky gymnasiálního muzea v Opavě*, s. 28; M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 69.

³⁶ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 161.

³⁷ Muzeu patrně věnoval dvě zlaté mince. K tomu Eustach BITTNER, *Numismatické sbírky v opavských muzeích v letech 1814–1964*, in: 150 let Slezského muzea 1814–1964, Ostrava 1964, s. 131.

³⁸ M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 70.

³⁹ Je možné, že toto pojmenování je dozvukem již zmíněné snahy o pojmenování celého muzea po císařovně. Ke vzniku kabinetu F. ENS, *Das Oppaland*, s. 173–174 a M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 69.

Ensův vliv na vznik a rozvoj muzea je nezpochybnitelný a určující, nicméně méně je připomínána i jeho role respektovaného odborníka na muzejní problematiku, snad lze říci muzeologa. O jeho vysoké odborné prestiži výmluvně svědčí nejen rozsáhlé korespondenční styky, ale ještě konkrétněji snaha brněnských intelektuálů – členů *Moravskoslezské společnosti na podporu orby, přírodních věd a vlastivědy*, přivést Ense do Brna a pověřit jej správou *Františkova muzea*. Faustín Ens však tuto nabídku učiněnou snad již v roce 1826 z blíže neznámých důvodů nepřijal a místo později získal jiný slezský muzejník Albin Heinrich, kustod *Scherschnikova muzea* v Těšíně.⁴⁰

Složitou situaci po odchodu profesora Ense do Kostnice, resp. Bregenz, se pokoušel cílevědomě řešit i nový kustod Antonín Alt,⁴¹ uvedený do funkce v srpnu roku 1844, nedlouho po příchodu do Opavy ze svého předchozího působiště v Brně. Alt se zajímal zejména o zoologii a mineralogii a pokoušel se jít ve stopách svých předchůdců. Během jeho působení došlo k výraznému nárůstu knižních fondů, zejména dary opavského rodáka Franze Witetzka z Brna a 5000 svazků italské literatury od hraběte Josefa Sedlnitzkého.⁴² Nicméně průběžný příliv akvizic způsobil, že prostory muzea byly sbírkami, zejména knihami téměř zcela zaplněny. Jak upozorňují dobové relace, kustod nebyl někdy schopn ani rozbalit, natožpak odborně zpracovat některé získané sbírkové předměty, konkrétně dary od Karla Wenzelidese, který muzeum řadu let podporoval zejména zasláním minerálů a zkamenělin z Pálavských vrchů.⁴³ Vedle nedostatku místa musel kustod řešit i řadu jiných problémů, včetně zajištění rekonstrukce nově získané dolní oratoře a úpravy dalších prostor muzea v letech 1846–1847. Alt se podle všeho snažil muzeu skutečně věnovat a obětoval mu nejen svůj čas, ale podobně jako jeho předchůdci i vlastní prostředky. Během působení ve funkci kustoda pokračoval i v meteorologických pozorováních a věnoval se i dalším přírodovědeckým problémům, zejména mineralogii, zoologii a botanice. Post kustoda uvolnil v roce 1853, patrně v souvislosti s narůstajícími povinnostmi, jelikož již roku 1850 se stal představeným opavského gymnázia. Z Opavy odešel do Bratislavy, ale záhy jej zdravotní obtíže přinutily odejít do ústraní. Je zřejmé, že Alt hájil zájmy muzea v obzvláště komplikovaném období a vzhledem k okolnostem poměrně úspěšně. Muzejní reprezentace a zejména pak správce byli i tehdy nezřídka vystaveni byrokratickým ústrkům a různým komplikacím.⁴⁴ Přesto se Altovi podařilo udržet dobré jméno *Opavského gymnazijního muzea* a patrně i připravit pole pro jeho další rozvoj.

⁴⁰ Za zmínku jistě stojí i benefity, které byly Ensovi nabídnuty. Vedle místa kustoda s ročním platem 1200 zlatých, bezplatným bytem, otopem, osvětlením a muzejním sluhou, by získal i místo profesora fyziky na brněnském filosofickém učilišti! Jistě není nepodstatné, že Ens v této době pobíral za svůj profesorský úvazek v Opavě cca 660 zlatých ročně a 200 zlatých činila odměna za práci kustoda. K tomu viz M. MYŠKA, *Faustín Ens*, s. 71 ad.

⁴¹ Antonín Alt (původním jménem František) se narodil 17. srpna 1806 v Broumově kde absolvoval i gymnázium. V roce 1826 odešel na biskupský seminář do Brna a současně vstoupil do augustiniánského kláštera na Starém Brně. Po absolutoriu odchází studovat na vídeňskou univerzitu, kterou ukončil s doktorským titulem v roce 1835. Následně se vrátil do Brna, kde vyučoval matematiku na své někdejší škole. V letech 1842–1844 působil jako adjunkt na brněnském gymnáziu a teprve roku 1844 přechází na gymnázium opavské. Zde vedle pedagogických povinností participuje nejdříve jako zástupce a od roku 1850 jako řádný představený gymnázia na jeho řízení. Z Opavy odchází roku 1854 na místo ředitele gymnázia do Bratislavy. Nicméně špatný zdravotní stav jej donutil vzdát se úřadu a roku 1856 se uchýlit do mateřského kláštera. Byl členem přírodovědeckých společností v Brně, Vidni a ve Vratislavi. Rovněž velmi krátce, pouze několik měsíců roku 1854, působil jako konzervátor vídeňské *Centrální komise* pro oblast opavského Slezska. Zemřel v Brně 10. října 1888. Blíže viz E. ŠEFCÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 165; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 3, Ostrava 1995, s. 11.

⁴² J. ORLÍK, *Počátky gymnazijního muzea v Opavě*, s. 35–36.

⁴³ TAMTÉŽ, s. 34–35.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 36.

Jednu ze zásadních příčin nestability, které stále výrazněji bránily rozvoji instituce, představovaly systémové nedostatky zakotvené již v zakládací listině. Tyto nedokonalosti, které se dařilo díky zavedené tradici řešit před rokem 1848, však vyplynuly na povrch po změnách, které sebou přinesly události onoho roku. Došlo nejen k zásadnímu omezení role stavů ve společnosti, ale i k zásahu do dosavadního daňového systému, což se projevilo přímo ve financování muzea a jeho správce.⁴⁵ Osířel i post vrchního protektora muzea, kterým byl až dosud krajský hejtmán, coby ředitel gymnázia. Funkce se tak ujal teprve v roce 1853 zemský místodržící a patrně vzápětí po něm zemský prezident stojící v čele nově zřízené slezské zemské vlády. Také finanční krizi se podařilo vyřešit teprve v roce 1854, kdy Slezský veřejný konvent schválil převzetí nákladů spojených s financováním správce muzea z prostředků slezského hlavního a domestikálního fondu, a to se zpětnou platností od roku 1850. Ve stejném roce tento orgán rovněž rozhodl, snad na podnět nového kustoda Emanuela Urbana,⁴⁶ o rozdělení knihovny a muzejních sbírek, jelikož dosavadní prostory byly již zcela přeplněny a neposkytovaly podmínky pro účelné využívání sbírek.⁴⁷ Zároveň s tímto opatřením se podařilo zřídit i místo druhého kustoda – knihovníka.⁴⁸

Slezský veřejný konvent však napomáhal muzejní reprezentaci i dalšími kroky. Zásadním se stal především pokus o prohlášení *Opavského gymnazijního muzea* zemským ústavem a s tím spojené převzetí do správy země slezské. Žádost s návrhem na tuto změnu odešla na slezské místodržitelství 13. května 1854 a byla postoupena ministerstvu, které mělo muzeum prohlásit za zemské a svěřit jeho udržování na slezská bedra. Ministerstvo kultu a vyučování s návrhem na změnu stanov souhlasilo, což dokládá dopis ze dne 24. ledna 1855 odeslaný do Opavy. Nicméně ministerstvo vnitra si 23. května 1855 vymínilo, že až do stabilizace nově budované zemské správy ve Slezsku je nutné změnu *Opavského gymnazij-*

⁴⁵ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 36.

⁴⁶ Emanuel Urban se narodil 24. listopadu 1821 v Příboře. Středoškolská studia absolvoval na brněnském gymnáziu. Zde rovněž absolvoval biskupský filosofický ústav. Dva roky působil jako soukromý učitel a mezitím složil učitelské zkoušky pro vyšší školy a gymnázia v oboru estetiky, klasické filosofie, literatury a rakouských dějin. Další zkoušky absolvoval soukromě na vídeňské univerzitě. Privátně získal i zkoušku z českého jazyka. Do Opavy přišel již v roce 1845 a přebрал úvazek po penzionovaném F. Ensovi. V roce 1848 si vzal za ženu dceru opavského lékárníka Rosalii Klementovou. Kustodem *Opavského gymnazijního muzea* byl pouze krátce – sbírky převzal v říjnu roku 1853 a již v roce 1855 odešel na gymnázium do Pešti, kde však působil jen pouhé dva roky. V roce 1857 se pak opět vrátil na své opavské působiště. Urban se aktivně zajímal o přírodovědu a již roku 1849 si dobrovolně přibral ke svým povinnostem i výuku přírodovědy. V roce 1855 získal aprobaci pro výuku přírodopisu. V roce 1862 se ujal místa knihovníka v knihovně *Opavského gymnazijního muzea*, kterou vedl až do roku 1871. Aktivně se věnoval pozorováním přírody a sběru přírodnin – nerostů, hmyzu i rostlin. Je možné, že tyto sbírky přešly po jeho smrti do *Opavského gymnazijního muzea*. Napsal řadu různých článků a studií, zejména s přírodovědeckou tematikou. Nejvýznamnější je patrně publikace *Gaa, Flora und Fauna im ehemaligen Troppauer Kreise Österr.-Schlesiens*. Troppau 1868, při jejímž psaní využíval bohatých sbírek *Opavského gymnazijního muzea*. Byl rovněž společensky činný – aktivně působil při založení a aktivitách opavského *Naturwissenschaftlichen Vereins* v Opavě (u příležitosti svých 75. narozenin byl v roce 1896 jmenován prvním čestným členem spolku) a rovněž participoval na činnosti *Matice opavské*. Blíže zejm. N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 191–193 a dále E. ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 184; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 8, Ostrava 1997, s. 118–119.

⁴⁷ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 32.

⁴⁸ Sběrka knih byla umísťovaná postupně v letech 1854–1858 v minoritském klášteře na dnešní Masarykově třídě, a to v prvním patře jihovýchodního křídla budovy. Knihovna zaujímala předsálí, velký sál a tři menší místnosti, přičemž byla poměrně komplikovaně přístupná a nedostatečně přehledně uložená. V roce 1854 čítala na 32000 svazků. O přemístění knihovny se velkou měrou zasloužil její první samostatný správce Franz Jonscher (20. 9. 1829, Opava – 18. 9. 1898, Opava), který pracoval jako zemský úředník. Knihovnu vedl v letech 1854–1861. K tomu viz E. ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 173; oproti tomu A. MAZUR, *Gymnasijní knihovna*, s. 67 uvádí, že jeho působení je ohraničeno lety 1856–1859. Blíže k popisu knihovny N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 46–47 a rovněž A. MAZUR, *Gymnasijní knihovna*, s. 64 ad.

ního muzea na muzeum zemské přerušit. Bohužel intermezzo trvalo osm let, během nichž se názor zemských orgánů v mnohém změnil. Další vývoj ovšem zřetelně naznačuje, že iniciátoři považovali v polovině padesátých let prohlášení *Opavského gymnazijního muzea* za reálnou a pouze dočasně nevyřízenou záležitost.⁴⁹

Nasvědčují tomu zejména zásadní změny prosazené v tomto mezidobí muzejní reprezentací v čele s lékařem Josephem Chrobakem, s nímž nesporně aktivně spolupracoval od října roku 1855 činný kustod Johann Neumann.⁵⁰ Avšak klíčovým pro prosazení návrhů na modernizaci muzea a knihovny bylo oficiální zázemí – přízeň zemského prezidenta barona von Halbhubera, jakož i slezského veřejného konventu. Impulzem, který otevřel možnosti ke zlepšení stavu muzea, se nesporně stalo odstěhování knižních fondů do minoritského konventu, které probíhalo v letech 1856–1858.⁵¹ Na přelomu padesátých a šedesátých let, nejdříve však v průběhu roku 1858, pak došlo k celkové úpravě interiérů muzea v budově gymnázia. Realizovány byly některé stavební úpravy a bylo pořízeno i nové litinové schodiště, které spojovalo obě patra muzejního sálu v někdejší kapli. Velmi důležitým úspěchem se však stalo vybavení muzea zcela novými kusy muzejního mobiliáře, jehož unikátní technický popis se dodnes dochoval. Pořízené zařízení tak umožnilo přistoupit k účelnějšímu uspořádání expozice, které vycházelo vstříc moderním prezentačním požadavkům i přibývajícím přírůstkům. Dle písemných pramenů došlo i k úpravě pronajatých prostor v minoritském klášteře, a to včetně instalace jednoduchých dřevěných regálů, olejových lamp, kamen na dřevo k vytápění čítárny či úpravy dveří, přičemž náklady za adaptaci muzea a knihovny v průběhu padesátých let dosáhly částky téměř 6000 zlatých.⁵²

Nesporný úspěch však měl být záhy zásadním způsobem relativizován. Stalo se tak 16. února 1863 na druhém zasedání nově vzniklého slezského sněmu, při němž byl přednesen návrh na převzetí muzea do zemské správy. Návrh zemského výboru prohlásit muzeum za zemský ústav však narazil na odpor mnoha poslanců a záležitost musela být uzavřena s tím, že nelze zpochybnit skutečnost, že instituce je majetkem státního gymnázia, a tudíž péče o ni se nemůže ujmout země.⁵³ Iniciátorům neúspěšného návrhu se nicméně podařilo při jednání 21. února 1863 alespoň prosadit, že vzhledem k finanční nejistotě, která *Opavské gymnazijní muzeum* ohrožuje a současně s ohledem na význam instituce pro mládež a další vzdělávání, jej zemský sněm finančně podpoří. Díky tomu mohla být ze zemského

⁴⁹ K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, s. 98–100.

⁵⁰ Johann Neumann se narodil 28. dubna 1826 v Opavě, kde rovněž absolvoval gymnázium. Následně vystudoval kněžský seminář v Olomouci. Po jeho ukončení působil tři roky ve farní službě v Porubě a od roku 1853 na gymnáziu v Opavě, kde vyučoval náboženství. Místa kustoda se ujal po odchodu E. Urbana a setrval v něm až do konce života. Byl členem entomologického spolku ve Štětíně, přírodovědného spolku v Brně a geologické říšské společnosti ve Vídni. Jako člen kuratoria aktivně participoval při zřízení *Zemského muzea pro umění a průmysl*. Účastnil se i českého veřejného života – působil například v *Katolicko-politické besedě* v Kateřinkách. Publikálně byl málo činný – sepsal přehled vývoje muzea, který však zůstal v rukopise a průběžně také uveřejňoval zprávy o činnosti muzea v programech opavského gymnázia. V roce 1884 byl za svou činnost jmenován konzistoriálním radou olomouckého arcibiskupa a zanedlouho nato čestným papežským komořím. Zemřel v Opavě 9. září 1890. Bližší viz N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 206–207; E. ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 177; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 3, Ostrava 1995, s. 82.

⁵¹ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 32. Na rozdíl od něj A. MAZUR, *Gymnasijní knihovna*, s. 64, uvádí, že knihovnu se podařilo přestěhovat již v roce 1854, což však vzhledem k nezbytné adaptaci prostor, kterou dokládá dochovaná stavební dokumentace, není příliš pravděpodobné.

⁵² ZA v Opavě, fond Zemský výbor slezský Opava, inv. č. 461, kart. č. 1864, Nabídkový rozpočet rekonstrukce gym. muzea; rovněž K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, zejm. s. 98–100.

⁵³ Ambice patrioticky smýšlející slezské reprezentace nesporně odráží i označení muzejní knihovny v instrukci říšského tiskového zákona č. 6 ze dne 17. prosince 1862, kde je mezi institucemi s právem povinného výtisku uvedena jako *Zemská knihovna pro Slezské vévodství (Landesbibliothek für das Herzogthum Schlesien)*. K tomu viz A. MAZUR, *Gymnasijní knihovna*, s. 66.

rozpočtu uvolňována v letech 1863 a 1864 částka 1200 zlatých, která posloužila k úhradě nájmu za prostory v minoritském konventu a mezd obou kustodů. Při této příležitosti bylo rozhodnuto i o úpravě dalších finančních a provozních záležitostí včetně usnesení, že dřívější práva ředitele muzea náležející původně krajským hejtmanům případnou zemskému prezidentovi a slezskému zemskému výboru, což bylo v souladu se základní zemskou legislativou a v intencích převodu práv dřívějších správních orgánů na nově.⁵⁴

Zemská subvence byla přiznána i pro léta následující až do roku 1870, nicméně při schvalování poslední z nich si sněmovna vymínila, že zemský výbor učiní patřičné kroky, aby ze zemského sněmu sňal tuto nikde legislativně ani smluvně nezakotvenou platbu. Cílem se přitom stalo přenést náklady spojené s chodem muzea a knihovny na říšský rozpočet, podobně jako z něj byl hrazen chod gymnázia.⁵⁵ Spory o definitivní rozhodnutí, kdo bude financovat muzeum, se objevovaly i v dalších letech. Na počátku sedmdesátých let 19. století nabídlo ministerstvo kultu a vyučování slezské vládě jako možnou cestu vedoucí ke snížení provozních nákladů přestěhování knihovny zpět do staré gymnazijní budovy, která se mezitím uvolnila. Ovšem než se dohodla obec, země a stát, došlo k obsazení budovy nově zřízeným c. k. učitelským ústavem. Ministerstvo se vzhledem ke vzniklé situaci, hrozící vypovězením knihovny z dosavadního nájmu, zavázalo v roce 1871 přispívat ze státního studijního fondu ročně 420 zlatých na tento účel. Od té doby zemská školní rada pravidelně obnovovala smlouvu s minoritským řádem a ministerstvo hradilo nájem.⁵⁶

Muzeum však zůstalo i v dalších letech příslovečným „horkým bramborem,“ o jehož financování nejevily příliš zájem ani státní ani zemské instituce. Za základní problém byl i nadále formálně považován zakládací instrument, který byl účelově vykládán tak, aby poskytl argumenty té či oné straně.⁵⁷ Jádrem problému však zůstávaly finanční náklady spojené s udržováním *Opavského gymnazijního muzea*. Slezské zemské instituce jej opakovaně odmítly transformovat na zemské muzeum, jelikož pro jeho hmotné zabezpečení se jim údajně nedostávalo finančních prostředků. Je otázka, nakolik se zde projevila imunitost vůči kulturním aktivitám a zemskému vlastenectví a jak významnou roli sehrály ekonomické zřetele. Za povšimnutí stojí i skutečnost, že slezská veřejnost *Opavské gymnazijní muzeum* za zemskou instituci dávno považovala, což se odráží nejzřetelněji v používání paralelních názvů *Zemské* případně *Slezské muzeum* na úřední i občanské úrovni.⁵⁸ Je tedy dost dobře možné, že slezské úřady jen nechtěly utrácet peníze za něco, co již dle svého úsudku vlastně dávno měly a ono to – navzdory všem protivenstvím – zatím stále existovalo. Na krytí nákladů se tak i v příštích letech podílel jak stát, tak i zemské instituce, které rovněž vykonávaly vrchní dozor nad činností muzea. Definitivní rozhodnutí o nadřazeném orgánu však padlo teprve 27. října 1903, kdy ministerstvo kultu a vyučování potvrdilo, že vrchním správcem muzea je zemský prezident a činnost muzea spadá do kompetence zemské vlády nikoliv zemské školní rady. Ve zdůvodnění se uvádí, že „*Gymnazijní muzeum není čistě školní či vzdělávací institucí, nýbrž obecně prospěšným, od gymnázia odděleně stojícím ústavem, který má dle zakládací listiny sloužit nejen studující mládeži, ale též jiným vrst-*

⁵⁴ K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, s. 100-101; N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 37.

⁵⁵ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 37.

⁵⁶ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 38. V témže období přešel dozor nad činností muzejní nadace na zemského školního radu.

⁵⁷ Erich ŠEFČÍK, *Přehled vývoje opavských muzeí v letech 1814–1938*, ČSM–B 33/1984, s. 5–6.

⁵⁸ V roce 1858, v souvislosti s úpravami interiéru muzea je označováno jako „*Schles. Museum*, viz ZA v Opavě, fond Zemský výbor slezský Opava, inv. č. 461, kart. č. 1864. Jako zemské muzeum je označeno např. ve stanovách Matice opavské z roku 1877, jejíž umělecké sbírky měly být v případě zániku spolku předány „zemskému museu Opavskému“, viz *Stanovy Matice Opavské*, Opava 1877.

vám“ a tudíž jeho správa z podstaty náleží zemské vládě.⁵⁹ Nicméně status quo ve financování muzea se tímto krokem neřešil a i nadále zásadním způsobem omezoval další rozvoj.

Konkrétní představu o finančních tocích, resp. ekonomických limitech, které instituci svazovaly i na přelomu 19. a 20. století, si lze učinit z následujících čísel. V letech 1898 a 1899 získalo samotné muzeum na provoz od zemského sněmu každoročně 600 korun. Náklady na činnost pak v prvním roce vyšplhaly až k částce 623 korun, zatímco o rok později pouze na 578 korun, čímž se podařilo pokrýt schodek z předchozího účetního období.⁶⁰ V roce 1905 došlo ke změně vykazování příjmů a výdajů s tím, že se do výsledků promítly i údaje spojené s provozem muzejní knihovny. Knihovna získala od státu 800 korun na úhradu nájmu v minoritském klášteře a oba subjekty společně 1800 korun od zemských orgánů, z čehož 600 korun bylo určeno pouze pro muzejní činnost, zatímco zbylých 1200 korun mělo sloužit dle potřeby jak pro muzeum, tak i knihovnu. Vedle zmíněných subvencí získala instituce 409 korun jako výnos z majetku spravovaného muzejní reprezentací a rovněž 1124 korun z blíže nespecifikovaných zdrojů. Celkové příjmy tak dosáhly částky 3133 korun. Výdaje naopak činily 1223 korun, z čehož 550 bylo určeno na mzdy, 636 na nákup předmětů a 37 na ostatní výdaje. Ani v roce 1910 se skladba příjmů a výdajů příliš nelišila, příjem dosáhl 2982 korun, zatímco náklady 1206 korun.⁶¹

Avšak vedle desetiletí přetrvávajícího finančního provizoria byla neudržitelná především prostorová situace, kterou nemohly úřady ignorovat na rozdíl od skrytějších problémů muzea spojených s odborným zpracováním sbírek a jejich efektivní prezentací, na což upozorňoval i nový správce muzea Emil Hadina⁶² uvedený do funkce v roce 1893, po krátkém působení Gustava Fickera,⁶³ který post kustoda zastával v letech 1890–1893. Na začátku 20. století proto proběhlo několik jednání, které si kladly za cíl zlepšit neutěšenou situaci *Opavského gymnazijního muzea* prostřednictvím reinstalace sbírek a knihovny ve vhodněj-

⁵⁹ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 40.

⁶⁰ Mzdy kustodů se pohybovaly okolo 290 korun.

⁶¹ Náklady na mzdy vzrostly na 590 korun. K tomu statistické výkazy o činnosti muzea uložené v ZA v Opavě, fond Zemský statistický úřad v Opavě, inv. č. 91, kart. č. 115, Statistické výkazy o počtu, rozmístění a hospodaření muzeí ve Slezsku (1897–1911); K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, s. 125, 258 ad. Přehledně jsou k dispozici výtahy z výročních zpráv subvencovaných institucí např. i v *Geschäfts-Bericht des schlesischen Landesauschusses für den Zeitraum vom 1. Juli 1906 bis 31. Dezember 1907*, Troppau 1908, s. 206. Podobně i k dalším letům.

⁶² Emil Hadina se narodil 23. září 1853 v Těšíně. Studoval na státním gymnáziu v Těšíně, které ukončil v roce 1873. Poté odešel na vídeňskou univerzitu, kde studoval filozofii. Po absolutoriu složil učitelské zkoušky z přírodovědy a matematiky. V letech 1883–1884 vyučoval jako suplent na gymnáziu v Bílsku a pak ve Vídni. V roce 1893 přichází do Opavy kde vyučoval jak na opavském německém gymnáziu tak též na odborných školách – obchodní chlapecké škole, vyšší dívčí škole, obchodní škole pro dívky, rodinné škole. Stal se rovněž ředitelem rodinné školy a byl jmenován školním radou. V roce 1919 odešel do penze. Během svého působení ve funkci kustoda (od 16. září 1893 do 30. září 1923) se zasloužil jednak o nárůst přírodovědeckých sbírek, jednak se podílel na snahách o zlepšení prostorových podmínek muzea. V letech 1904–1923 byl členem muzejní reprezentace. Pravidelně informoval o činnosti muzea, zejm. v programech opavského gymnázia. Jako nadšený přírodovědec stál rovněž u zrodu opavského *Přírodovědeckého spolku (Naturwissenschaftliche Verein)*, který úzce spolupracoval s *Opavským gymnazijním muzeem*. Blíže viz N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 212; E. ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 171–172; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 4, Ostrava 1995, s. 40.

⁶³ Gustav Ficker se narodil 12. října 1854 ve Vídni. Není blíže známo jakého dosáhl vzdělání. Působil v armádě a teprve jako poručík ve výslužbě začal v roce 1885 vyučovat matematice a přírodopisu na gymnáziu v Rádauti (Rumunsko). V letech 1890 (1891)–1893 přednášel na opavském německém gymnáziu zeměpis, matematiku a přírodopis. Coby kustod revidoval a přepsal věcný inventář muzea, čímž podle N. Pifflla značně napomohl budoucí práci se sbírkami. V roce 1893 odešel vyučovat na gymnázium v VI. vídeňském obvodu, jehož se stal v roce 1910 ředitelem. Do penze odešel v roce 1918. Datum a místo úmrtí se nepodařilo zjistit. Blíže viz N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 211; E. ŠEFČÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 170; *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 8, Ostrava 1997, s. 36.

ších prostorech. Tak v roce 1904 se projednávala možnost umístit knihovnu a přírodovědecké sbírky v plánované velkorysě dostavbě budovy *Muzea císaře Františka Josefa pro umění a řemesla*.⁶⁴ O rok později se diskutovalo o nástavbě k nové gymnazijní budově a nakonec nejdříve času zabralo zvažování možného stěhování do objektu někdejšího dominikánského kláštera v Solné ulici. Jednalo se o tom od roku 1908, kdy se budova uvolnila po přestěhování učitelského ústavu. Nicméně stěhování připadalo v úvahu teprve poté, co by objekt přestal sloužit za dočasné sídlo finančního ředitelství, které jej využívalo v době před dokončením vlastní nové budovy.⁶⁵ Jednání probíhalo několik let a jedním z jeho výsledků je i dochovaný popis prostor, které muzeum využívalo, pocházející z července 1913. Provedené šetření tehdy přineslo očekávané zjištění, že stávající místnosti jsou nevyhovující a bylo by vhodné *Opavské gymnazijní muzeum* přestěhovat do někdejšího dominikánského kláštera. Muzejní reprezentace však o správnosti navrženého řešení poměrně silně pochybovala s tím, že stěhování do staré a nevhodně členěné budovy muzeu příliš neprospěje. Jejím evidentním cílem totiž bylo vybudování nové samostatné budovy pro uložení muzejních sbírek a vědecké knihovny, a proto jen zdráhavě připouštěla i možnost přestěhovat sbírky do zrekonstruovaného dominikánského kláštera. Bohužel díky záhy vypukнувšímu válečnému konfliktu nedošlo k uskutečnění žádné z diskutovaných variant a muzejní i knihovní sbírky zůstaly až do zániku monarchie na původních místech.⁶⁶ Plánované spojení sbírek v účelnějším prostoru se však nepodařilo naplnit ani v meziválečném období. Muzejní reprezentaci se sice na počátku třicátých let podařilo získat 9 dalších místností v zemském domě a tím nesporně zlepšit možnosti uložení a zejména prezentace muzejních sbírek, nicméně k opětovnému spojení s knihovnou již nikdy nedošlo. Po obsazení pohraničí Německem se opět objevilo úsilí zlepšit neutěšenou prostorovou situaci, například přestěhování muzejní kolekce do budovy uvolněné po přemístění obchodní školy na Nádražním okruhu, nicméně vůle nové byrokracie se výrazně míjela s požadavky muzejníků. Po zvážení situace se muzejní reprezentace na svém zasedání 10. března 1939 rozhodla obrátit na generálního pověřence pro nadace a fondy do Liberce se žádostí o připojení *Opavského gymnazijního muzea* k *Zemskému muzeu*, ovšem za podmínek, které by rámcově respektovaly vůli zakladatelů.⁶⁷ Rozuzlení, pro řadu zúčastněných nesporně trpké, přineslo vzápětí strohé nařízení župního komisaře pro spolky ze dne 5. dubna 1939 adresované představenému muzejní reprezentace hraběti Friedrichu Stolbergovi o zrušení muzejní nadace a předání veškerého jejího majetku včetně muzejních sbírek a knihovny *Říšskému župnímu muzeu* v Opavě (*Reichsgamuseum*).⁶⁸ Tímto formálním aktem se tak 10. května 1939, téměř na den po 125 letech, uzavřela samostatná existence *Opavského gymnazijního muzea*. Bohužel toto opatření, které fakticky neohrožovalo existenci sbírek, však následovaly válečné události jara roku 1945, kdy při bojích o Opavu došlo k rozsáhlé devastaci fondů. Osud knihovny byl zcela tristní – požáru unikl jen mizivý zlomek knih, z muzejních sbírek se zachovalo mnohem více, nicméně ani ty nebyly ušetřeny plenění a vandalismu. Zbytky, které se podařilo po válce zachránit, jsou dnes vesměs uloženy ve *Slezském zemském muzeu*.

⁶⁴ K tomu N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 41; Pavel ŠOPÁK, *Návrh dostavby výstavní budovy Slezského zemského muzea v Opavě roku 1903*, *Vlastivědné listy* (VL) 22/2, 1996, s. 33–34.

⁶⁵ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 41.

⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 44–51.

⁶⁷ Dopis z 11. března 1939 a zevrubný komentář k programu zasedání publikoval PIFFL, *Wissenswertes*, s. 102–103.

⁶⁸ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 103 ad. Přiložen je i zevrubný popis fondů a vybavení muzea v době jeho zrušení. Splynutí Opavského gymnazijního muzea s muzeem zemským zevrubně popisuje Jaroslav BAKALA, *Sjednocení opavského muzejnictví*, in: 150 let Slezského muzea 1814–1964, Ostrava 1964.

Struktura sbírek a muzejní každodennost

Trojici zakladatelů opavského muzejnictví se podařilo vytvořit velmi dobré podmínky pro rozvoj sbírkotvorné činnosti vznikající instituce několika opatřeními. Nespornou výhodou se stalo především zaměření muzea i na přírodovědecký materiál, který bylo možno získávat snadněji než kulturněhistorické památky.⁶⁹ A tak rychlý nárůst sbírek, spojený díky neúnavné práci muzejníků i s jejich odborným zpracováním, přesvědčil jistě nejednoho váhajícího o životaschopnosti a prospěšnosti podniku. Dalším faktorem, který přispěl k úspěchu, je pak skutečnost, že již v počátcích existence se kolem muzea vytvořil okruh spolupracovníků, kteří vedle iniciátorů velmi intenzivně a dlouhodobě podporovali jeho činnost a svými dary či prací přispívali k rozhojnění, odbornému zhodnocení, případně k lepší ochraně muzejních fondů. Důležitý segment spolupracovníků tvořili i studenti gymnázia, kteří participovali na dokumentaci regionu například sběrem přírodnin. Tento zájem širší veřejnosti, aristokracie, měšťanů i inteligence sebou přinesl nepřehlédnutelný kvantitativní i kvalitativní rozvoj sbírek. Neméně významným se stalo i zřetelné definování sběrné oblasti. Zájmové území určovaly hranice Jeseníků, dle Ense „*vše, co toto pohoří od údolí Warty⁷⁰ až po Odru*“ ukrývá, přičemž je pravděpodobné, že zde zřejmě došlo k omylu a myšlena byla spíše řeka Morava, nikoliv Warta.⁷¹ Zakladateli vymezená oblast se tak bezpečně kryla s územím Rakouského Slezska, resp. jeho západní částí.⁷²

Opavské gymnazijní muzeum tak již od svých počátků usilovalo nejen o zkvalitnění výuky mládeže, ale rovněž o zprostředkování uceleného obrazu kraje. Charakter území ve sbírkách proto dokládaly jak naturfakty z říše rostlinné, živočišné i nerostné, tak i kulturněhistorické objekty. V muzeu se sbírky členily na tři základní skupiny, při jejichž budování bylo permanentně přihlíženo k jejich vztahu ke Slezsku – *knihovnu, kabinet jesenických přírodnin a slezské starožitnosti*.⁷³

Sbírka knih vznikala do určité míry náhodně. Zásadním způsobem její růst až do konce padesátých let 19. století, kdy získala právo povinného výtisku, ovlivňovaly zejména dva faktory – nedostatek finančních prostředků a vůle dárců, kteří ji rozšiřovali svými dary. Se znalostí vývoje Scherschnikovi knihovny v Těšíně si lze dovolit vyslovit i domněnku, že jistou roli při budování sbírky sehrálo i malé povědomí zakladatelů o teorii knihovnické práce. Právě nízká efektivita při zpracování fondů do značné míry způsobovala obtížnou využitelnost knihovny. Ens před svým odchodem z Opavy sice knihovnu zkatalogizoval, nicméně jím zvolený systém neumožňoval snadné vyhledávání publikací – i přesto byl však používán až do 20. let 20. století, kdy se podařilo pořídit lístkový katalog. Ens sbírku rozdělil do 12 okruhů dle vědních oborů a pro každý vypracoval samostatný katalog. Vedle toho v roce 1842 dokončil i speciální soupis periodik, a co je zvláště významné, rovněž silesiak.⁷⁴ Fondy muzejní knihovny obsahovaly vedle sbírky rukopisů, vědecké publikace, periodika, ale též beletrii.⁷⁵ Jak vyplývá již ze základního instrumentu, knihovna byla koncipo-

⁶⁹ O skladbě a rozsahu sbírky přináší unikátní svědectví již sama žádost o oficiální schválení muzea ze 4. července 1814. K tomu viz ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská 1850–1928, inv. č. 1948, kart. č. 3604, číslo jednacím dokumentu je 4533/1815.

⁷⁰ Řeka Warta je pravoběžným přítokem Odry a rozhodně neohraničuje území, jehož dokumentaci bylo *Opavské gymnazijní muzeum* zasvěceno.

⁷¹ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159.

⁷² Je otázkou nakolik toto ohraničení odráželo soudobé administrativní členění na opavský a těšínský kraj, které však později, alespoň co se přírůstků týče, překrýval význam slezského původu objektů.

⁷³ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 175.

⁷⁴ Ke katalogizaci viz A. MAZUR, *Gymnasijní knihovna*, s. 66. Sbírku slezských publikací významně rozšířil svými dary zejména F. Witezcek; k tomu viz J. ORLÍK, *Počátky gymnasijního muzea v Opavě*, s. 35–36.

⁷⁵ Po rozdělení knihovny a muzea se s knihovnou odstěhovaly též sbírky archiválií, grafických prací, map a dalšího obdobného materiálu.

vána jako prezenční, přičemž pouze vybraný okruh uživatelů mohl část fondu využívat i absenčně.

Sbírký muzea jejich zakladatelé od počátku budovali se záměrem vytvořit z nich vědecké soubory organizované dle odborné systematiky. Plně se to odrazilo i na botanické kolekci – *Herbarium vivum*, která zahrnovala bohatý soubor sušených rostlin z celé oblasti, uložených v herbářích a uspořádanou dle Linného systému. Náležela k ní rovněž unikátní sbírka slezských dřevin. Každý druh v ní byl zastoupen jednou krabici zhotovenou ze dřeva příslušné dřeviny ve formě knihy, jejíž hřbet pokrývala kůra. Ořízka posloužila k upevnění typických druhů lišejníků, hub a mechů cizopasících na rostlině a případně vzorků pryskyřice. Po otevření přední desky – víka – se otevřela schránka obsahující „*příběh stromu či keře*“ – kořeny, mladé, staré a sukovité dřevo, běl, ratolesti, listy, květy, pyl, plody a jejich schránky, piliny, uhlí a popel a rovněž hmyz, který na dřevině obvykle žije. Jednotlivé „knihy“ označoval tištěný nápis s latinským a obecným názvem daného druhu rostliny.⁷⁶ Sbírká reprezentantů živočišné říše obsahovala zejména jesenické ptactvo, včetně hnízd a vajec a sbírku plazů a obojživelníků. Na unikátním seznamu, vlastně nejstarším tištěném muzejním katalogu v českých zemích, který Ens publikoval v polovině třicátých let 19. století, scházejí zástupci dalších živočišných druhů, což autor vysvětluje několika důvody. Předně tehdy nebyla řádně určena a uspořádána sbírka hmyzu a též budování kolekce domácích ryb a červů teprve začínalo. Rovněž savci byli zastoupeni jen výjimečně – např. vlkem, divokou kočkou, jezevcem, ale i křečkem či krtkem, a to z důvodu nedostatku potřebného místa k uložení preparátů, což se změnilo až později po redisolokaci muzea. Geognostický, dnes bychom řekli geologický, kabinet obsahoval různé horniny a minerály jesenického masivu uspořádané podle jejich stáří, podmínek uložení, změn a posloupnosti ve vrstvách s využitím systému A. G. Wenera, zakladatele neptunistické teorie.⁷⁷ Jeho součástí tvořilo i množství fosilií.

Budování kulturněhistorické sbírky, jejíž význam bývá tradičně poněkud přehlížen, se stalo jedním ze základních cílů již v okamžiku rozhodnutí změnit školní muzeum v *Museum montis demersorii*.⁷⁸ Do sféry zájmů muzea patřil proto již od počátku i interes o kulturní projevy regionu, Ens uváděl, že k poznání dějin je třeba zejména „*obstarat domácí starožitnosti, listiny, nápisy, písně, legendy, mince a erby*“.⁷⁹ Pevné přesvědčení zakladatelů o významu kulturních dějin pro dokumentaci regionu se proto promítlo i v textu instrumentu, a to důrazem položeným zejména na shromažďování písemných památek. Je třeba si však uvědomit, že tento koncept nevzešel na konci, nýbrž na počátku 19. století a svou podstatou i obsahem plně odrážel soudobé nároky na vědeckou kolekci určenou primárně k poznání slezských dějin. Výslovné zaměření se na písemné prameny je třeba v dobovém kontextu chápat jako rozhodné deklarování zájmu o dějiny regionu, jelikož jejich poznání zprostředkovávaly soudobým historiografům především psané památky. Ens, kterého lze za takto proponovaným cílem spatřovat, se tímto nelišil od Scherschnika a dokonce ani od Palackého, který při své vědecké práci vycházel zejména z písemných památek. O zužitkování získaných pramenů pak výmluvně svědčí Ensovy historické či vlastivědné práce. Rozvoj archeologie, etnografie a dalších disciplín, pro něž jsou klíčové

⁷⁶ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159; N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 23 a J. BAKALA, *Sjednocení*, s. 16–17, který připomíná, že se opavská sbírka nedochovala. Nicméně podobná kolekce je uložena ve fondu Lovecko-lesnického muzea v Úsově, k tomu viz Josef BARTOŠ (ed), *100 let Lovecko-lesnického muzea v Úsově*, Šumperk 1998.

⁷⁷ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 213–214 a J. ORLÍK, *Počátky gymnasijního muzea v Opavě*, s. 28.

⁷⁸ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159 a nezávisle na něm rovněž svědectví náhodného návštěvníka muzea z roku 1817.

⁷⁹ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159.

hmotné prameny, měl sice teprve přijít, nicméně je zřejmé, že vědeckého potenciálu těchto památek si byli v muzeu vědomi. Proto i tyto artefakty našly místo v muzejní expozici, byť pro vědu teprve objevené, představovaly tak možnost k poznání jiné kvality historické reality, než té, již byly s to zachytit písemné památky. Do sbírek se podařilo zařadit rovněž numizmatický materiál a řadu archeologických nálezů a etnografik. Za pozornost stojí například soubor eneolitických předmětů darovaný muzeu snad již v roce 1815 F. Sartorim, který je nalezn v Holasovicích. Je nesmírně důležité, že náleze artefakty muzeu poskytl s vědomím jejich hodnoty pro poznání minulosti regionu. Podobně výsledky svého cíleného výzkumu v Holasovicích předal v roce 1824 muzeu i Albin Heinrich, tehdejší kustod *Scherschnikova muzea* v Těšíně.⁸⁰ Z novějších památek, vystavených společně s archeologickými předměty v jedné prosklené skříni, zmiňoval Ens různé středověké artefakty, včetně unikátních razidel pražských grošů, hrotů šípů, ostruh, klíče a „*rytířského*“ meče.⁸¹

Odděleně od silesiak muzeum evidovalo i řadu cizokrajných přírodnin a artefaktů – například skříň s brazilskými motýly a ptáky,⁸² sbírku konchylíí a jiných mořských živočichů či rozsáhlou sbírku minerálů. Z kulturněhistorického materiálu sem náležel konvolut grafik, map a hudebnin, římské starožitnosti, sbírka keramických výrobků a rovněž soubor neslezských listin, mincí a erbů. Samostatný oddíl pak obsahoval modely strojů a zařízení, z nichž většinu sestrojili dle plánů zruční gymnazisté Pivon, Siegel a Landerer ve spolupráci se stavitelem Fritschem.⁸³

Nárůst sbírek i snahu cíleně dokumentovat slezské reálie lze názorně dokumentovat údaji o počtu a charakteru sbírkových předmětů ve sledovaném období. Již po několika měsících existence, v roce 1815, muzejní kolekci tvořilo 2000 vzorků hornin z Opavska a Jeseníků seřazených do tříd, 100 preparátů ptáků ze Slezska, 400 exemplářů hmyzu, 600 rostlín uložených v herbářích, 2500 svazků knih a položeny byly i základy sbírce minerálů.⁸⁴ V roce 1818 to již bylo 6000 svazků knih, zatímco počty dalších kolekcí se příliš nezměnily.⁸⁵ V roce 1838 Michael Franz Xaver Canaval v *Moravii* konstatoval, že *Opavské gymnazijní muzeum* spravuje již 63 rukopisů a 14500 knih, 1570 kusů slezských rostlin, 26 druhů hmyzu, 173 druhů ptáků, a to včetně hnízd a vajec a rovněž deset vybraných čtyřnohých zvířat. Sbírkou starožitností a zahraničních objektů již bohužel nekvantifikoval, nicméně z dalšího je známo, že obsahovala 369 mincí.⁸⁶ Od přemístění knihovny do nových prostor v minoritském konventu v padesátých letech 19. století patrně již nebyly ke sbírkovému fondu muzea počítány knihy, písemnosti, grafická sbírka a další tištěné či psané artefakty. Muzeum tak v roce 1857 vykážalo celkem 13395 položek, z čehož tvořily

⁸⁰ Vykopávek v této obci se však účastnil i sám F. Ens. K tomu viz Lumír JISL, *Počátky archeologického bádání ve Slezsku a opavská muzea*, in: 150 let Slezského muzea 1814–1964, Ostrava 1964, s. 122–123.

⁸¹ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 215.

⁸² Bohužel se nepodařilo zjistit, zda v pozadí akvizic přírodnin pocházejících z Brazílie nestál již zmíněný Ensův předchůdce R. Schüch.

⁸³ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 162–164 a 216.

⁸⁴ Popis sbírky obsahuje již zmíněná žádost o schválení stanov muzea ze 4. 7. 1815. K tomu viz ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská 1850–1928, inv. č. 1948, kart. č. 3604, číslo jednací dokumentu je 4533/1815.

⁸⁵ V roce 1817 shlédl rodičí se muzeum mimo jiné i student tamovické horní školy Schneider, který si do svého deníku poznamenal: „*pozoruhodné je v Opavě ke zdejšímu gymnáziu přináležející muzeum, které obsahuje mimo jiné skutečně kvalitní knihovnu o 2000 svazků* (tento údaj je však v rozporu s dalšími zdroji, p. a.), *sbírku zvířat, kabinet konchylíí a minerálů, vícero vzácností, především umělecké předměty z Rakouského Slezska*“. Citováno dle M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 91.

⁸⁶ Důležitým je však zejména publikovaný přehled o struktuře muzejní sbírky, který autorovi zaslal F. Ens. K tomu viz Michael Franciscus von CANAVAL, *Das Museum am k. k. Gymnasium zu Troppau*, Moravia 10. 9. 1838, nestr., přetištěno v N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 26–30. Ke sbírce mincí viz E. BITTNER, *Numismatické sbírky*, s. 130–131.

11857 kusů přírodniny a pouhých 1538 kusů „starožitnosti“. Ovšem je třeba opět připomenout, že dokumentace vývoje společnosti byla principiálně zaměřena na písemné památky, které zůstaly připojeny ke knihovně, čímž se kvantitativní rozdíl mezi přírodovědeckou a společenskovědní částí zvýraznil. Do konce století, tedy především díky činnosti J. Neumanna a v posledním dekádě i E. Hadiny, se počet předmětů více než ztrojnásobil. V roce 1902 čítaly zoologické sbírky 22678 kusů,⁸⁷ botanické 14276, numizmatické 4133, sádrové odlitky 747 a uměleckořemeslné a lidové výrobky 800 kusů. V roce 1905 to bylo celkem 44313 přírodnin a 5321 artefaktů, zatímco o pět let později 44829 přírodnin a 5329 historických památek. V roce 1915 spravovalo muzeum již více než 50000 muzeálií.⁸⁸ Nejen rozsahem sbírek, ale i zvolenou sbírkotvornou koncepcí se tak muzeum řadilo, přinejmenším do poloviny 19. století, mezi přední rakouská muzea. Bohužel v pozdějších letech finanční nejistota a zejména neprosazení ustavení funkce stálého kustoda, zapříčinily, že jeho úroveň postupně přestávala stačit jiným zemským ústavům v Rakousku. V rámci Rakouského Slezska však i nadále představovalo nejdůležitější muzejní instituci, zastiněnou teprve postupným rozšiřováním aktivit *Zemského muzea pro umění a průmysl*, a to pochopitelně pouze v oblasti kulturněhistorické. Dominanci ve sféře dokumentace slezské přírody *Opavské gymnazijní muzeum* neztratilo až do svého splnutí s Říšským župním muzeem.

O kvalitě kolekcí a vnímání muzea soudobou odbornou veřejností svědčí nejedna zpráva. Tak například francouzský přírodovědec Paul Gaimard po shlédnutí muzea v roce 1836 sdělil Ensovi následující: „*Vaše muzeum mne zajímá více, než muzeum mnichovské nebo vídeňské. Co má Mnichov nebo Vídeň, máme v Paříži rovněž, a lepší. Ale co má Slezsko, ukazujete mi zde poprvé, a za to jsem vám nekonečně vděčný.*“ Podobně pražský univerzitní profesor Johann Georg Meinert hodnotil ve třicátých letech muzeum lépe než brněnské. V roce 1843 se o sbírkách velmi pochvalně vyjádřil berlínský mineralog, profesor Beuerlich, který považoval sbírku minerálů za kvalitnější, než jakou měli k dispozici ve Vídni, Brně či Štýrském Hradci. Podobně ji hodnotil i další významný německý mineralog Leonhart von Buch. Pro své studium je pak neváhali využít i vratislavští mineralogové dr. Otto a prof. Ernst Friedrich Glocker, či vídeňští odborníci dr. Moritz Hörnes a Johann von Hauer.⁸⁹ Bohatství sbírkových fondů však sloužilo i dalším vzdělavcům, například písemné prameny zde studoval Franz Tiller, Franz Kopetzky či později v 80. letech 19. století Gottlieb Kürschner a mnozí další.⁹⁰ Velmi zajímavým důkazem úspěšné činnosti *Opavského gymnazijního muzea*, v tomto případě na poli vzdělávání mládeže, je i vyjádření olomouckého profesora M. F. Canavala, který se v již citovaném článku v *Moravii* z roku 1838 vyjádřil v tom smyslu, že studenti opavského gymnázia zásluhou muzea vždy převyšovali svou intelektuální úroveň jiné studenty přicházející na tuto olomouckou školu.⁹¹

Nicméně samotné definování cílů muzea, byť by bylo sebekpokrokovější, by však nebylo ničím bez podpory veřejnosti, která napomohla změně ušlechtilé vize v realitu – což, jak ukazují jiné méně zdařilé projekty, není samozřejmé. Je velmi pravděpodobné, že

⁸⁷ V roce 1901 získalo muzeum darem cca 12000 kusů zoologického materiálu, který snad pocházel z pozůstalosti zesnulého E. Urbana. Na tuto skutečnost upozornil E. ŠEFČÍK, *Přehled vývoje*, s. 10.

⁸⁸ K tomu statistické výkazy o činnosti muzea uložené v ZA v Opavě, fond Zemský statistický úřad v Opavě, inv. č. 91, kart. č. 115, Statistické výkazy o počtu, rozmístění a hospodaření muzeí ve Slezsku (1897–1911). Přehledné srovnání přináší rovněž E. ŠEFČÍK, *Přehled vývoje*, s. 9.

⁸⁹ J. ORLÍK, *Počátky gymnazijního muzea v Opavě*, s. 32–33; M. MÝŠKA, *Faustin Ens*, s. 71.

⁹⁰ Od roku 1884 byly ve velkém sále muzejní knihovny v minoritském klášteře ve zvláštní skříni uloženy listiny patřící městu, které uspořádal a registry opatřil dr. G. Kürschner. Tyto byly po zřízení archivu při městském muzeu 12. září 1908 přeneseny do nových prostor ve druhém patře městské hlásky.

⁹¹ N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 26 a J. ORLÍK, *Počátky gymnazijního muzea v Opavě*, s. 32.

zakladatelé muzea se cílevědomě snažili udělat z muzea a priori veřejnou záležitost. Tento koncept, odlišující se například od Scherschnikovi vize, jenž osud muzea spojil především se svou povinností vůči společnosti, vycházel z předpokladu, že o muzeu bude pečovat slezská veřejnost, pro dobro své i blaho příštích generací. V soudobém kontextu byl podobný přístup neobvyklý svou demokratičností, jelikož vycházel především z občanské spolupráce. Je proto velmi zajímavé pozorovat, jak pestré publikum mohla muzejní idea již na samém počátku oslovit. Náležel sem například farář Johann Richtarsky z Plště u Opavy, který mistrovsky preparoval ptáky a čtvernožce či opavský hodinář J. Rauch, díky jehož zručnosti se dařilo zvýšit účinnost řady preparátů a snad právě on byl i prvním, kdo se věnoval konzervaci exponátů. K okruhu patřil i dárcce sbírky obojživelníků, majitel papírny ze Zlatých Hor Joseph Weiß, který pořídil i preparační válce a nezbytný etanol pro uložení mokrých biologických preparátů. Systematicky uspořádanou sbírku hmyzu věnoval muzeu děkan z Opavice Joseph Herink. V jejím dalším rozšiřování pak pokračovali Augustin Mayer, správce velkostatku ve Velkých Heralticích a nadlesní na panství knížat Lichnovských J. Zebe. Opavští obchodníci, bratři Joseph a Karl Pohlovi, díky svému obchodnímu partnerovi Czeikovi v Terstu získali pro muzeum řadu mušlí a mořských živočichů.⁹² Sbírkou ptačích vajec a hnízd přispěl řídící učitel Anton Saliger, zatímco základ mincovní kolekci dal svým konvolutem Dr. Werner. Již mezi prvními dárci nacházíme i šlechtice. Vedle rytíře Mückusche von Buchberg, muzejní sbírky obohatil i konzervativně smýšlející slezský patriot hrabě Josef Sedlnitzký darem 272 knih.

Okruh mecenášů a dárců však se vzrůstajícím povědomím o muzeu rychle narůstal. Setkáváme se zde i s dalšími reprezentanty slezské stavovské obce, příslušníky rodin Sedlnitzkých, Sobků, Blücherů, Larisch-Mönnichů, Falkenhaynů, Vrbnů, Haugwitzů, Gasthaimbů, Stolbergů či Skrbenských, většinou určitým způsobem spojených osobními styky se zakladateli, zejména pak Ensem.⁹³ Je zajímavé, že mezi donátory nenacházíme lenní pány opavského a krnovského knížectví Lichtenštejny, ani knížecí rodinu Lichnovských.⁹⁴ Z okruhu soudobé inteligence pocházeli profesori vratislavské univerzity Glocker a Petzeld, zemský advokát Jan Piatke, inspektor Jan Hilveti či dlouholetý přispěvatel Karl Wenzelides. K měšťanským vrstvám pak vedle již zmíněných Pohlů, náležel třeba stavitel Franz Biela, obchodník Hirsch, později třeba Franz Witeczek a mnozí další. Opomenuta však nesmí být ani role studentů opavského gymnázia, kteří rovněž často figurovali jako dárci a dobrovolní spolupracovníci muzea.

Zakladatelé, zejména Mückusch von Buchberg a Ens, získávali materiál i při svých terénních sběrech, často podnikaných společně s gymnazisty. S holí v ruce a brašnou přes ramena hledali zajímavé exponáty, aby doplnily sbírku muzea a mohli tak prezentovat ucelený obraz zdejšího kraje. Dle Ense pátrali v přírodě, naslouchali lidem a zkoumali archivy, přičemž vše co mohlo svou hodnotou přispět k naplnění vytčených cílů, přinášeli do muzea.⁹⁵ Ovšem ideální záměr ve skutečnosti naplňovali jen částečně – dobře o tom vypovídá např. situace, kterou museli akceptovat při tvorbě sbírky savců, kdy kvůli nedostatku místa zařadili do sbírky jen několik kuriozit a na další rozšiřování do jisté míry rezignovali. Jiné komplikace se objevovaly také při získávání kulturněhistorického materiálu, který jeho majitelé nechtěli či nemohli muzeu věnovat. U písemných památek se

⁹² Stejnou cestou se pak v roce 1827 do Opavy dostala i egyptská mumie, kterou pro sbírky společně zakoupili zakladatelé muzea za 100 zlatých. Za pozornost jistě stojí i skutečnost, že z Terstu až do Opavy musela být přepravena vozem. N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 111.

⁹³ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 174; M. MYŠKA, *Faustin Ens*, s. 67; J. ORLÍK, *Počátky gymnasijního muzea v Opavě*, s. 33 ad.

⁹⁴ J. ORLÍK, *Počátky gymnasijního muzea v Opavě*, s. s. 27.

⁹⁵ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159–160.

mohli muzejníci alespoň uchýlit k pořízení opisu, u ostatních jim nezbývalo než vyčkávat či resignovat na vytvoření ucelené sbírky. Také proto je při hodnocení sbírkové politiky muzea vhodné zvažovat specifika a náročnost získávání materiálu a nepřiklánět se jednostranně k variantě, že muzeum bylo proponováno především jako přírodovědecké. Nejen zájem o slezské památky historické, archeologické či národopisné povahy, ale také odborná činnost Faustina Ense v oblasti historické a vlastivědné práce celkem jednoznačně dosvědčují, že sbírková koncepce muzea skutečně vycházela ze záměru vytvořit komplexní obraz Slezska, který si bez dokumentace lidské činnosti zakladatelé nedovedli vůbec představit.⁹⁶ Teprve později, výrazněji až od 80. let 19. století, se zájem reprezentace *Opavského gymnazijního muzea* postupně odvrací od společenskovední problematiky směrem k přírodním vědám, což dokládá rovněž dlouhodobé zapůjčení řady artefaktů do *Zemského muzea pro umění a průmysl* a později též do *Městského muzea* v Opavě. To však již úzce souvisí s procesem rozdělování sfér zájmu mezi opavské muzejní instituce – ovšem instituce, v jejichž činnosti se projevoval zejména zájem na reprezentaci jazykově německé části slezského obyvatelstva.⁹⁷ Proto také *Muzeum Matice opavské*, které působilo od poloviny osmdesátých let 19. století paralelně k uvedeným subjektům, zaměřovalo svou pozornost na všechny sféry zájmu o dokumentaci přírody a společnosti, aby tak nabídlo nacionálně českou interpretaci slezských realit. Pochopitelně sféra zájmů, která takovýmto přirozeným vývojem „zbyla“ *Opavskému gymnazijnímu muzeu* neskýtala příliš možností k reflexi soudobých nacionálních vášní a činnost muzea proto nebyla významněji dotčena národnostním napětím.⁹⁸ Od počátku 20. století lze proto sledované muzeum, resp. muzejní reprezentaci, vnímat primárně jako ochránce bohatých sbírek přírodnin a současně největší vědecké knihovny v Rakouském Slezsku.⁹⁹

Celkový obraz muzea v očích veřejnosti, však vedle sbírek tradičně spoluutváří zejména jejich umístění. V případě sledované instituce se charakter expozice průběžně měnil. Zatímco v prvním období, do roku 1817, muzeum využívalo snad jen jednu učebnu, byl v tomto roce dán do užívání tzv. muzejní sál, přebudovaný z nevyužívané kaple. V roce 1826 se podařilo adaptovat horní oratoř na tzv. *Karolinin kabinet* a dolní oratoř pak muzeum začalo využívat od roku 1847. Pro dispozici muzejní expozice se však zásadní změnou, jež ovlivňovala uspořádání muzea až do jeho zániku, stala teprve rekonstrukce zahájená roku 1858 a ukončená na počátku let šedesátých. Cenné svědectví o členění muzejních prostor poskytuje jednak dokumentace této investiční akce, jednak protokol z komisionální prohlídky uskutečněné dne 22. července 1913, jejímž cílem bylo ověřit situaci a posoudit, zda přestěhování muzea do někdejšího dominikánského kláštera na Solné ulici by mohlo zlepšit podmínky pro činnost muzea a knihovny. Ve zprávě popsany stav poměrně přesně koresponduje se situací z přelomu padesátých a šedesátých let 19. století. Muzejní sbírky se nacházely stále ve stejné budově na Dolním náměstí, kterou však roku 1906 zakoupila slezská zemská reprezentace. V Zemském domě zaujímal muzeum pět místností v tzv.

⁹⁶ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 159 ad.

⁹⁷ K dohodě se *Zemským muzeem pro umění a průmysl* viz např. *Bericht des Curatoriums des schles. Landesmuseums für Kunst und Gewerbe über seine Thätigkeit im Jahre 1885*, Troppau 1886, s. 8–9.

⁹⁸ Česká strana v době založení matičního muzea argumentovala – patrně však neoprávněně – i tím, že sbírky *Opavského gymnazijního muzea* nejsou dostatečně přístupny českým zájemcům. K tomu viz *Rodáci*, Opavský Týdeník (OT), č. 22, 18. 3. 1885, případně kapitolu věnovanou dějinám *Muzea Matice opavské*. Korekce tvrzení pak následovala v článku *Proč chceme mít své museum v Opavě?* OT, č. 25, 28. 3. 1885. Národnostní napětí se výrazněji do činnosti muzejní reprezentace promítlo až po vzniku Československé republiky, kdy bylo německou menšinou vnímáno jako důležitý německý kulturní projekt. K tomu viz např. E. ŠEFCÍK, *Přehled vývoje*, s. 7–8.

⁹⁹ *Opavské gymnazijní muzeum* je označováno jako „přírodovědné“ již v 90. let 19. století. Viz např. K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, s. 103.

muzejním traktu a částečně i v někdejší jezuitském kostele sv. Vojtěcha, kde využívalo dvě nad sebou položené oratoře na severní straně chrámu. Největším prostorem, s vchodem v prvním patře, byl již zmíněný muzejní sál, do nějž se vstupovalo z chodby zemského domu. Sál procházel přes dvě patra a byl 7,45 m dlouhý a 7 m široký. Zajímavá byla i celková výška 9,25 m, z čehož 4,8 m připadlo na první patro a zbylých 4,45 na hořejší etáž. Přirozeně světlo pronikalo do místnosti čtyřmi velkými okny rozdělenými po dvou do obou pater. Okna se obracela směrem k Dolnímu náměstí. V úrovni patra probíhala kolem stěn sálu 110 cm široká dřevěná galerie se zábradlím, na níž se rovněž nacházely vitríny, hluboké cca 50 cm. Obě úrovně spojovalo točité schodiště,¹⁰⁰ které však po otevření dalšího vstupu z chodby zemského domu do horního patra,¹⁰¹ sloužilo jen správci a nikoliv pro běžného návštěvníka. Do další, zadní místnosti se dalo projít jen skrze muzejní sál. Místnost měla plochu cca 16 m² a osvětlovala ji dvě okna otočená do dvora. Z ní mohl návštěvník po několika schodech přejít do dalšího pokoje s rozlohou 26 m² – někdejší dolní oratoře jezuitského kostela. I ji osvětlovala dvě, do dvora orientovaná okna. V přízemí se nacházela též pracovna kustoda, sloužící dílem i k deponování sbírek. Muzejní sál podobně jako dolní oratoř byly plochostropé, zatímco pracovna a zadní místnost měly stropy klenuté. V patře se kromě prostoru na ochozu v muzejním sále nacházely dvě místnosti. Menší z nich měla rozlohu cca 16,5 m² a jedno okno do dvora. Druhá, někdejší horní oratoř, byla 33 m² velká a osvětlovala ji dvě okna orientovaná stejně jako u předchozího pokoje. Obě místnosti měly klenutý strop.

Celková plošná rozloha muzejních prostor činila necelých 218 m², a to včetně cca 52 m² na ochozu ve velkém sále. Je však třeba připomenout, že zmíněnou plochu nelze ztotožnit s plochou určenou pro sbírky, která byla několikanásobně větší – zejména díky uložení muzeálií ve vysokých skříních či na policích a stěnách. Úložný mobiliář byl rozmístěn ve všech prostorech podél stěn, a to skutečně velmi úsporně, s tím, že částečně zastavěny byly i některé průchody mezi místnostmi. Odborná komise při uvedené příležitosti rovněž konstatovala, že „všech 5 místností vybavených skříněmi, policemi a samostatně stojícími muzejními předměty – mezi kterými jsou jen nezbytně nutné, úzké průchody – je tak přeplněno, že další ukládání muzeálií by nebylo možné.“¹⁰² Je třeba připomenout, že muzeum v této době již ve svých prostorách nemělo valnou část svých kulturněhistorických sbírek, jež zapůjčilo jiným opavským muzeím.

Muzejní místnosti byly zcela v souladu s dobovými trendy vybaveny mobiliářem, který kombinoval funkci prezentační s úložnou, přičemž zájemcům kustod, případně jím pověřený pracovník běžně umožňoval i nahlédnutí do zásuvek. Veškerý nábytek byl instalován na konci padesátých let 19. století při rekonstrukci muzea. Jak vyplývá z dochované výkresové dokumentace, jednalo se o

- pultové vitríny s šikmým prosklením, které měly v podstavci zabudováno deset nízkých šuplíků;
- vysoké skříně s osmi šuplíky v dolní části a vysokým proskleným nástavcem se čtyřmi policemi a směrem k návštěvníkovi nakloněným dnem;

¹⁰⁰ Schody byly zakoupeny v rámci rekonstrukce ve Vítkovických železárnách. K tomu viz ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská Opava, inv. č. 1864, kart. č. 3421.

¹⁰¹ K probourání vstupu došlo patrně až na počátku 20. století v souvislosti s adaptacemi zemského domu – zejména stavbou schodiště ze dvora. Plánek zachycující půdorys muzejních prostor při přestavbě v polovině 19. století ještě tento vchod neznázorňuje. K tomu viz ZA v Opavě, fond Zemská vláda slezská Opava, inv. č. 1864, kart. č. 3421.

¹⁰² N. PIFFL, *Wissenswertes*, s. 45–46.

- obdobný typ skříně ovšem se sedmi šuplíky a horním dílem se skloněným prosklením, vitrína byla hlubší a v dolní části umožňovala vystavení předmětů na šesti stupínkách a na zadní stěně pak na třech policích;
- posledním typem byla vysoká skříň, opět uzavřená prosklenými dveřmi a rozdělená v půli na horní a dolní část.

V červenci 1863 tak mohla komise posuzující činnost muzea vyslaná slezským zemským výborem konstatovat, „že etnografické, numismatické, technické, zoologické, mineralogické a botanické sbírky ... byly shledány vědecky a systematicky uspořádanými, obzvláště jejich mineralogická a botanická část. S rozmyslem bylo využito každé místo a ve všech prostorech vládl pořádek a čistota; samotný ústav tak podává důkaz o péči, lásce a svědomitosti, s jakou je stávající muzejní reprezentaci a kustodem veden, ochraňován a udržován.“¹⁰³

Bohužel z období do roku 1918 se patrně nedochoval žádný průvodce přibližující uspořádání sbírkových předmětů v muzeu. K dispozici jsou pouze zprávy o nových akvizicích uveřejňované v ročenkách státního gymnázia od konce padesátých let, hlášení o stavu muzea a konečně statistické přehledy o činnosti z konce 19. a počátku 20. století, které však dostatečně nevypovídají o charakteru expozic. Odraz někdejšího uspořádání muzeálií tak zachytil částečně až Anton Baron¹⁰⁴ ve svém populárním průvodci muzeem, který vyšel na sklonku 30. let 20. století. I když tedy pochází až z doby, kdy muzeum získalo dalších devět místností, do nichž muzejníci umístili část z exponátů, přesto jeho text s velkou pravděpodobností odráží atmosféru, jež působila na návštěvníky i před rokem 1918.

Zájemce, který tehdy vystoupal zadním schodištěm do prvního patra zemského domu, musel dojít na konec chodby v severním křídle, aby stanul před dveřmi do muzea, nad nimiž coby poutač visela hlava jelena desateráka.¹⁰⁵ Prohlídka začínala v dolní etáži muzejního sálu, kde bylo možno spatřit směsici muzeálií obsahující též – „64 věten hedvábí vyrobeného v letech 1859–1873, jako památka na produkci hedvábí na Moravě a Slezsku ... rovněž bohatou sbírku zemědělského nářadí ...; vedle toho věrné modely válečných strojů a pomůcek od římských až po středověké: vrhací stroje, beranidla, obléhací věže, signální telegraf aj., jakož i originální drátěnou košili, vrhací kopí, meče, kamenné koule atd. ... modely gilotiny, obchodní a jedné historické válečné lodi. ... preparáty obojživelníků... i fosilní pozůstatky předpotopních zvířat, z nichž část je domácí a část pochází z okolí Mikulova...sbírka lebek hrocha, koně, divočáka, vepře, psa, kočky, lišky, kuny, jezevce, medvěda, srnce, zajíce, veverky a mnoha jiných...nejcennějším a nejpozoruhodnějším objektem ... je pravá egyptská mumie ženského pohlaví, která spočívá již 111 let na svém místě v muzeu.“ Další vystavený soubor zahrnoval lidské a zvířecí patologické nálezy včetně několika rentgenových snímků. Baron dále pokračuje: „Nesmírně zajímavá je etnografická sbírka. Nacházejí se v ní výrobky řemesel a umění z Maroka, Číny, Japonska, Bornea, Jávy, Afriky (Habeše), Ameriky a Šalamounových ostrovů. Skvělé starořímské vykopávky z Noly u Neapole, Herculanea a Pompejí. Z krnovské mučírny uchovává muzeum různé mučicí nástroje, včetně obušku zbojnického vůdce Ondry Šebesty oběšeného v roce 1712 v Krnově.“

¹⁰³ ZA v Opavě, fond Zemský výbor slezský Opava, inv. č. 461, kart. č. 1864.

¹⁰⁴ Anton Baron (30. 5. 1886, Opava – 3. 2. 1953, Rudendorf, Ebern). Pedagog, od roku 1930 žil v Opavě a začal spolupracovat s *Opavským gymnazijním muzeem*. V roce 1941 byl jmenován vedoucím přírodovědného oddělení Říšského župního muzea v Opavě. Společně s N. Pifflem se intenzivně angažoval při správě a rozvoji činnosti *Opavského gymnazijního muzea*. Publikoval řadu článků s přírodovědeckou tematikou, nezřídka vycházející ze sbírkového bohatství muzea. Blíže viz E. ŠEFCÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, s. 166.

¹⁰⁵ Přístup do muzea, po realizaci stavebních úprav, oficiálně stanovil zemský sněm v říjnu 1904. Pro spojení mezi oběma patry muzea sloužilo nově zřízené zadní schodiště. Přesně přístup popisuje K. BERTHOLD (hg.), *Schlesiens*, s. 104.

Následují památky na války z let 1866 a 1878. Dále poskytuje místnost přístřeší četným drobným uměleckým dílům, sádrovým odlitkům kamejí a pozoruhodné sbírce mincí a medailí.“ Dolní úroveň muzejního sálu doplňovaly i jiné zvířecí preparáty a soubor vybavení využívaný v jižní Americe při chovu koní. V navazující místnosti, sousedící s pracovním kustoda, mohl návštěvník shlédnout pavouky, raky, stonožky, červy, měkkýše, korály, mořské hvězdice, ježky a houby. Třetí místnost – někdejší dolní oratoř ukrývala sbírku slezských dřevin, exotické ořechové plody a zajímavou sbírku domácích jedlých a jedovatých hub, zhotovených z porcelánu. V téže místnosti se nacházely i „slezské starožitnosti“ – pravěké výrobky z kostí, kamene, bronzu a železa. Většina z nich pocházela z Holasovic ve Slezsku. Spatříme urny, hliněné nádoby zdobené ornamentem, vřetena, tkací závaží, ruční mlecí kameny, kamenné sekery a mlaty, kamenné klíny, pazourkové nože a kostěné hroty. Vedle archeologických nálezů se zde nalézaly i zkameněliny dokumentující vývoj rostlinné a živočišné říše. Ve druhém patře muzea začínala prohlídka na galerii muzejního sálu. Zde se nacházela sbírka ptáků, paroží, hnízd a vajec a jako kuriozita i plastický globus pro slepce. V sousedním pokoji byla uložena sbírka zahrnující veškeré nerosty vyskytující se v Jeseníkách společně s kolekcí zkamenělin z ostravsko-karvinského revíru a štramberských vápenců. Jako dekorace byly na stěnách zavěšeny preparované kožky vzácných cizokrajných ptáků. V navazujícím pokoji – někdejším *Karolinině kabinetu* či hořejší oratoři – byla vystavena sbírka minerálů, zahrnující skvělé soubory slezských mramorů a žul. Tato, poslední místnost muzea byla částečně věnována i památce zakladatelů muzea a zdobil ji portrét Faustina Ense a z raných akvizic pocházející umělecky hodnotný dřevěný kříž zhotovený nevidomým tyrolským řezbářem J. B. Kleinhansem.

Zakladatelé muzea ve snaze usnadnit zájemcům návštěvu muzea zakotvili již v základním instrumentu poměrně rozsáhlou otvírací dobu. Muzeum mělo být otevřeno každé úterý od 15 do 17 hodin, čtvrtek od 9 do 12 hodin a odpoledne ve stejném čase jako v úterky a konečně o nedělích vždy po bohoslužbách.¹⁰⁶ Původní rozsah se však nepodařilo udržet a koncem století již muzeum bývalo otevřeno pouze v neděli dopoledne, a to jen mimo prázdniny.¹⁰⁷ Tak například v roce 1905 mělo muzeum otevřeno jen 37 dní – přesto jej však shlédlo 6577 návštěvníků!¹⁰⁸ Podobně vysoký zájem o sbírky dokládají i údaje za léta 1898 a 1899, kdy je shlédlo okolo 7000 osob, či z roku 1910 kdy to již bylo 7625 zájemců. Vliv na vysokou návštěvnost mohl mít do jisté míry i bezplatný vstup, nicméně je zřejmé, že pro dosažení podobně vysokých součtů započítával kustod jistě do celkové statistiky i skupinové návštěvy školní mládeže, které patrně probíhaly v mimořádných otevíracích hodinách. *Opavské gymnazijní muzeum* rozhodně patřilo mezi nejnavštěvovanější muzea v Rakouském Slezsku srovnatelné pouze s *Muzeem pro umění a průmysl*.

Muzeum však nesporně své fondy nenabízelo jen laické veřejnosti a studující mládeži, ale též odborníkům. Shromážděný materiál byl v duchu stanov využíván při vědecké práci přírodovědci i historiky. Ostatně již zakladatelé, zejména Mückusch von Buchberg a Ens opírali svá bádání o muzejní sbírky. Nejlépe to odráží Ensovo vlastivědné dílo *Das Oppaland*, v němž se snoubí popis krajiny a společnosti. Nicméně i v pozdějších letech vznikaly práce těžící z bohatství *opavského gymnazijního muzea* a jeho knihovny a archivu. Ze sféry přírodních věd lze připomenout např. práci E. Urbana *Gäa, Flora und Fauna im ehemaligen Troppauer Kreise Österr.-Schlesiens* z roku 1868, nebo řadu studií různých autorů

¹⁰⁶ N. PIFFL, *Wissenswertes*, nestr.

¹⁰⁷ K tomu např. anonce v *Troppauer Zeitung* v rubrice *Tageskalender*, či *Handbuch der Kunstpflege in Österreich*, Wien 1893.

¹⁰⁸ Viz statistické výkazy o činnosti muzea uložené v ZA v Opavě, fond Zemský statistický úřad v Opavě, inv. č. 91, kart. č. 115, Statistické výkazy o počtu, rozmístění a hospodaření muzeí ve Slezsku (1897–1911).

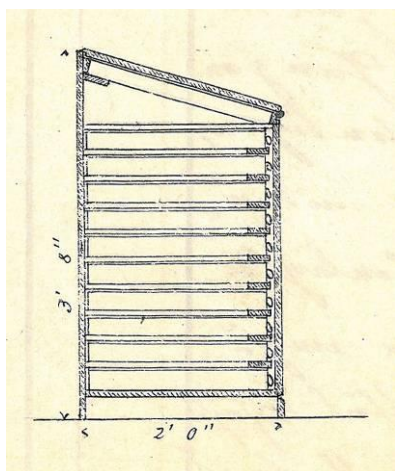
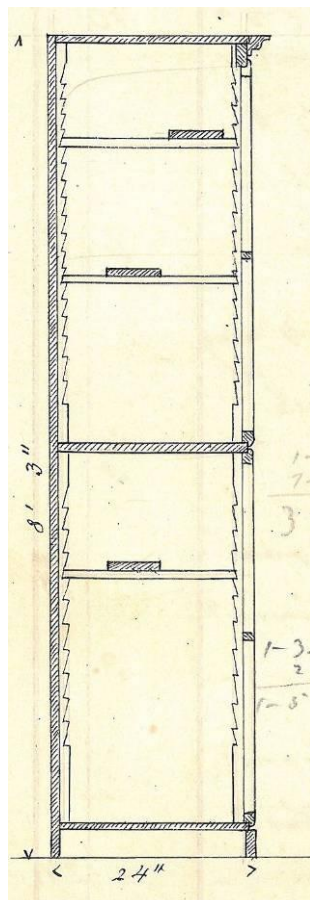
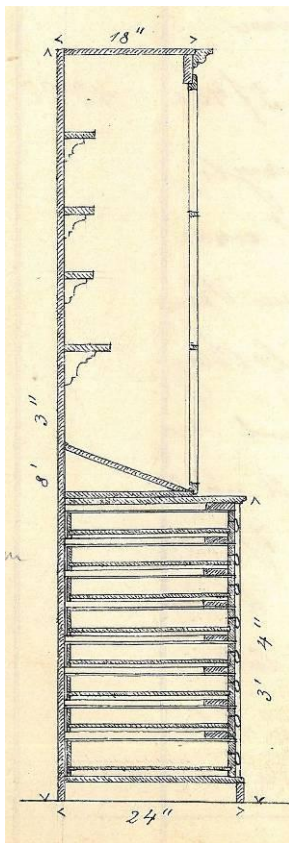
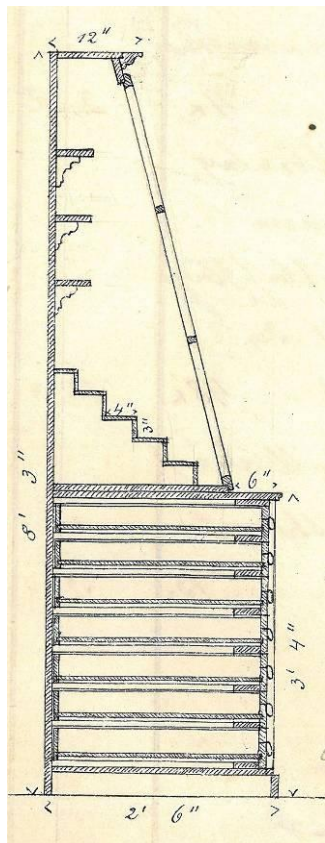
publikovaných na stránkách *Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins in Troppau* a jiných odborných periodik v Rakousku i zahraničí. V oblasti společenských věd, zejména pak historie, stojí za zmínku práce Gottlieba Kürschnera, který v roce 1886 nejen dokončil uspořádání archiválií uložených v muzejní knihovně, ale zejména publikoval zprávu o charakteru uchovávaných listin v programu opavského německého gymnázia.¹⁰⁹ Pro svou badatelskou práci využívali v tomto období muzejní fondy i další badatelé, např. Vincenc Prasek či Josef Zukal. Doposud opomíjenou sférou vlivu muzea je však i oblast muzejnictví, přesněji řečeno muzejní metodiky. Fungující muzeum s bohatými sbírkami totiž ovlivnilo i generace opavských studentů, zejména gymnazistů, z nichž řada později sama přilнула k muzejní práci. Pro vnímavé mladíky představoval muzejní svět alternativní možnost poznání a nesporně i ušlechtilé zábavy. Z těchto osobností lze připomenout například Josefa Neugebauera a Adolfa Kettnera z Jeseníku, Konvalla Spatziera z Krnova, Karla Schneidera z Bruntálu anebo již zmíněného V. Praska. Záměr zakladatelů – Ense, Mückusche von Buchberg a Schöblera přispět ke vzdělání krajanů a rozvoji vědecké práce v regionu se tak nepochybně podařilo zprostředkovat dalším generacím. Díky *Opavskému gymnazijnímu muzeu* došlo ve Slezsku nejen k popularizaci muzejní práce, ale podařilo se rovněž zásadním způsobem podpořit rozvoj přírodních a společenských věd. Odrazem významu je nesporně i stále silná tradice respektu k tomuto projektu, která překonává i fakt, že z původních sbírek se do dnešních dnů podařilo uchovat jen pouhé torzo.

Summary

Grammar School Museum in Opava – school or provincial museum?

The article deals with the development of the oldest public museum, known under the name Grammar School Museum in Opava. It started already in 1814 and a year later, its founders declared officially the basic mission of this new institution, which became a provincial museum for the Austrian Silesia (Oesterreichisch-schlesisches Provinzialmuseum). With regard to the then existing administrative integration of Austrian Silesia into Moravian-Silesian gubernia, the institution was given a name Grammar School Museum in Opava (Troppauer Gymnasialmuseum). Museum oscillated between the misleading name and activity, which corresponded rather with the Silesian museum activities. The article focuses on the everyday activities of the museum, important figures and breaking events in the history of this institution. The 50s of the 19th century was a very important period for the museum (then called the Silesian museum /Schlesisches Museum/) because a fundamental reconstruction, enlargement of the museum premises and modernisation of the equipment were done. Interactions and correlating division of the spheres of influence appeared after the other museums occurred in Opava and, of course, also the fusion with other museums in the former museum (Reichsgaumuseum) is also mentioned.

¹⁰⁹ Gottlieb KÜRSCHNER, *Die Urkunden der Troppauer Museumsbibliothek nach der Neuordnung*, in: Program des k. k. Staats-Gymnasiums in Troppau, Troppau 1886, s. 19–26.

3. Výkresová dokumentace mobiliáře:
vitrín a skříní z roku 1858, ZA v Opavě,
Zemský výbor slezský, inv. č. 461, kart.
1864

Pavel Š o p á k

GYMNAZIJNÍ MUZEUM V OPAVĚ A DĚJINY UMĚNÍ

Abstract

The contribution tries to define the relationship between Grammar School Museum and the Art History. Attention is drawn to an acquisition of five Dürer's graphics in 1819 in relation to the contemporary Romanticism in German countries. Several methods of investigation the issues (the acquisition books of museum; records of existing artefacts in Silesian Museum) are also mentioned.

Keywords: *Czech Silesia, Grammar School Museum, Art History, Faustin Ens, Anton Peter, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Albrecht Dürer. František Fiala, Josef Bartoloměj Kleinhanns*

Když byl u příležitosti stopadesátého výročí počátků opavského muzejnictví, připadajícího na rok 1964, připraven jubilejní sborník, obsahující statě o dějinách Gymnaziijního muzea a o regionálních tradicích muzejní práce, získaly v něm prostor také jednotlivé vědecké disciplíny, sledované od počátků jejich vývoje ve vazbě k muzejním aktivitám. Je pochopitelné, že autory těchto příspěvků zajímaly ty obory, jež spoluurčovaly profil nejstaršího z muzeí – Gymnaziijního muzea: šlo o botaniku a ornitologii, archeologii a numismatiku.¹ Paradoxně nejdůležitější z přírodovědných disciplín 20. a 30. let 19. století – mineralogie, geologie a geografie, resp. *geognosie*, jak se disciplíně, spojující znalosti těchto oborů do jednoho heterogenního celku říkalo přibližně až do poloviny 19. století – prostor nedostaly; snad proto, že poznatky na toto téma byly řečeny jinde a dříve, nebo spíše proto, že v muzeu nebylo odborníka, jenž by byl schopen oborovou historiografií vůbec postihnout.²

Tím méně můžeme očekávat snahu převyprávět příběh počátků dějepisu umění v českém Slezsku ve vazbě ke Gymnaziijnímu muzeu; peripetie oboru, jenž se ke své autonomnosti začíná propracovávat až ve třetí třetině 19. století. Nazíráno středoevropským pohledem, s výjimkou solitérních osobností, působících na univerzitách, byl materiál uměleckohistorické povahy do té doby chápán jako nedílná součást sféry starožitností, a ty pak v pozdně osvícenském pojetí náležely historické statistice, tvořící komplexní, vnitřně nedělený protějšek jednak historii, jednak vědeckému a oborově již vnitřně strukturovanému postizení „tří říší přírody“ – flóry, fauny a neživé přírody, tj. nerostů, hornin, nebeských těles a klimatických jevů. V romantické pojetí dějin *země* jakožto specifické entity, nadané dějinností i mytickým obsahem, hodným více pera básníka než leptavé analýzy vědce, byla výpovědní hodnota materiální kultury stavěna až za řeč písemných pramenů, například archeologie za historii. Tak to ostatně čteme ve výzvě k založení Moravsko-slezského muzea v Brně, obsažené v pamětním listu Františka Huga starohraběte Salm-Reifferscheida a Josefa hraběte Auersperga z března 1816: „*Pragmatická historie jest nejkrásnější klenot a magna charta každé země, ale sbírka materiální, vytríbení a spořádání látky [jí] musí předcházeti.*“³

¹ Bohumil SOBOTÍK (ed.), *150 let Slezského muzea*, Ostrava, Krajské nakladatelství 1964, příspěvky Josefa Dudy (botanika), Zdeňka Tesaře (ornitologie), Lumíra Jisla (archeologie) a Eustacha Bittnera (numismatika).

² Dodnes cenný přehled problematiky poskytuje Christian d'ELVERT, *Zur Geschichte der Pflege der Naturwissenschaften in Mähren und Schlesien insbesondere der Naturkunde dieser Länder, mit Rücksicht auf Böhmen und Oesterreich*, Brünn 1868.

³ Cit. dle Josef HANUŠ, *Národní muzeum a naše obrození*, 2. díl, Praha 1923, s. 15.

Z této společné báze, jež *předchází* komplexnímu postižení dějinných událostí, již náležejí všechny pomocné vědy historické, se vyděluje nejprve archeologie ve smyslu prehistorie. A s ní vystupují na scénu osobnosti, mající pro rakouský díl Slezska zakladatelský význam: Franz Sartori a Albin Heinrich.⁴ Entografické studie se sice také pomalu začínají vydělovat z tohoto konfuzního celku přístupů a badatelských strategií, avšak u nich se plně osamostatnění odehraje až později, po polovině 19. století, jakkoliv zřetelné náběhy ke speciálním etnografickým studiím sledujeme u Faustina Ense a jeho generace, doceňujícího v tradici německých romantiků projevy ústní slovesnosti a regionální odlišnosti venkovského folklóru.⁵ V Rakouském Slezsku sjednal etnografii a folkloristice status samostatné disciplíny až Ensův pokračoval Anton Peter (1831–1898), autor průkopnického, příznačně pozapomenutého díla *Volksthümliches aus Österreichisch-Schlesien* (1865–1872). Díky pedagogickému působení na různých školách Peter poznal prakticky celé Rakouské Slezsko, což u něj indukovalo představu pestrosti a bohatosti lokální historie, vědomí různosti místních tradic, zhmotněných do rozličných pamětihodností, poznání rozličných forem života lidí minulých staletí na základě konfrontace s relikty tohoto životního dění. Peter byl bytostný romantik v oně rakousky uměřené, *biedermeierovské* podobě předběznového romantismu, který našel sympatie pro středověké hrady a barokní zámky, stejně jako pro dřevěné kostely nebo archeologické vykopávky, jakož i pro etnografický materiál a slezský folklór. Zajímaly jej zvláště lidové formy divadla a projevy ústní slovesnosti, z čehož povstala citovaná třísvazková prolegomena k slezské folkloristice. Na ni navázali Vincenc Prasek, Jan Vyhlídal a další badatelé přelomu 19. a 20. století, aniž by to pochopitelně byl jen slůvkem přiznali.⁶

Peterovy zájmy o folklór můžeme studovat v kontextu soudobé rakouské etnografie a folkloristiky, reprezentované akademickými pracovišti. Peter rozhodně neměl na paměti kulturní historii ve smyslu dějin jednání, chování, mravů (*Sittengeschichte*), tak, jak byla v 50. a 60. letech 19. století rozšířena na německých univerzitách. Analogii pro jeho přístup spíše nalezneme v rakouské regionální praxi, například v Tyrolsku, kde na univerzitě v Innsbrucku působil jako profesor německé řeči a literatury Ignaz Vinzenz Zingerle (1825–1892), známý svými filologickými studiemi a publikacemi, jež povstaly z folkloristické činnosti (např. podobně jako Zingerle se Peter zajímal o pohádky a dětský folklór). Vzpomenutý rakouský badatel současně projevoval neobyčejný smysl pro středověkou romantiku, když stál u zrodu Walterovy akademie se sídlem na hradě Summersberg (1880), jenž pro sebe zakoupil. Také v tomto ohledu nalezneme analogie s Peterem. Ten

⁴ Lumír JISL, *Počátky archeologického bádání ve Slezsku a opavská muzea*, in: Bohumil SOBOTÍK (ed.), 150 let, 122–123.

⁵ Jak známo, etnografická komponenta představuje integrální součást rakouského *biedermeieru*. K tomu snad jen poznámku, že v knihovně Gymnazijního muzea byly např. dvě knihy Johanna von Csaplowicse (1780–1847), jeho dobově hojně citované *Slavonien und zum Theil Croatien. Ein Beitrag zur Völker- und Länderkunde. Theils aus eigener Ansicht und Erfahrung (1809–1812), theils auch aus späteren zuverlässigen Mittheilungen der Insassen (1819) a Gemälde von Ungarn (1829)*.

⁶ Postižení dějin etnografie a folkloristiky Rakouského Slezska dosud chybí. To co bylo publikováno, je poznamenáno nacionálním pohledem, nikoliv sledováním proměn metodologie a intelektuálních konceptů. K Peterovi, který na své znovuobjevení teprve čeká, dosud jen tezevitě Pavel ŠOPÁK, *Anton Peter – Volksthümliches aus Österreichisch-Schlesien*, in: Pavel ŠOPÁK a kolektiv, *Paměť Slezska. Památky a pamětové instituce českého Slezska v 16. až 19. století*, Opava, Slezske zemské muzeum 2011, s. 346. – Stav poznání rozvoje etnografie ve vazbě ke Gymnazijnímu muzeu shrnula Zdena Vachová takto: „V Gymnaziálním muzeu (...) byly prý mezi jiným materiálem, hlavně přírodovědecké povahy, dost početné doklady slezské lidové kultury. Naneštěstí se kromě této povšechné zprávy nezachovaly žádné konkrétnější údaje ani o počtemím stavu, ani o povaze a původu těchto bezpochyby nejstarších veřejných národopisných slezských sbírek. Materiál sám zmizel beze stopy...“ Cit. dle Zdena VACHOVÁ, *Národopisné sbírky Slezskeho muzea*, Ostrava, Krajské nakladatelství 1962, s. 7.

sice žádný slezský hrad nevlastnil, avšak listujeme-li jeho dvousvazkovým dílem *Burgen und Schlösser in Herzogthum Schlesien* (1879 a 1894), musí nám padnout do oka detail, obvykle přehlížený, že jsou jednotlivé kapitoly uvozeny poetickými motty, přejatými z děl klasiků německého romantismu, z lidové poezie či dokonce z Eddy. Jinak řečeno, jde o skromnější projev romantických prožitků a představ, pro něž kulisy slezských hradů a zámků Peterovi posloužily stejně dobře jako Zingerlemu a jeho okruhu uměleckých přátel středověká sídla, zasazená do alpských scenérií. A co se týče Waltera von der Vogelweide, ani jeho kult se rakouské části Slezska nevyhnul, jak dosvědčuje památník tohoto minnesaengra štaufské éry, odhalený v roce 700. výročí jeho úmrtí (1936) nedaleko zříceniny hradu Vikštejna.

Literární evokace, zájem o folklór nebo dokonce soudobá umělecká tvorba, to vše se provinčnímu Rakouskému Slezsku vyhýbalo pouze z nedostatku osobností, jež by tyto podněty přetavily ve tvůrčí výkony. Ovšem analogie s rakouskými zeměmi v tomto ohledu jistě existují, byť ty by byly projevy kulturních aktivit vyzrálých a umělecky i vědecky bezesporu přesvědčivých. Podobně se to má i s Peterovým rozšířením zájmů od písemných projevů k hmotné kultuře, čehož dokladem budiž třetí svazek jeho folkloristického díla, věnovaný způsobům obživy, oděvu a bydlení, ozvláštněný barevnými litografickými přílohami s vyobrazením krojů. Spis věnoval Adolfu Fickerovi (1816–1880), významnému rakouskému statistiku, prezidentu centrální statistické komise a autoru prací o demografii a statistice rakouských zemí. Tato dedikace, jakkoliv se nám může jevit jako formální, upozorňuje na Peterovu myšlenkovou strategii, v níž přežívá tradice historické statistiky doby předbřeznové a dokonce ještě mnohem starší tradice rakouské statistiky doby tereziánské a josefinské, která rozmanitost projevů lokální kultury vnímala jako součást vnitřně nerozporného obrazu rakouských zemí, jejichž postižení je vykázáno historii, resp. tradiční historické statistice.

Ani jiná poloha romantiky, kterou u Petera identifikujeme, totiž úsilí, paralelní k docenění slezského folklóru, spočívající v pátrání po památkách, jež potvrzovaly starobylost slezských lokalit a poskytly nějaké svědectví o období před rokem 1200, tj. pro 12., nejkuli 11. století, nelze chápat jako vybočení z popsaného diskursu. Konkrétně jde o ty případy, kdy se Anton Peter pokusil naznačit kontinuitu mezi křesťanskou a pohanskou dobou: například o rotundě sv. Mikuláše v Těšíně a o gotickém kostele ve Starém Bílsku tvrdil, že u nich pohané konali obřady, nebo uvedl, že farní kostel ve Frýdku vyrostl na místě pohanské svatyně.⁷ Ještě extrémnější pokus o sepětí předdějinných a dějinných dob podnikl Václav Merklas (1809–1866), který s neuvěřitelnou píli snesl filologické a epigrafické důkazy o starobylosti nápisové desky z kostela v Kateřinkách u Opavy, mající na líci údajný letopočet 1007 a nápis čtený jako IUSTINA MRSTE.⁸ A patří k brilantním výkonům kritického ducha Vincence Praska, jenž desku datoval do 16. století a záhadný nápis vložil jako abreviaci biblického citátu *Iustitia manet in aeternum*, což v překladu znamená *Spravedlnost zůstává navěky*, tedy – abychom Praska doplnili – jde o druhou část třetího verše starozákonního Žalmu č. 112.

Tak tedy byly vysvětlovány objekty, které bychom dnes mohli zahrnout pod dějepis umění, avšak ještě pro konec 19. století to byly pouze bizarní rekvizity, indukující romantické snění, v lepším případě kulisy historických dějů, spolehlivě sledovaných historií, nikoliv díla, zasluhující si pozornost ve své neodvislosti jakožto předměty hodné dějepisu umění, tj. autonomní společenskovědní disciplíny. A toto konstatování struktura sbírek Gymnazij-

⁷ Anton PETER, *Geschichte der Stadt Teschen*, Teschen 1888, s. 90.

⁸ Václav MERKLAS, *Ein alter Grabstein zu Katharein bei Troppau*, Mitteilungen der k. k. Central-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 11, 1866, s. 47–51.

ního muzea jen potvrzuje, pakliže stupeň metodické a teoretické propracovanosti prezentace muzeílii chápeme jako symbolické vyjádření úrovně rozvoje té které vědní disciplíny v lokálním kontextu. A tak lze konstatovat, že instalace sbírek tohoto muzea, jak ji odhalujeme na základě popisů z druhé poloviny 19. století, odpovídala hlubokému rozporu mezi přírodními a společenskými vědami ve smyslu jejich autonomizace a profesionalizace: na straně jedné nacházíme nadvládu přírodovědy s jejími propracovanými systémy třídění, na straně druhé přežívající starožitnické pojetí, ve výsledku indukující představu učeneckého kabinetu století osmnáctého, ne-li období ještě starších. Pro ukázkou parafrázujeme jeden z dobových popisů, jenž byl pořízen někdy kolem roku 1870. Sedm prostor tehdejšího Gymnazijního muzea – pro jednoduchost ponechejme stranou všechny prostorové diference a doplnění místností stoly a sedacím nábytkem – bylo využito následovně: místnost označená číslem 2 obsahovala konchylie, mořskou faunu a coleoptera, místnost č. 3 patřila entomologii a zvláště lepidopterologii, místnost č. 4 oologii a ornitologii, pátá místnost geognostice, šestá mineralogii a sedmá, jež sloužila jako pracovna kustoda, zčásti entomologii. Oproti těmto oborově specializovaným místnostem zůstával hlavní sál, označený číslem jedna, jenž obsahoval jak vitríny s technickými a s jinými modely nebo se skelety, tak skříňně se starožitnostmi; jak prosklenou skříňku s telluriem, tak vitrínu s mumii. A tuto mnohost ještě rozšiřovala numismatická sbírka.⁹

Tak se zdá, že snad ani nemá smysl o dějinách umění v Rakouském Slezsku ve vazbě k muzeím psát dříve, než v Opavě vznikne muzeum uměleckoprůmyslového typu, kdybychom ovšem přece jen neidentifikovali určitá svědectví opravdu postupně a nenápadně se rodícího zájmu o dějiny umění na základě docenění artefaktů jako uměleckých děl. Jinak řečeno, u Faustina Ense¹⁰ nebo v předmětových skupinách Gymnazijní knihovny¹¹ sice termín *Kunstgeschichte* nenalezneme, avšak mezi oborovými celky muzeílii vystupujeme přítomnost uměleckohistorických artefaktů, díky nimž můžeme s jistotou opatrnosti o dějinách umění z hlediska oborového zastoupení ve sbírkách muzea přece jen hovořit. Byť šlo pouze o díla, jež splňovala atributy uměleckého díla v dobovém pojetí, nikoliv o deskriptci a interpretaci těchto děl.

Z tohoto pohledu nejstarším a vlastně na dlouhou dobu jediným případem cílené akvizice je zakoupení pěti mědirytin Albrechta Dürera dne 15. října 1819.¹² Oproti grafikám současných autorů, zejména litografiím s topografickými náměty, které plnily funkci ikonografického materiálu, vhodného k dotvoření obrazu země, jak jsme jej vzpomenuli v souvislosti s historickou statistikou,¹³ tato díla symbolizovala německou *národní* kulturu, tedy již umění v soudobém filozofickém a současně v estetickém smyslu slova. Nepoutaly však napros-

⁹ ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 7.

¹⁰ Ens hovoří o slezských starožitnostech, čímž miní archeologické a numismatické památky; v dalším pojednání o uměleckých předmětech již nehovoří, pouze se zmiňuje o grafikách. Faustin ENS, *Das Oppalnd oder der Troppauer Kreis* 1, Carl Gerold, Wien, 1835, s. 214–216.

¹¹ Např. k roku 1862 byly knihy v knihovně Gymnazijního muzea tříděny do následujících předmětových skupin: encyklopedie, filozofie, filologie, geografie, silesiaca, přírodověda, medicína, německá literatura, dějiny, právo a státověda, ekonomie, matematika – fyzika – chemie, teologie, francouzská díla, italská díla, anglická díla. Cit. podle přílohy předávacího protokolu z 23. ledna 1862, jímž byla knihovna předána dosavadním bibliotékářem Franzem Jonscherem nastupujícímu kustodovi Emanuelu Urbanovi. Uloženo viz ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 7.

¹² ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, kniha č. 4.

¹³ Josef Orlík uvádí, že Johann Hilveti věnoval litografie F. A. Kunikeho, což jsou snad ty, jež se v muzeu dodnes dochovaly. Cit. dle Josef ORLÍK, *Počátky Gymnazijního muzea v Opavě*, in: B. Sobotik (ed.), 150 let, s. 32. – Kuniheko litografie zachytily také lokality z rakouského dílu Slezska, například Linhartovy, Hošťálkovy, Frýdek, Kavinou, Lázně Jeseník, Slezské Rudoltice, Opavu, Zlaté Hory atd. Naposledy včetně aktualizovaného soupisu jednotlivých listů Jiří GLONEK, *Grafická alba Moravy a Slezska z dílny Friedricha Adolpha Kunikeho a Eduarda Hölzela*, in: Bibliotheca Antiqua, Olomouc 2012, s. 69–84.

to žádnou pozornost, smíseny v celek slezských starožitností s archeologickým a etnografickým materiálem. Dürer je ikonická postava německé romantiky a není zde prostor odkazovat ke složitosti jeho recepce, ke všem konsekvencím a asociacím, jež jeho dílo i jeho osoba u německých romantiků vyvolávaly. Snad jen připomeňme jednoho ze spolutvůrců německé romantiky Wilhelma Heinricha Wackenrodera (1773–1798), autora sjednávajícího Albrechtu Dürerovi pozici závazného vzoru na místo doposavad převažujících héroů z řeckých a římských dějin. Dürerův věk – to je zlatá doba Německa; Dürerovy obrazy – to jsou díla, dokládající náboženskou vroucnost, niternost prožitků, harmonii.¹⁴ Lze jen spekulovat, jak Ens a jeho generace chápala Wackenroderovy *Pročítané výlevy uměnímilovného mnicha* (1797), v nichž se německý mistr přelomu středověku a renesance potkává s Rafaelem. Recepce středověkého umění začíná později; v Německu je přelomovou událostí rok 1824, kdy město Kolín nad Rýnem přijalo odkaz sběratele středověkého umění Franze Ferdinanda Wallrafa, z čehož povstalo nynější Wallraf-Richartz Museum. Do té doby se o středověkém umění více teoretizovalo, než aby se sbíralo, jakkoliv příklady teaurace a veřejné prezentace středověkých děl nalezneme i ze střední Evropy, konkrétně z Vídně (galerie v Belvederu) nebo z Mnichova. To jsou ovšem příklady nesouměřitelné s námi sledovaným kontextem a vztahovat je na provinční poměry Opavy by bylo více než přehnané. Neobstojí ani srovnání s případem daleko skromnějším, již byla geneze umělecké sbírky, kterou sledujeme v závislosti na založení Františkova muzea v Brně (1816). Okolnosti utváření tamní umělecké sbírky však přesto stojí za připomenutí. Uvádí se, že František Hugo starohrabě Salm-Reifferscheid, jeden z tvůrců muzejní instituce a její nejvýznamnější mecenáš, jí slíbil „mehrere Gemälde alter deutschen Mahler auf Holz“.¹⁵ Ač nevíme, oč mělo jít – taková díla do galerie totiž nepřibyla¹⁶ – je zjevné, že se mělo jednat o díla středověké, pozdně středověké, případně snad renesanční deskové malby. A je třeba tento záměr brát jako svědectví obecného duchovního klimatu, jemuž dáváme označení romantismus a jehož ohlasem je i onen nákup Dürerových rytin pro opavské muzeum.

Grafika představuje nejpočetnější skupinu artefaktů, jež můžeme chápat jako díla uměleckohistorické povahy. Zjevně byla součástí muzejních sbírek i knihovny, například k roku 1888 se ve struktuře muzejní knihovny uvádí jako devátá skupina sbírka ocelorytin a mědirytin a dále také dřevorezy.¹⁶ Snad se sem dostaly ty soubory, jež výslovně vzpomněl Ens.¹⁷ Především zaujme zisk již ve své době vysoce ceněného alba Hanse Albrechta von Derschau *Holzschnitte alter deutschen Meister* (Gotha 1808), které muzeu zajistil Bedřich hrabě Haugwitz¹⁸ a jehož pořízení sleduje strategii, výše popsanou v souvislosti s Dürerovými grafikami. Bezesporu zajímavou byla i přibližně tisícovka mědirytin a litografií, kterou muzeu věnoval Josef hrabě Sedlnický. Ens dále připomněl akvizici dvou konvolutů barokních grafik, jednak vyobrazení vojenských tažení Ludvíka XIV. od dvorního malíře Adama Franse van der Meulena (1632–1690), které muzeu věnoval Ferdinand

¹⁴ Např. Heinz BRÜGGEMANN, *Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen: Universalität und Differenz als Gegenstand eines – frühromantischen – Denkens im poetischen Medium*, in: Alexander von Bormann (ed.), *Ungleichzeitigkeiten der Europäischen Romantik*, Würzburg 2006, zvl. s. 19–26.

¹⁵ Cit. dle Petr TOMÁŠEK a kolektiv, *Moravská národní galerie*, Brno 2011, s. 15.

¹⁶ ZA v Opavě, Gymnaziální muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 2.

¹⁷ F. ENS, *Das Oppaland*, s. 163.

¹⁸ Hans Albrecht von Derschau (1754–1824) vytvořil sbírku německých dřevorezů 15. a 16. století, která byla v roce 1844 zakoupena pruským králem pro grafický kabinet berlínských muzeí. Derschau společně s Rudolphem Zachariasem Beckerem připravili vydání novotisků z těchto štočků; opavské muzeum vlastnilo první část souboru, vydanou v Gothě roku 1808 v počtu sta kusů. Renate KROLL, *Holzstöcke des 16. Jahrhunderts aus dem Kupferstichkabinett der Staatlicher Museen zu Berlin*, in: Arbeitskreis Bild – Druck – Papier 3, Tagung Kassel 1998, Münster 2000, s. 29–35.

von Schubert, vratislavský světicí z Vratislavi,¹⁹ jednak souboru krajin, provedených Adamszem Bolswertem (1585–1633) podle Rubensových obrazových předloh, které byly ceněny již ve své době s tím, jak rozšířily povědomí o Rubensových krajinářských schopnostech. Zdá se tedy, že do doby sepsání zprávy o těchto akvizicích (1835) to bylo současně vše podstatné ze sféry výtvarných umění, co z muzea stálo za připomenutí. Mladší sdělení o muzejních sbírkách – vlastně již jen pouhá statistická data – sice napovídají o přetrvávající existenci určitého souboru uměleckohistorické materie, jejíž jádro se ovšem vytvořilo v prvních desetiletích existence muzea,²⁰ avšak její identifikaci již dnes nebude možné provést, jakkoliv určitá překvapení mohou příští bádání přece jen přinést. Ostatně v poznání sbírek Gymnazijního muzea dnes stojíme vlastně na samém počátku.

Ve spojitosti s Gymnazijním muzeem se zmiňme ještě o dvou soudobých způsobech uchopení výtvarné problematiky. Tím prvním je sama péče o sbírky. V tomto směru stojí za připomenutí dva dopisy Johanna Pokorného (1821?–1856), opavského uměleckého malíře (*Kunstmaler*) původem z Brna,²¹ který se v roce 1847 chopil restaurování tzv. požárního obrazu Opavy, jenž byl v majetku muzea. Z dochované dvojice písemných sdělení víme, že v květnu 1847 obraz převzal k provedení restaurátorského zásahu a v srpnu téhož roku byl s prací hotov, načež požadoval úhradu 24 zlatých.²² S jistou nadsázkou lze říci, že jde o první doložený případ restaurování uměleckého díla v opavských muzejních sbírkách.

Druhý způsob je čistě teoretický. Opírá se o představu sdílení určitých hodnot, včetně názorů na umělecké dílo, jeho funkci a postavení v hodnotové struktuře kulturních entit, jež je podpořeno četbou. Jak známo, knihovna Gymnazijního muzea byla obdobně jako muzejní sbírky budována s důrazem na přírodovědné obory; ze společenskovední sféry se určitého prostoru dostalo filologii, filozofii nebo teologii. Pro uměnovědné zájmy nalezneme jen sporé doklady. Jedním z nich je bezesporu přítomnost děl některých soudobých intelektuálních autorit. Takovým byl v prvních desetiletí existence Gymnazijního muzea protagonista romantické filozofie Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854). Jeho obliba ve Slezsku byla značná a souvisí s recepcí naturfilozofie ze strany zdejších intelektuálů, kteří v jeho učení našli inspiraci k celostnímu chápání přírody v mnohotvárnosti jejích projevů. V září 1841 obdrželo muzeum větší soubor knih z pozůstalosti Jana Karla hraběte Sobka, svobodného pána von Rauthen (1784–1841), tedy osobnosti náležející k Ensově generaci. Proto knihy na přírodovědná témata nepřekvapí: nalezneme zde Alexandra Humboldta i Okenovu *Naturfilosofii*; zaujme možná přítomnost spisů Johanna Friedricha Blumenbacha, jednoho z představitelů rodící se srovnávací anatomie a antropologie, nebo hned dvě pojednání o kometách, a to pojednání ředitele vídeňské hvězdárny a profesora astronomie Josefa Johanna von Litrow (*Über die Kometen*, 1832) a Hartmannův spis o očekávaném průletu Halleyovy komety (patrně šlo o dílo *Was hat die Welt zu fürchten von dem Kometen des Jahres 1834?*). Tyto poukazy k přírodovědným spisům jen zdánlivě nesouvisejí se dvěma Schellingovými díly *Über die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt* (Tübingen 1795) a *Über das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur* (München

¹⁹ K Schubertovi Ernst Leopold von ZEDLITZ-NEUKIRCH (ed.), *Neues Preussisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachricht* 4, Leipzig 1837, s. 195.

²⁰ O 747 sádrových odlitcích římských kamejí a gem, o 514 kusech starožitností a etnografických předmětů v muzeu a dále o skupině starých dřevorytů „německé školy“ a více než tisícovce mědirytin a litografií ze 17. a 18. století, uložených v muzejní knihovně, hovoří statistika muzejních sbírek na počátku 20. století, viz Wilhelm Freiherr von WECKBECKER (ed.), *Handbuch der Kunstpflege in Österreich*, Wien 1902, s. 656.

²¹ K biografii dosud jen Marie Schenkova in Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Malířství a sochařství 19. století v západní části českého Slezska*, Opava, Slezské zemské muzeum 2008, s. 75.

²² ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nepracováno, karton č. 1, dopis Johanna Pokorného z 26. května 1847 a kvitance z 16. srpna 1847.

1807).²³ Schelling ve sledovaném kontextu vystupuje nikoliv jako protějšek přírodovědných zájmů, nýbrž jako jejich doplnění a vyústění ve filozofickém i estetickém smyslu slova. Umění má být utvářeno jako organický celek, analogický přírodě, hlásal Schelling. A nejen to, umění je ideálním světem, komplementárním reálnému světu, „vyplněnému“ přírodou. Body, v nichž se obě sféry potkávají, jsou dva: je jím Bůh kdesi v ideálu, onen věčný svorník, garantující ústrojnost světa; tím druhým je člověk jako subjekt poznávající a cítící, jako recipient i tvůrce. Romantická estetika jako by nechtěla vést přesnou hranici mezi artefaktem a naturfaktem; umění není autonomní entita, nýbrž integrální součást mnohotvárného světa, garantovaného boží přítomností – tak bychom mohli parafrázovat estetické poučení ze Schelliga.

Doslova kvalitativním skokem v garanci dějin umění ze strany muzejní instituce v Rakouském Slezsku bylo konstituování uměleckoprůmyslového muzea v Opavě (1881–1882) a obsazení místa jeho kustoda, pozdějšího ředitele profesionálním historikem umění. Tím prvním se stal pro léta 1895–1897 Hermann von Trenkwald; jeho vystředání Edmudem Wilhelmem Braunem přineslo další rozvoj dějepisu umění v regionu ve vazbě k muzejní instituci. Braun a představitel obchodní a živnostenské komory, instituce garantující chod uměleckoprůmyslového muzea, si dobře uvědomovali, že profílance přírodovědného charakteru Gymnazijního muzea je vlastně otázkou jeho další budoucnosti, a tak se v roce 1912 objevila iniciativa předat uměleckoprůmyslovému muzeu umělecké, etnografické a historické předměty, aby se Gymnazijní muzeum vskutku mohlo specializovat výlučně na přírodovědnou oblast.²⁴ Tato iniciativa, zčásti naplněná dlouhodobými zápůjčkami archeologického materiálu pro expozici uměleckoprůmyslového muzea, měla předehru v úvahách o sloučení obou muzeí do jednoho zemského muzea a současně pořízení budovy, resp. dostavby ke stávající muzejní budově (1903–1904), v níž by se směstnaly přírodovědné sbírky Gymnazijního muzea a muzejní knihovna, od roku 1854 využívající východní trakt minoritského kláštera. Připusťme, že nejen nedostatek finančních prostředků, ale i vypuknutí první světové války a dramatická změna společenských poměrů po ní tyto úvahy odložily *ad acta*.

Meziválečné období nepřineslo Gymnazijnímu muzeu možnost obohatit sbírky společenskovedního charakteru, jelikož v Opavě fungovala další muzea, tedy uměleckoprůmyslové a městské, která tyto artefakty systematicky tezaurovala. S jednou pozoruhodnou výjimkou, kterou byla akvizice konvolutu akvarelů, perokreseb a tužkových skic, jejichž autorem byl architekt František Fiala (1878–1927). Autor některých důležitých modernistických staveb v Moravské Ostravě podlehl plicní chorobě v relativně mladém věku; oba rodiče jej přežili. Františkova matka Anna Fialová v červnu 1937 umožnila tehdejšímu muzejnímu kustodu Norbertu Pifflovi, aby si kresby jejího syna prohlédl. Pisemné svědectví o setkání s paní Fialovou a údaj o existenci dvou alb s kresbami, a to jednak s kresbami z Merana, kde se architekt Fiala léčil, jednak z Hatí u Příbrami, kde rodina vlastnila nemovitost, a konečně z okolí Opavy, z Kružberku, Jánských Koupelí nebo Vikštejna, je ovšem to jediné, co z bezesporu pozoruhodného souboru památek na významnou uměleckou osobnost našeho regionu dodnes zůstalo.²⁵ Na základě náhodného pramene, jímž je odpověď Norberta Piffla

²³ ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 1, *Verzeichniß der dem Grafen Johann Karl v. Sobeck gehörigen Bücher welches sich bei mir befindet*. Pisatelem čtyřstránkového soupisu z 9. srpna 1841 byl Louis Freiherr von Bibra.

²⁴ ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 2, *Darstellung der Verhältnisse der Gymnasial-Museums- und Bibliotheksstiftung auf Grund der Akten der k. k. schlesischen Landesregierung*, strojopis.

²⁵ Strojopisný text je anonymní; Pifflovo autorství je pouze hypotetické. Uloženo viz ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 7.

na požadavek redakce lipského uměleckého lexikonu, redigovaného Hansem Vollmerem, víme, že konvolut Fialových děl doplnil malou kolekci – dá-li se to ovšem takto vůbec nazvat – děl německých regionálních umělců. Piffll výslovně uvedl, že v Gymnazijním muzeu jsou zastoupeni malíři Richard Assmann, Rudolf Gabler, působící v Šumperku (*Pohled na učitelství ústav v Šumperku*), Egon Joseph Kossuth, Egort Lehnert (*Slezský lidový dům*, umístěný v Gymnazijní knihovně), Raimund Mosler (práce vytvářené v letech první světové války na frontě), Emil Skomal, Paul Wann (*kostel v Bruntále*, akvarel) a Adolf Zdrázila. Součástí Pifflova sdělení je také pozoruhodná informace o dvou skutečně umělecko-historicky cenných artefaktech, jež se nacházely v muzejních sbírkách: Piffll vyzdvihl svatotrojčnickou medaili Hanse Reinharta staršího z roku 1569, přičemž tento význačný představitel renesančního německého medailérství proslul právě medailemi s reliéfem Nejsvětější Trojice; druhým, neméně pozoruhodným artefaktem byl krucifix dodnes ceněného tyrolského Josefa Bartoloměje Kleinhannse (1774–1853),²⁶ umělce ve své době proslulého tím, že v dětství ztratil zrak a celé své sochařské dílo vytvořil slepý. Krucifix muzeum získalo darem v roce 1825 od innsbruckého lékárníka Fenderla.²⁷ Dodejme, že oba tyto artefakty, jež známe z historického pramene, vzdor své výjimečnosti však spíše naplňují koncept společenskovední části muzea jakožto kabinetu kuriozit, nikoliv jako oborově vyhraněné kolekce. Takto lze hodnotit i přítomnost dalších předmětů, o jejichž existenci jsme zpraveni ze seznamu zápujček městskému muzeu v Opavě, pořízeném v srpnu 1943. Seznam uvádí například daguerrotypii jezuitského kostela, tzv. požární obraz Opavy, erby Johanna Nepomuka von Thul, Wilhelma von Richtofen a Franze Antona Schmidta von Eisenwerth, model slavobrány z doby Opavského kongresu (1820), kámen z budovy starého zemského soudu s nápisem *Judicemus, quae nocte sunt!* nebo dva portréty Johanna Josepha Schösslera. Tyto předměty s vazbou na Opavu oprávněně putovaly do městského muzea.²⁸

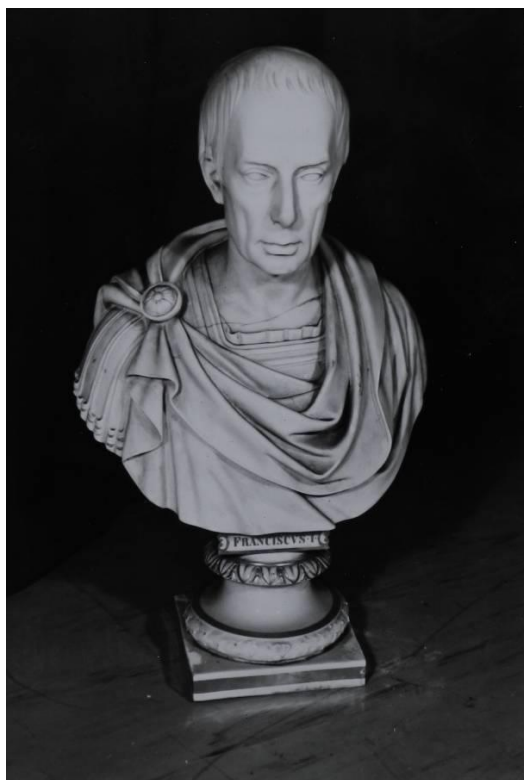
Jaký se nabízí závěr této umělecko-historické úvahy? Snad jen postskriptum, totiž konstatování, že některé předměty umělecko-historické povahy byly po sloučení opavských muzeí převedeny z majetku Gymnazijního muzea, jež od roku 1939 požívalo statut přírodovědného oddělení Říšského župního muzea, do společenskovední části této muzejní instituce. Tak tomu bylo u bezesporu zajímavého artefaktu, jenž je v přírůstkové knize popsán jako písčivcová deska se dvěma heraldickými motivy z doby kolem roku 1500, údajně z Krnova. Dosud tento fragment, zapsaný do sbírek 8. září 1939, nebyl dohledán, a tak jej můžeme přiřadit k muzejním ztrátám, zapříčiněných druhou světovou válkou [obr. 1]. Z někdejších sbírek muzea se dochovaly snad jen litografie z první poloviny 19. století, zapsané po druhé světové válce do sbírek Slezského muzea až se značným časovým odstupem bez explicitně doložené proveniencí jen jako *starý muzejní majetek*. A tak dosud jediným významnějším artefaktem s prokazatelným původem ve sbírkách nejstaršího z opavských muzeí je biskvitová busta Františka I. z produkce vídeňské porcelánky – památka, upomínající na jinak nevýrazného, obecně podceňovaného panovníka, těšícího se však mezi opavskými muzejníky neobyčejné úctě proto, že na samém počátku velice nejisté existence Gymnazijního muzea ovlivnil jeho administrativní vznik a první léta jeho úspěšného rozvoje [obr. 2].²⁹

²⁶ Životopisná data viz [Anonym], *Katalog über die plastischen Kunstgegenstände im Landesmuseum Ferdinandeum zu Innsbruck*, Innsbruck s. d., s. 22.

²⁷ ZA v Opavě, Gymnazijní muzeum Opava, nezpracováno, karton č. 8, Piffllův dopis redakci uměleckého lexikonu z prosince 1938.

²⁸ TAMTÉŽ, složka korespondence 1943–1944, dokument z 24. srpna 1943.

²⁹ Ze sbírek Gymnazijního muzea se dochoval také jeden z plánů opavského Schmetterhausu, dnes uložen viz SZM, umělecko-historické pracoviště, inv. č. U4295G/10.

*2. Rakouský císař František I., biskvit, Vídeň, 1842 (?),
výška 66 cm, SZM, uměleckohistorické pracoviště,
inv. č. U496B*

Zdeněk K r a v a r

FAUSTIN ENS – O VZNIKU A SOUČASNÉM STAVU VLASTENECKÉHO MUZEA V OPAVĚ

Abstract

The provided text is the first Czech translation of the work of Faustin Ens, one of the founders of the Grammar School Museum in Opava. He summed up the beginnings of the museum twenty years later in his main topographic work „Das Oppaland“, which was published in Wien in 1835–1837. He described the foundation and first years of the existence of the museum in fifty printed pages and he also made the first overview of the museum collections. A Czech reader is provided with only a little but very significant part of Ens's work, related to the beginnings of the museum itself but also describing the intellectual environment in Opava in the first half of the 19th century.

Keywords: *Faustin Ens, Grammar School Museum in Opava, museology in Silesia, overview on the museum collections*

Úvodní poznámka

Při příležitosti jubilea Slezského zemského muzea jsme se rozhodli zpřístupnit českému čtenáři zásadní pojednání o počátcích Gymnaziálního muzea v Opavě, které vyšlo v díle jednoho ze zakladatelů muzea, gymnaziálního profesora Faustiana Ense. Jeho čtyřdílná topografie Opavska, známá pod zkráceným názvem „Oppaland“, vyšla v letech 1835–1837 a autor v ní věnoval samostatnou kapitolu právě dějinám muzea, u jehož vzniku před dvaceti lety také stál. Toto pojednání se nachází ve druhém svazku „Oppalandu“ na stránkách 157–216 jako příloha tohoto dílu pod názvem „Die Entstehung und den gegenwärtigen Bestand des vaterländischen Museums enthaltend“. Šedesát tiskových stran knihy neobsahuje pouze text o vzniku muzea. Tomu je věnována první část na s. 157–175. Následuje podrobný přehled o stavu muzejních sbírek, fauny a flory, jakož i „starožitností“.

Při překladu do češtiny byl zvolen následující postup. V textové části zůstala v originální podobě osobní jména a názvy cizojazyčných publikací. Přehled sbírek fauny obsahuje v originále latinské a německé názvy. V překladu jsou přeloženy německé termíny. Přehled flory je pouze v latině s několika německými doplněními, proto zůstal v originální podobě, přeloženy byly pouze německé vysvětlivky. Vzhledem k poznámkovému aparátu v Ensově knize a skutečnosti, že se nejedná o kritickou edici a překlad, nebyl český text opatřen poznámkovým aparátlem překladatele.

Opavské muzeum

Trí muži, jež brzy začala vzájemně přitahovat společná touha po vědění, a společné přání být prospěšnými, které je spojilo ještě vroucněji, rozhodli se v roce 1814 zřídit v Opavě **muzeum**.

Ve svém prvním návrhu to spojovali s podporou gymnaziálního vzdělání. Sbírkou knih měla studentům gymnázia, žadostivým vzdělání, být nápomocná k tomu, aby si hlouběji ozřejmili to, čemu v běžném vyučování dostatečně neporozuměli, tedy aby dohnali, co bylo přeskočeno, nebo aby si rozšířili to, co bylo řečeno pouze ve stručnosti. Sbírkou přírodních věd měla ulehčit studium přírodních věd, které se tehdy na gymnáziích ještě vyučovalo, a to smyslovým vnímáním a pozorováním přírodních objektů, čímž by se žák vyvaroval falešných představ a současně by to v něm vyvolalo touhu po dalším studiu přírody. Tito mužové věřili, že je nezbytné co nejdříve přivést mládež do božího chrámu přírody a vyučovat ji

z bible světa, který stvořila ruka boží, aby zavčas poznala všechny tak srozumitelně vyslovené základy řádu, lásky, spořivosti, harmonie a píle a tichého míru, tyto také ctila a jich následovala, jakož i tuto nevyšlovitelnou velikost, moudrost a dobrotu Stvořitele milovala, naučila se uctívat a trvale ctila.

S přátelskou soupeřivostí proto shromáždili ze svých soukromých knihoven účelná díla, jakož i své celé sbírky minerálů a rostlin, vystavili je v jedné dosud prázdné a na vlastní náklady zařízené posluchárně gymnázia a tím dne 1. května 1814 svou instituci posvětili.

Také však pomysleli na pořízení jiných přírodních předmětů. A měli takové štěstí, že našli muže, kteří jim nabídli bezplatně pomocnou ruku, prostou jakéhokoliv sobectví. Tehdejší pomocný kazatel, nyní farář v Plšti Johann Richtarsky, si vzal na starost vycpání čtyřnožců a ptáků, protože mistrovsky rozuměl jak této činnosti, tak znal přirozené pozice zvířat. Když mu plnění jeho farních povinností k tomu poskytovalo stále méně volného času, nabídl přátelsky své schopnosti J. Rauch, měšťanský hodinář v Opavě, čímž hodnotu sbírky ještě zvýšil, jelikož každému zvířeti dovedl vtisknout vhodnou pozici a přirozeně vyhlížející oči. Sbírkou obojživelníků obstaral Joseph Weiß, c. k. privilegovaný papírník v Cukmantlu, který navíc na vlastní náklady pořídil sklenice nutné k jejich uchování včetně vinného lihu. Joseph Herink, farář a děkan v Opavici, daroval muzeu nádherně uspořádanou sbírku hmyzu, v jejímž rozšiřování pokračovali Augustin Mayer, správce ve Velkých Heralticích, a poté J. Zebe, nadlesní knížecích lichnovských statků. Opavští obchodníci, bratři Joseph a Karl Pohlové, se díky svým vazbám na pana Czeikeho, obchodníka v Terstu, postarali o sbírku mušlí a jiných mořských živočichů. Anton Saliger, řídící školy v Leskovci, sbíral hnízda a vejce ptáků, zatímco dr. Werner položil první základy ke kabinetu mincí.

Tento podnik, tak rychle korunovaný příznivým úspěchem, vyvolal u ostatních lidí urozeného ducha účast a uznání. Guberniální rada a krajský hejtman v.v. Ernst Mükusch von Buchberg věnoval muzeu 107 originálních svazků Krunitzovy encyklopedie a Jeho Excellence, prezident policejního a cenzurního dvorského úřadu, hrabě Joseph von Sedlnitzky, jako tehdejší krajský hejtman, daroval 272 svazků nejvýznamnějších děl. Tohoto příkladu následovali i jiní, takže zakladatelé pozorovali ke své nejvroucnější radosti, jak se malá posluchárna plní, proto bylo dosaženo již během prvního roku toho, co považovali za svůj celoživotní úkol. Všechny skříně u stěn byly brzy zaplněny třemi tisíci svazky knih, převážně obsahu přírodovědného, filologického a historického, takže byli nuceni zrušit chodbu tvořenou těmito skříněmi a nechat postavit druhou řadu skříní paralelně v řadě uvnitř sálu pro minerálie, zvířata, rostliny a mince.

Avšak kde zůstává při všech svých naplněných přáních stát člověk? Naši zakladatelé, již tak blízko svému předsevzatému cíli, posouvali myšlenku dále kupředu a pomýšleli na založení muzea pro Jeseníky, Museum montis demensori. Všechno, co toto pohoří od údolí Warty až k Odře poskytuje z bohatství přírody, mělo být probádáno a vědecky zpracováno – sesbírání domácích pamětihodností, listin, nápisů, písní, pověstí, mincí a erbů ke zkompletování vlasteneckých dějin, jakož dále měly být i pořízeny modely strojů a náradí ke zlepšení zemědělské práce a řemesel z celé této oblasti. Nový cíl dodal inspirátorům sílu a popoháněl je k aktivitě. S holí v ruce a taškou přes rameno procházeli údolními a po kopcích s vidinou kořisti pátrali tu po tajných místech výskytu bohaté flory Jeseníků, tu po rozmanitých kamenných výtvořech Neptunových a Vulkánových. A každé z těchto božstev jim poskytlo darů v množství, které na svých zádech odnášeli do sběrných míst. Při tom všem poslouchali písně a historické pověsti svérázného horského lidu, pátrali v archivech po originálních pramenech dokládajících historii vlastní a vynášeli úctyhodné pozůstatky pravěkých slezských obyvatel z tisíciletého zapomnění znovu na světlo.

Tímto způsobem se rozmnožovaly exponáty muzea v rozmanitosti a četnosti každým dnem. Nastal však brzy nedostatek místa, kam tyto shromážděné statky uložit. Avšak i v tomto případě se našlo řešení. V gymnaziální budově se nacházelo již delší čas nepoužívané sacellum, které dříve sloužilo jezuitům k bratrským rozjímáním. Za výrazné podpory tehdejšího krajského hejtmána hraběte Jos. Sedlnitzkého získali zakladatelé dne 16. března 1816 guberniální povolení, aby tento prostor na své náklady použili pro muzeum. Kdo byl tehdy šťastnější, než právě oni! Vysoký světlý prostor tohoto malého templu shledali vhodným pro uložení knih, zatímco výše položenou galerii kolem celého prostoru využili k uložení lehčích předmětů z oblasti zoologie. Velké starosti jim činily vysoké náklady na zařízení, které byly odhadnuty na 2000 zlatých. Ovšem ušlechtilý účel jejich tichého a na vlastní obohacení nehledícího úsilí jim získal velkorysé příznivce mezi šlechtou a šlechtelnými měšťany.

Pánové hrabata a excelence Larisch Mönnich, Eugen von Würben, Friedrich von Haugwitz, baron Gastheim a rytíř Franz von Badenfeld věnovali každý 200 zl. a šlechtění měšťané dohromady 300 zl. Co do odhadované částky chybělo, dodali zakladatelé ze svých vlastních prostředků. Nyní, když byla požadovaná suma pohromadě, šlo dílo rychle kupředu. Nezbytné stavební úpravy, které obstarali pánové stavitelé Wilsch, Fritsch a Onderka bez nároku na odměnu, byly ukončeny ještě v létě toho samého roku. V průběhu zimy a následujícího jara bylo dokončeno vnitřní zařízení a první měsíce roku 1817 byly využity k uspořádání a uložení předmětů. Jakmile byl tento podnik ukončen, byl nový muzejní templ posvěcen tím nejčestnějším způsobem. Navštívili jej totiž 28. června 1817 Oba jejich Majestáty císař a císařovna, kteří byli právě v Opavě. Skutečně otcovská shovívavost, kterou všemi milovaný panovnický pár věnoval pozornost vystaveným předmětům, chvályhodné uznání a spokojenost, kterou Výsosti prokázali i příslibem do budoucna dalšímu snažení zakladatelů, stala se pro ně nejen bohatou odměnou za již vykonané, ale také znamenala silný podnět k pokračování již započatého díla.

Dobře si byli vědomi toho, kolik je ještě potřeba vykonat, aby jejich instituce dosáhla dokonalosti. Uznávali rovněž nemožnost dosáhnout tohoto cíle ve všech vybraných oborech. Proto své síly obrátili především na to, co je dosažitelné a co je současně i nejužitečnější, totiž na doplnění sbírek ze své vlasti. Věřili, že ve svém oboru mohou tohoto cíle dosáhnout a před jejich očima ležel jako cíl užitek vzniklý tímto způsobem pro přírodní vědy. Jakým jiným způsobem by bylo přece také možné poznat přírodu vcelku a v úplnosti, než když v každém malém okrese si během následujících let odborníci vytýčí za svůj úkol podrobné probádání každého koutu svého území v průběhu všech ročních období, shromažďování dokladů svých objevů a jejich řazení do systému, aby poté každý přírodovědec mohl dohledat v rejstříku, sestaveném k této části všeobecné přírodovědy, jaké přírodniny se v tom či onom okrese nacházejí. Jak mnoho i ti nejslavnější přírodovědci, kteří podnikali přírodovědné cesty po celých zemích, přehlédli nebo špatně identifikovali, potvrdí každý, kdo po nich ve vlastní zemi podrobněji bádá.

Tento názor podnítil v našich třech mužích novou touhu opakovaně a ve všech ohledech probádat Jeseníky a jejich odměnou byla bohatá kořist skládající se z organických i anorganických předmětů sesbíraných v přírodě. Sbíрка rostlin a geognostická sbírka Jeseníků se znamenitě rozrůstala. Proto byl speciálně pro ně zřízen kabinet nacházející se v blízkosti galerie. Různé druhy hornin ve všech svých variantách a s různými doprovodnými cizími minerály byly v pořadí, jak byly nalézány, ukládány geognosticko-geograficky do skleněných a dřevěných skříní. Nad nimi byly v roce 1818 uloženy rostliny, uspořádané podle Linného systému, v pouzdrech podobných knihám. Na ně brzy navazovaly základy sbírky

domácích dřevin.¹ Bez ohledu na, že zůstalo hlavním úkolem zkompletování vlasteneckého kabinetu přírodnin, rozrůstaly se i ostatní sbírky. Pro sbírku modelů věnoval dr. Johann Piatke, majitel statku Třebovice, velkoryse částku 200 zl. Zakladatelé k tomu z vlastních prostředků přidali 80 zl. a tak vznikla brzy početná řada ukázkových a funkčních nástrojů, kterou dále rozmnožili tři studenti gymnázia s mechanickým talentem, Pivon, Siegel a Lan-derer, a stavitel Fritsch vlastnoručně vyrobenými díly, a to vše bezplatně.

Základy sbírky dřevorytů, mědirytin a kamenotisků položil hrabě Friedrich von Hau-gwitz, jenž se opakovaně osvědčil jako podporovatel této instituce, věnováním cenné sbírky dřevorytů starých německých mistrů na originálních deskách, kterou shromáždil Hans Al-brecht von Derschau v Gothě roku 1808. K tomu věnoval rytíř von Schubert, tehdejší kan-ovník, nyní světící biskup ve Vratislavi, „Tážení Ludvíka XIV.“, navržená královským malířem And. van der Meulen a vyrytá Huchtenburghem na stříbrných deskách. Svobodný pán Anton Skrbensky von Hrzistie daroval „les hommes illustres, qui ont paru pendant le 16^{tième} siècle avec leurs portraits au nature, II. Vol. à Paris“ z roku 1700 a několik krajin od Rubense, vyrytých Bolswertem; hospodářský inspektor Johann Hilveti zakoupil pro muze-um namalované pohledy Rakouska, Štýrska, Korutan, Kraňska, Tyrolska a Solnohradu od A. Kunikeho. Tento umělecký poklad, který se prostřednictvím darů a nákupů dalších jed-notlivin trvale rozrůstal, obohatil ještě Jeho Excelence hrabě Joseph von Sedlnický soubor-em 1000 mědirytin a kamenotisků.

Rovněž byla vytvořena muzikální sbírka a sbírka map. Pro první jmenovanou dodali ně-kerá mistrovská díla Händela, Seb. Bacha, Glucka, Haydna, Mozarta a Beethovena pan von Töpfer a stavitel Franz Biela; druhou z nich založili nadporučík von Makié darem scé-ny pěti světadelů podle Büschingsova velkého Popisu Země, hrabě Ernst von Falkenhayn dílem Theatrum orbis terrarum, cora Georgii Braun; Emanuel von Badenfeld darem Hom-mannova velkého atlasu, a obchodník Hirsch věnováním ukázkových map a plánů polních tážení arcivévodý Karla v roce 1796.

Když nyní muzeum dosáhlo určitého významu, mohlo se pomýšlet na jeho udrže-ní/provoz a využívání. Proto byly v roce 1818 navrženy stanovy a ještě téhož roku požádá-no o jejich nejvyšší schválení. Jejich hlavními body jsou tyto:

1. Muzeum má být považováno za neporušitelný majetek opavského gymnázia na věčné časy a jeho hlavním účelem je vzdělávání mládeže studující na tomto gymnáziu. Pokud by však poměry způsobily odstranění zmíněného gymnázia z hlavního a krajského města Opa-vy, pak má muzeum, podle výslovné vůle jeho zakladatelů, přejít do držení města Opavy, avšak za podmínky, že magistrát a obecní výbor tohoto města budou dbát o dodržování muzejních stanov a tato instituce bude věnována především k užívání školní mládeži.

2. Má být zvoleno šest reprezentantů, mužů², z nichž každý bude disponovat vynikajícími znalostmi alespoň jednoho vědního oboru; jejichž úkolem bude pracovat všemi silami na rozmnožení a zdokonalení všech oddělení této instituce a zavádět a dodržovat systematický pořádek. Prefekt opavského gymnázia má být vždy jedním z reprezentantů. Těchto šest reprezentantů si má ze svého středu zvolit každoročně svého předsedu, jenž má ostatní členy podporovat v jejich úsilí a především dohlížet na udržování celku i jeho částí.

¹ Náhodou bylo možné pořídit pro muzeum sedm krásných a účelných vzorových kusů pro sbírku dřevin, podle kterých poté hospodářský rada Karl Rudzinsky nechal vyrobit dalších kvalitních 36 druhů zástupců slezských dřevin.

² Současní reprezentanti jsou: Franz Mükusch von Buchberg, c. k. hejtman v. v., prof. Ens, prefekt Franz Schumann, svob. pán Anton Skrbensky von Hrzistie, dr. Laminet von Arztheim a dr. Piatke.

3. Vrchním ředitelem instituce má být vždy krajský hejtman, který má dohlížet na dodržování stanov. Proto mu předseda předkládá ke schválení každý návrh k rozmnožení a zlepšení této instituce, jakož i k potvrzení každého nového přijímaného reprezentanta.

4. Veškeré peníze, které dojdou muzeu z jakékoli zdroje, mají být předány jednomu z reprezentantů a předsedovi k uložení a taktó dvojité zajištěny; oba pak předkládají každoročně spolku přehled příjmů a vydání v podobě vyúčtování. S koncem roku předkládá předseda kompletně zdokumentované celoroční vyúčtování vrchnímu řediteli k ověření a potvrzení.

5. Spolu s ročním vyúčtováním má být vrchnímu řediteli předložen soupis přírůstků muzea a také kompletní, podrobně vedený inventář muzea.

6. Aby bylo udrženo a do budoucna nadále zajištěno vědecké uspořádání všech předmětů muzea jako celku, mají předseda a reprezentanti – a s předpokladem potvrzení ředitele – zvolit z profesorů gymnázia nebo z učitelů na hlavní škole člověka s patřičnými znalostmi kustodem, kterému bude podle finančních možností z muzejního fondu zajištěna roční odměna.

7. Muzeum má být otevřeno ve stanovené hodiny ke všeobecnému využití pro studující mládež a vzdělané publikum každé úterý, čtvrtek a neděli. Studentům však mohou být předkládány ke čtení pouze ty knihy, které prefekt uzná za užitečné a přiměřené jejich znalostem. V době provozu knihovny bude mládež vždy pod dozorem jednoho profesora.³

8. Profesorům je dovoleno odnášet si knihy domů po zanesení jejich jména a titulu díla do knihy záznamů, jež se v muzeu nachází, avšak za podmínky, že se za knihu zaručí a po uplynutí jednoho měsíce ode dne zapsání tuto opět nepoškozenou vrátí, případně její ztrátu nebo poškození muzeu v plné výši uhradí. Avšak ani jim nemohou být půjčovány domů slovníky, encyklopedie a cenná díla s mědirytinami, jež mohou být využívána jen v muzeu nebo v čítárně.

Tento zakládací spis vstoupil 24. října v platnost v podobě dekretu dvorské studijní komise a získal od Jeho Císařského Majestátu platnost zákona, načež byl postoupen c. k. Moravsko-slezskému guberniu k vyřízení. To následovalo 6. února 1819. Nato byly vyhotoveny a podepsány zakladateli čtyři stejně znějící originály, z nichž jeden je uložen v muzeu, druhý u magistrátu města Opavy, třetí u opavského c. k. krajského úřadu a čtvrtý v registratuře vysokého gubernia.

Uklidnění zajištěním svého díla pro budoucnost začali nyní zakladatelé s novou láskou pracovat na jeho zdokonalování. K novým bádáním je podněcovaly dosavadní nedostatky při systematickému uspořádání jimi sesbíraných předmětů, neschopnost podat uspokojivé odpovědi na dotazy cizích přírodovědců týkajících se domácích přírodnin, a také marnivá touha ozdobit muzeum novými, dosud nevidanými předměty. Často při hledání něčeho, co nemohli najít, našli místo toho něco, o čem neměli ani tušení. Tak se vraceli ze sběratelských vycházek vždy obohaceni novými předměty. Často, když s láskou a zájmem předváděli utříděné sbírky zvědavým a zvidavým návštěvníkům muzea, pohnul jedním nově podníceným zájmem, druhým pak vděčnost za ochotný výklad a předvedení i těch sebemenších přírůstků. Tímto způsobem působilo muzeum zpětně blahodárně samo na sebe a objekty každého oboru se brzy rozmnožily tím způsobem, že obsazený prostor již nepostačoval, aby zde mohlo být všechno vědecky a přehledně umístěno. A k čemu by potom všechny tyto vědecké poklady byly užitečné?

Také tato představa pomohla zakladatelům k tomu, že získali úřední povolení spojit s muzeem chodbu v prvním patře, která sousedila s knihovnou, jakož i vedlejší kuchyni.

³ Právě to bylo později nařízeno vysokou dvorskou studijní komisí.

Což také bez otálení učinili. Zakladatelé rovněž nechali přebudovat obě už tak dost tmavé světnice, prosvětlili je okny a nechali je jednoduše, avšak účelně vybavit, čímž vznikly dva příjemné kabinety. První byl věnován mineralogickým sbírkám, ve druhém byla uložena zvětšující se sbírka modelů. Výlohy se podařilo částečně uhradit z výnosu za divadelní představení, provedené příznivci umění a muzea pod vedením obchodníka Kloseho, jakož i z několika zábavných hudebních večerů, uspořádaných v jeho bytě.

Co zakladatele tentokrát povzbudilo k urychlenému vybavení oněch dvou zmíněných místností a také k co možná nejúplnějšimu uspořádání předmětů, byla zpráva o kongresu, který se měl v Opavě konat. Předpokládali přitom vysoký počet návštěvníků a nepřepočítali se. Brzy po zahájení kongresu v roce 1820 měli tu čest znovu uvítat oba Jejich Majestáty, rakouského císaře a císařovnu v prostorách svého malého výtvaru, což si vždy tak toužebně přáli, aby jim mohli ukázat, jak projev přijaté úcty z roku 1817 svou další činností úspěšně rozvíjeli. Oba Jejich Majestáty milostivě ráčily uznat jejich píli a každý z nich samostatně obdaroval mladou vědeckou instituci předměty, jejichž vysokou hodnotu samu o sobě oni svým otcovským a mateřským darem ještě nekonečně zvýšili. Také členové císařské rodiny a samotní vládci a vládkyně cizích zemí a jejich státní úředníci poctili muzeum častými a opakovanými návštěvami.⁴

Takřka denně přinášely opavské noviny zprávy o muzeu. Ve městě i na venkově je lidé četli s radostí, protože tato instituce se tak stala ozdobou města i země. Zakladatelé muzea tuto náladu patřičně využili. Nepřáli si totiž toužebně nic menšího, než další setrvání a pokračování svého vědeckého díla. To také očekávali od brzkého zaměstnání placeného kustoda, jehož úkolem mělo být pečlivé udržování již dosaženého. Proto se obrátili na opavské zemské hejtmanství s následující žádostí:

„Zakladatelé opavského muzea pozorují se zadostiučiněním a s potěšením jak tato vědecká instituce, kterou před několika lety zřídili, v současnosti dále vzkvétá natolik, že již poskytuje vzdělaným učitelům slezské mládeže potřebnou podporu, studujícím dítkám této země účinně pomáhá a také každému vzdělanému obyvateli našeho města podává bohatou duševní potravu, takže je nejen domácími, ale i cizinci považována za poctu a ozdobu země. Zakladatelé proto nemají žádné jiné přání, než aby ono dobré, co s polichocením touto cestou založili, nezaniklo společně s nimi, ale naopak bylo pevněji položeno a setrvalo pro budoucí časy. Toto očekávání by mělo naplnit zaměstnání placeného muzejního kustoda. Proto se obracejí s důvěrou na slavné vysoké zemské hejtmanství s prosbou, aby ráčilo pánům stavům, kteří již často vyjádřili svou účinnou podporu této instituci, tyto požádat, nechť milostivě ráčí svolit s každoroční malou výpomocí ke zřízení trvalého místa kustoda a příspěvkem ze slezského stavovského domestikálního fondu.“

Tehdejší zemský hejtman, Jeho Excelence hrabě Anton von Sedlnitzky, jenž využil možnost ke vřelé podpoře každého skutečného vzdělání, tuto žádost milostivě přijal a nechal vydat pánům stavům knížectví opavského a krnovského na naší straně řeky Opavy následující oběžník:

„Opavské gymnazijní muzeum, jehož zřízení a provoz nemůže být žádnému vzdělanému obyvateli Slezska lhostejný, je jasným dokladem toho, že také mezi námi žije a je oceňován smysl pro vědecké vzdělávání. Vzniklo a bylo vybaveno bez velkých prostředků pomocí dobrovolného konání některých přátel vědy a mládeže, bylo dále rozvíjeno šlechetným přispěním jiných a vyrostlo do radostné podoby, v níž se nyní nachází, bez dalších nároků, avšak překonávající všechna očekávání a podněcující niterné přání, aby také nadále vzkv-

⁴ S velkou účastí si muzeum prohlédla Její Císařská Výsost, vědecky vzdělaná velkokněžna Marie, velkovévodkyně výmarská, která také následně muzeu věnovala bohatou sbírku ruského mramoru v podobě broušených desek.

talo a nikdy nezaniklo. Toto přání bylo již mnoha způsoby vysloveno a našlo silnou podporu nejvyšších míst v podobě schválených muzejních statut. Toto přání lze však naplnit pouze tehdy, pokud bude stabilita této vědecké instituce zajištěna pevně položeným dohledem. Pro koho může být vítanější a čestnější nabídnout svou ruku k upevnění této tak užitečné instituce, než právě pro ty, kteří jsou prvními v zemi a ve svém ušlechtilém konání také neúnavnými prvními podporovateli všeho dobrého Zemské hejtmanství proto se vši důvěrou, s níž pánové stavové už naplnili tolik spravedlivých požadavků, pojalo úmysl a navrhuje jim zřízení místa muzejního kustoda a jeho určeného platu z prostředků domestikálního fondu, k čemuž laskavě žádá jejich mínění na stavovském shromáždění. Jeho Majestát náš nejmilostivější císař a pán u příležitosti návštěvy, kterou včera Nejmilostivější ráčil zdejšímu muzeu prokázat, onen úmysl nejen s pochvalným uznáním schválit, ale také mně, níže podepsanému zemskému hejtmanovi, bezprostředně uložil stavovské shromáždění k onomu zmíněnému účelu neprodleně obeslat. Toto vyjádření zemské účasti na každé vlastenecké a v duchu řádu vedené instituci dostačuje k tomu, abychom se sešli k účinné spolupráci. A proto nyní, provázen radostným očekáváním, vydávám své pozvání pánům knížecím stavům na 24. leden následujícího roku k mimořádnému stavovskému shromáždění, na němž bude přijato vyjádření pánů stavů, aby mohly být ujednány modalities přijetí muzejního kustoda.

Dne 15. prosince 1820“

N.N.

Pánové stavové, kteří již v minulosti prokázali svou účast na vzkvétající instituci prostřednictvím účinné podpory, schválili návrh na shromáždění 24. ledna 1821 za podmínek, které jsou obsaženy v následující fundační listině.

1. Stavové ráčí podpořit muzejního kustoda platem ve výši 200 zlatých konvenční měny.
2. Fond bude založen tím způsobem, že podle poměrů, jakými se nyní do knížecí pokladny vybírá dávka pro státní úřady, bude tento odvod navýšen o zmíněných 200 zlatých konvenční měny.
3. Stavové si vyhrazují, že v onom případě, jenž je zmíněn v muzejních statutech, že by gymnázium v budoucnu odtud bylo přemístěno a tedy od muzea mělo být odtrženo, nebudou částkou na dotování kustoda vázání, ale pro tento případ učiní další rozhodnutí až při kustodově skutečném nástupu.
4. Plně souhlasí s tím bodem muzejních statut, že na místo kustoda má být výhradně přijímán k tomu povoláný profesor gymnázia nebo učitel hlavní školy, avšak přeje si, aby reprezentanti muzea pro toto místo navrhli vhodného člověka zemskému hejtmanství a tedy jmenování kustoda přenechali právě jemu.
5. Stavové požadují, aby byli o stavu muzea trvale informováni. Z toho důvodu mají být nadále opisy katalogů a inventářů všech muzejních předmětů a každoročně také soupisy nových přírůstků předány k uložení zemskému hejtmanství. Stavové mají rovněž svobodné právo vyžádat si vysvětlení k jakémukoli případu, kárat zjištěné přečiny a podněcovat jejich odstranění, ba dokonce samotného kustoda, v případě, že by se proti němu objevily oprávněné stížnosti, zbavit jeho platu a pověřit touto funkcí nějakého jiného váženého profesora nebo učitele.

Zakladatelé muzea tyto body s vděčností přijali 29. listopadu 1821 a vysoký zemský úřad je potvrdil milostivě 2. ledna 1822.

Po této nadaci, kterou se muzeum zajistilo proti úpadku zevnitř, následovala brzy další. Karl svobodný pán von Gastheimb určil v dodatku ke své závěti z 27. února 1825 z majetku své pozůstalosti kapitál ve výši 1000 zlatých vídeňské měny pro muzejního zřízence. Měli

jej navrhnout reprezentanti muzea ze schopných studentů gymnázia a potvrdit zemské hejtmanství. Následkem brzkého skonu zakladatele nadace tento fond brzy nabyl účinnosti.

Výslovná a účinná pomoc mnoha ušlechtilých osob této instituci, stejně jako její cíle využívání bylo pro zakladatele více než očekávanou odměnou. Tak jako práce včel je podporována příznivými podmínkami zvenčí, také zde se projevil nový a radostný pohyb ve všech částech vědeckého stánku. Dosud chybějící obory v knihovně zaplnila nejlepší díla.⁵ Pohorí, údolí a nivy Jeseníků byly znovu prozkoumávány a pilně sbírány rostliny a minerály z jejich bohatství. Všeobecný mineralogický kabinet získal bohaté příspěvky z blízkých i vzdálených zemí⁶; a přátelé z Terstu, Benátek, Říma a Neapole zasílali sbírky mořských plodů, umělecké předměty a památky z římské doby.⁷

Za tohoto přísunu přírodnin a uměleckých předmětů nastala po několika letech opět nouze o místo. Tato situace byla přívětivě vyřešena, když v roce 1826 byla schválena a přidělena muzeu prázdná světnice sousedící s jezuitským kostelem. Zakladatelé přikročili radostně k jejímu zařízení a dodali podle svých sil vkusné zařízení, vystavili zde zahraniční přírodní produkty a pojmenovali ji Karolinin kabinet, na vděčnou památku jejího majestátu císařovny, jejíž cenné dary byly hlavní ozdobou tohoto kabinetu.

Nyní pokračovali na dalším zdokonalení svého díla. Společně pořídili větší a cennější přírůstky, jako všeobecnou německou knihovnu, knihovnu krásných věd, encyklopedii umění, dále encyklopedie Krünitzovu, Erschovu a Grubersovu, dále Dějiny přírody od Schinze, Dietrichovu Floru universalis a jiné. Kromě toho se ještě každý z nich věnoval svému oblíbenému oboru. Jeden se staral s láskou o rozšíření knihovny⁸, druhý o umělecké předměty k výuce matematické geografie⁹, třetí o rozšíření kabinetu mincí a minerálií. Občas se objevil nějaký příznivec věd a lidského vzdělávání, s uznáním pohlédl na dobro jejich snažení a podpořil je finančním darem. Byli to například císařští komisaři, povolání na jednání slezských stavů, svobodný pán von Königsbrunn, rytíř Karl von Friedenthal, svobodný pán von Münsch a hrabě von Stolberg; dále také guberniální rada Leopold Schulz von Strasnitzky, či úctyhodná hraběnka Blücherová z Bílovice, rozená hraběnka Larisch-Mönnich.

Touto přirozenou, takřka nevidanou cestou získalo opavské muzeum v průběhu 20 let bez jakéhokoli fondu, bez zaštitění nějakou urozenou osobností a bez jakékoli mimořádné peněžité podpory vysokých a mocných mecenášů, z čisté lásky k dobré věci, současného stavu, kdy je schopno prokázat se tolika užitečnými, krásnými a vzácnými předměty.

Na důkaz tohoto tvrzení necht' slouží tento Celkový přehled muzea, jenž obsahuje

I. Knihovnu o 63 rukopisech a 13 000 svazcích tištěných děl, která jsou uložena v dvoupodlažním sále a kabinetu kamenotisků a účelně katalogizována.

⁵ Nejvíce k tomu přispěl šlechetný duch a láska k vlasti Jeho Excelence prezidenta policejního a cenzurního dvorského úřadu hraběte Jos. Sedlnitzkého.

⁶ Hrabě Renard zaslal sbírku minerálů ze Švédska, pak jinou z Itálie a další z ostrova Elba, hraběnka Renardová věnovala sbírku z Arden, hrabě Andrassy z Uher, Jeho Excelence hrabě Joseph von Sedlnitzky a generál Luxen z Tyrolska, profesor Glocker a profesor Petzeld z pruského Slezska, a hrabě Belrup zakoupil pro muzeum takřka kompletní sbírku moravských fosilií.

⁷ Obchodník Czeike z Terstu zaslal sbírku mořských živočichů a ještě velmi dobře zachovanou egyptskou mumii, poštovní ředitel Frank z Benátek soubor lávových úlomků a sbírku rostlin z lagun, hrabě Friedrich von Haugwitz z Říma krásně upravenou sbírku starých a nových uměleckých předmětů v lýkové krabičce, kterou doplnila hraběnka Anna Wengersky; paní rytmistrová von Pickl, rozená Witke, věnovala sbírku starořímských nádob z okolí Noly.

⁸ Pořídil sám 3500 svazků nejlepších děl.

⁹ Mezi jiným také měděný globus o průměru 3 a půl stopy a tellurium s hodinami, které zhotovil Wenzel Spurny.

II. Kabinet přírodnin Jeseníků¹⁰, v němž se nachází:

A. Ptáci Jeseníků

První řád, dravci, Accipitres.

- Aquila fulvus*, orel skalní.
— *imperialis*, orel císařský.
Falco aeruginosus, moták pochop.
— *buteo*, káně myšílov.
— *fusco-ater*, luňák hnědý.
— *lagopus*, káně rousná.
— *nisus*, krahujec obecný.
— *palumbarius*, jestřáb lesní.
— *peregrinus*, sokol obecný.
— *rufipes*, poštolka rudonohá.
Falco subbuteo, ostříž lesní.
— *tinnunculus*, poštolka obecná.

Striges Sovy.

- Strix aluco*, puštík obecný.
— *bubo*, výr velký.
— *dasypus*, sýc rousný.
— *flammea*, sova pálená.
— *nyctea*, sova sněžná.
— *otus*, kalous ušatý.
— *passerinum*, kulíšek nejmenší.
— *stridula*, puštík.

Druhý řád, vrabcovití ptáci, Passeres. Pěvci

a) Čeleď kuželozobých.

- Alauda alpestris*, skřivan ouškatý.
— *arvensis*, skřivan polní.
— *cristata*, chocholouš obecný.
Corvus caryocatactes, ořešník kropenatý.
— *corax*, krkavec velký.
— *cornix*, vrána šedá.
— *frugilegus*, havran polní.
— *garrulus*, mandelík.
— *glandarius*, sojka obecná.
— *monedula*, kavka obecná.
— *pica* (*Pica vulgaris* L.) straka obecná.
Emberiza citrinella, strnad obecný.

¹⁰ Jelikož tento kabinet obsahuje doklady takřka z každé oblasti organické a anorganické přírody zdejšího kraje, mohou systematické seznamy těchto výtvorů přírody sloužit jako příspěvek k přírodovědnému vzdělání země.

— hortulana,	strnad zahradní.
— miliaria,	strnad luční.
— nivalis,	sněhule severní.
Fringilla caelebs,	pěnkava obecná.
— cannabina,	konopka obecná.
Fringilla carduelis,	stehlík obecný.
— citrinella,	zvonohlík citrónový.
— domestica,	vrabec domácí.
— linaria,	ččetka zimní.
— montana,	vrabec polní.
— montifringilla,	pěnkava jíkavec.
— serinus,	zvonohlík zahradní.
— spinus,	čížek lesní.
Loxia chloris,	zvonek zelený.
— coccothraustes,	dlask tlustozobý.
— curvirostra,	křivka obecná.
— enucleator,	hýl křivčí.
— pyrrhula,	hýl obecný.
Parus afer,	sýkora jižní.
— biarmicus,	sýkořice vousatá.
— caudatus,	mlynařík dlouhoocasý.
— coeruleus,	sýkora modřínka.
— cristatus,	sýkora parukářka.
— major,	sýkora koňadra.
— palustris,	sýkora babka.
— pendulinus,	moudivláček lužní.
Sturnus vulgaris, Var.	špaček obecný, v různých variantách.

b) Č e l e d' z e j k o z o b ý c h , Dentirostres.

Ampelis garrulus,	brkoslav obecný (přilétá k nám v hejnech v různou dobu, hojně se potom chytá a jí)
Anthus arboreus,	linduška lesní.
— campestris,	linduška úhorní.
Cinclus aquaticus,	skorec vodní.
Lanius collurio,	řuhák obecný.
— excubitor,	řuhák šedý.
— minor,	řuhák menší.
Motacilla alba, nebo cinerea,	konipas bílý, nebo horský.
— flava,	konipas luční.
Muscicapa atricapilla,	lejsek černohlavý.
Oriolus galbula,	žluva hajní.
Sylvia atricapilla,	pěnice černohlavá.
— Fitis,	budníček větší.
— garrula,	pěnice pravá.
— hortensis,	pěnice mistrovská.
— luscinia,	slavík obecný.

— philomela,.....	sedmihlásek hajní.
— phoenicurus,.....	rehek zahradní.
— phragmitis,.....	rákosník menší.
— regulus,.....	králíček obecný.
— rubecula,.....	červenka obecná.
— rubetra,.....	bramborníček hnědý.
— salicaria,.....	pěnice slavíková.
— suecica,.....	slavík modráček.
— troglodytes,.....	střízlík obecný.
Turdus arundinaceus,.....	rákosník velký.
— iliacus,.....	drozd cvrčala.
— merula,.....	kos černý, také v bílé variantě.
— musicus,.....	drozd zpěvný.
— pilaris,.....	drozd kvíčala.
— saxatilis,.....	skalník zpěvný, vulgo vrabec.
— torquatus,.....	kos horský.
— viscivorus,.....	drozd brávník.

c) Č e l e d' k l a n o z o b ý c h , Fissirostres.

Caprimulgus europaeus,.....	lelek kozojed.
Hirundo apus,.....	rorýs obecný.
— riparia,.....	břehule říční.
— rustica,.....	vlaštovka obecná.
— urbica,.....	jiříčka obecná.

d) Č e l e d' t e n k o z o b ý c h , Tenuirostrea.

Alcedo ispida,.....	ledňáček říční.
Certhia familiaris,.....	šoupálek dlouhoprstý.
— muraria,.....	zedníček skalní.
Sitta europaea,.....	brhlík lesní.
Upupa epops,.....	dudek chocholatý.

Třetí řád, šplhavci, Scansores.

Cuculus canorus,.....	kukačka obecná.
— rufus,.....	kukačka hnědá.
Picus canus,.....	žluna šedá.
— leuconotus,.....	strakapoud bělohřbetý.
— major,.....	strakapoud obecný.
— martius,.....	datel černý.
— minor,.....	strakapoud malý.
— viridis,.....	žluna zelená.
Yunx torquilla,.....	krutihlav obecný.

Čtvrtý řád, kurovití ptáci, Gallinae.

<i>Columba domestica</i> ,.....	holub domácí.
— <i>oenas</i> ,.....	holub doupňák.
— <i>palumbus</i> ,.....	holub hřivnáč.
— <i>turtur</i> ,.....	hrdlíčka divoká.
<i>Meleagris gallopago</i> ,.....	krocán divoký.
<i>Numida meleagris</i> ,.....	perlička kropenatá.
<i>Pavo cristatus</i> ,.....	páv korunkatý.
<i>Perdix cinereus</i> ,.....	koroptev polní.
— <i>coturnix</i> ,.....	křepelka polní.
<i>Phasianus colchicus</i> ,.....	bažant obecný.
— <i>gallus</i> ,.....	kohout a slepice domácí.
— <i>pictus</i> ,.....	bažant zlatý.
<i>Tetrao Bonasia</i> ,.....	jeřábek lesní.
— <i>tetrix</i> ,.....	tetřívka obecný.
— <i>urogallus</i> ,.....	tetřev hlušec.

Pátý řád, krátkokřídlí, Grallae.

<i>Ardea egretta (alba)</i> ,.....	volavka bílá.
— <i>minuta</i> ,.....	bukáček malý.
— <i>purpurea</i> ,.....	volavka červená.
— <i>stellaris</i> ,.....	bukač velký.
— <i>vulgaris (cinerea)</i> ,.....	volavka popelavá.
<i>Charadrius auratus</i> ,.....	kulík zlatý.
— <i>curonicus</i> ,.....	kulík říční.
— <i>hiaticula</i> ,.....	kulík písečný.
<i>Ciconia alba</i> ,.....	čáp bílý.
— <i>nigra</i> ,.....	čáp černý.
<i>Crex pratensis</i> ,.....	chřástal polní.
<i>Fulica atra</i> ,.....	lyska černá.
<i>Gallinula chloropus</i> ,.....	slípka zelenonohá.
— <i>pussilla</i> ,.....	chřástal kropenatý.
<i>Scolopax gallinago</i> ,.....	bekasína větší.
— <i>gallinula</i> ,.....	bekasína otavní.
— <i>rusticola</i> ,.....	sluka lesní.
<i>Totanus fusca</i> ,.....	vodouš tmavý.
— <i>stagnatilis</i> ,.....	vodouš štíhlý.
<i>Tringa ochropus</i> ,.....	vodouš kropenatý.
— <i>pugnax</i> ,.....	jespák bojovný.
<i>Vanellus cristatus</i> ,.....	čejka chocholatá.

Šestý řád, vodní ptáci, Palmipedes.

<i>Anas acuta</i> ,.....	ostralka štíhlá.
— <i>anser ferus</i> ,.....	husa divoká.

— boschas,.....	kachna divoká.
— clangula,.....	hohol severní.
Anas clypeata,	lžičák pestrý.
— crecca,	čírka obecná.
— cygnus,.....	labuť zpěvná.
— ferina,.....	polák velký.
— fusca,.....	turpan hnědý.
— leucopthalmos,	kachna bělooká.
— penelope,.....	hvízdák euroasijský.
— querquedula,.....	čírka modrá.
— rufina,.....	zrzohlávka rudozobá.
— segetum,.....	husa polní.
Colymbus arcticus,.....	potáplice severní.
— glacialis,.....	potáplice lední.
— stellatus,	potáplice malá.
Larus flavipes,	racek žlutohý.
— ridibundus,	racek chechtavý.
Mergus albellus,	morčák malý.
— merganser,.....	morčák velký.
Pelecanus cristatus, carbo L.,.....	kormorán velký ¹¹ .
Poticeps auritus,.....	potápka žlutorohá.
— cristatus,	potápka roháč.
— obscurus,	roháč.
— subcristatus,.....	potápka rudokrká.

(U mnoha těchto druhů ptactva jsou také jejich hnízda a vajíčka.)

B. P l a z i

Anguis fragilis,	slepýš křehký.
Coluber Aesculapii,	užovka stromová.
— austriacus,.....	užovka hladká.
— natrix,.....	užovka obojková.
Coluber minax Fitzinger, Var.	varianta téže.
Vipera berus (Col berus),	zmije obecná ¹² .
— chersea,	zmije hnědá.
Lacerta agilis,	ještěrka obecná.
— Erythronotus, Var. Fitzinger.	
— muralis,	ještěrka zední.
— viridis, seps viridis , Laur.	ještěrka zelená.
— vivipara (Zootoca crocea Fitz.),	ještěrka živorodá.
Bufo cruciatus,.....	ropucha krátkonohá.
— igneus,.....	kuňka obecná.

¹¹ Na podzim roku 1833 se v Opavském knížectví objevilo velké hejno těchto severských ptáků, kteří se usadili na panství hraběte Blüchera.

¹² Hnědá, s dvojitou řadou příčných feků na zádech, dlouhá 2 až 3 stopy, na spodní čelisti dva duté zuby spojené s jedovou žlázou, kterou se dostává do místa vkusu jed, jenž se poté během 5 minut rozšíří do celého těla. Toto je míněno jako přátelské varování obyvatel Jeseníků.

— viridis,	ropucha zelená.
— vulgaris (Rana bufo Lin.),	ropucha obecná.
Pelobates fuscus (bufo fuscus, Laur.),	blatnice skvrnitá.
Rana alpina, Fitz.,	blatnice česneková.
— arborea,	rosnička zelená.
— esculenta,	skokan zelený.
— temporaria,	skokan hnědý.
Salamandra atra, Laur.	mlok černý.
— maculosa,	mlok skvrnitý.
Triton alpestris, Cuvier.....	čolek horský.
— cristatus,	čolek velký.
— punctatus, Curv.....	čolek obecný.

Poznámka. Ze třídy savců jsou vystaveny z důvodu nedostatku místa pouze některé druhy, které se vyskytují vzácně, jako například *Canis lupus*, vlk obecný; *Felis catus ferus*, kočka divoká; *Meles vulgaris*, jezevec lesní; *Mus cricetus*, křeček polní; *Mus sylvaticus*, myšice lesní; *Mustela erminca*, lasice hranostaj; *Mustela lutra*, vydra říční; *M. putorius*, tchoř tmavý; *M. foina*, kuna skalní; *Talpa europaea*, krtek obecný, v bílé variantě; a vícerod zrud. Sběrka hmyzu vyžaduje ještě podrobnější určení a uspořádání. Ke sbírce domácích sladkovodních a půdních prvoků, ryb a červů už byly položeny základy. Z posledně jmenovaných je pozoruhodným exemplářem houba sladkovodní *Spongia fluviatilis*.

C. Herbarium vivum

je velmi bohatá sbírka hezky složených, pečlivě vysušených a podle Linného utříděných rostlin Jeseníků. Obsahuje

I. Třída, Monandria.

Monogynia.

Hipparis vulgaris.

Digynia.

Blitum virgatum.

Callitriche autumnalis.

—.. *intermedia.*

—.. *minima.*

—.. *verna.*

II. Třída, Diandria.

Circaea alpina, vzácná.

— *intermedia.*

— *lutetiana.*

Gratiola officinalis, vzácná.

Ligustrum vulgare.

Lycopus europaeus.

Pinguicula vulgaris, vzácná.

Salvia glutinosa.

— *pratensis.*

— — var. s červenými a bílými květy.

Salvia sclarea, velmi vzácná.

Veronica beccabunga.

— *bellidioides.*

— *buxbaumii.*

— *chamaedrys.*

— *foliosa.*

— *hederaefolia.*

— *hybrida.*

— *latifolia.*

— *longifolia.*

— *media.*

— *montana.*

— sylvestris, vzácná.
 — verticillata.
 Syringa vulgaris.
 Utricularia intermedia.
 — minor, vzácná.
 — vulgaris.
 Veronica acinifolia.
 — agrestis.
 — alpina, vzácná.
 — anagallis.
 — arvensis

— officinalis.
 — orchidea, vzácná.
 — praecox, vzácná.
 — prostrata.
 — scutellata.
 — serpillifolia.
 — spicata, vzácná.
 — Schmidtii.
 — triphyllos.
 — verna.

Digynia.

Anthoxanthum odoratum.

III. *Třída, Triandria.*

Monogynia.

Cornus vernus, vzácná.
 Fedia.
 — auricula.
 — dentata.
 Gladiolus communis.
 — imbricatus.
 Iris germanica, vzácná.
 — pseudacorus.
 — sibirica, vzácná.

Polycnemum arvense.
 Valeriana dioica.
 — officinalis.
 — montana.
 — Phu.
 — sambucifolia.
 — saxatilis, vzácná.
 — tripteris.

Fl. Gramineae.

Cyperus flavescens.
 — fuscus, ve více var.
 Eriophorum alpinum.
 — capitatum.
 — gracile (triquetrum II.)
 — latifolium.
 — polystachyon.
 — vaginatum.
 Nardus stricta.
 Scirpus acicularis.
 — Boeothryon.
 — caricinus.
 — cespitosus.

— compressus.
 — lacustris, vzácná.
 — maritimus.
 — compactus var.
 — tuberosus var.
 — ovatus.
 — palustris.
 — minor var.
 — setaceus.
 — silvaticus.
 — uniglumis.
 Schoenus albus.
 — fuscus.

Digynia.

Gramina.

Agrostis alba.
 — purpurea.
 — alpina.
 — canina.
 — capillaris.

— Myurus.
 — ovina.
 — pallens, vzácná.
 — pinnata Schr. (Bromus pinnata Lin.)
 — pratensis Koch.

- diffusa Host.
- interrupta.
- spica venti.
- silvatica. Host.
- vulgaris.
- Aira aquatica.
- canescens.
- caryophyllea.
- glauca. Spreng.
- flexuosa.
- cespitosa.
- praecox. Host.
- Alopecurus agrestis.
- geniculatus.
- Alopecuruspaludosus, Koch.
- pratensis.
- Arundo.
- calamagrostis.
- epigeios.
- Halleriana, vzácná.
- Phragmites.
- stricta.
- silvatica.
- varia, Koch, vzácná.
- Avena elatior. ve var.
- fatua.
- flavescens.
- orientalis. Schrader.
- planiculmis, vzácná.
- pubescens.
- strigosa.
- sativa.
- tenuis. Koch, vzácná.
- flexuosa, Koch. Aira flexuosa. Lin.
- Briza media.
- Bromus arvensis.
- asper, vzácná.
- commulatus. Schr.
- giganteus.
- gracilis.
- grossus. Koch.
- inermis.
- mollis.
- pinnatus.
- racemosus.
- secalinus
- Bromus sterilis.
- tectorum.
- Cynosurus caeruleus, vzácná.
- cristatus.
- durus, vzácná.
- Dactylis glomerata.
- Elymus europaeus.
- Festuca alpina, Host.
- pumilla Koch, vzácná.
- rubra.
- stricta.
- silvatica Host.
- tenuifolia Schr., vzácná.
- valesiana, Schleicher, vzácná.
- Holcus borealis.
- lanatus.
- mollis.
- Hordeum marinum.
- Lolium arvense.
- perenne, ve var.
- temulentum.
- gracile.
- multiflorum.
- Melica caerulea Molin. caer. Koch.
- ciliata.
- nutans.
- uniflora.
- Milium effusum.
- Panicum crus galli.
- glaucum.
- sanguinale.
- humifusum.
- miliaceum.
- verticillatum, vzácná.
- viride.
- Phalaris arundinacea.
- phleoides (Phleum Boehmeri Koch).
- Phleum alpinum.
- nodosum.
- pratense.
- Poa alpina.
- annua, ve var.
- aquatica (Glyceria spectabilis Koch).
- bulbosa Koch.
- collina Host. (P. badensis Haenkel).
- compressa.
- cristata Host.
- decumbens Host.
- distans.
- dura.
- Eragrostis (P. pilosa Schrader).
- fertilis Host., ve var.
- hybrida.
- laxa.
- nemoralis, var. z toho.
- — coarctata, Koch.
- — rigida, Koch.
- — vulgaris, Koch.
- — — uniflora.
- Poa pratensis, ve var.
- serotina (P. fertilis) Host.
- sudedica Haenke, ve var.

- alpina, Suter.
- amethystina.
- bromoides.
- calamaria.
- dura.
- duriuscula.
- elatior.
- fluitans.
- glauca.
- gracilis.
- loliacea.
- hederophylla.

- supina, Host.
- trivialis.
- Stipa pinnata, vzácná.
- Triticum caninum.
- glaucum.
- Leersianum.
- repens.

Trigynia.

Holosteum umbellatum.
Montia fontana.
Polycarpon tetraphyllum.

IV. *Třída. Tetrandria.*

Monogynia.

Alchemilla alpina.
— fissa.
— montana.
— vulgaris.
— — glabra, var.
Aphanes arvensis (Alchem., aphanes Wimmer).
Asperula aparine (rivalis Wimm.).
— cynanchica.
— laevitata.
— odorata, velmi rozšířená.
Centunculus minimus.
Cornus alba, pěstovaná.
— mascula, taktéž.
— sanguinea.
Dipsacus fullonum.
— silvestris.
Eleagnus angustifol., pěstovaná.
Galium aparine.
— austriacum.
— boreale.
— glaucum.
— infectum.
— intermedium.
— mollugo
— palustre.
— rotundifolium.

- saxatile.
- silvaticum.
- gilvestre, Wimm.
- uliginosum.
- verum.
- Globularia cordifolia.
- vulgaris.
- Plantago lanceolata.
- major.
- media.
- minor, odrůda výše uvedené.
- Sanguisorba officinalis.
- Scabiosa arvensis.
- canescens.
- columbaria.
- integrifolia.
- lucida.
- norica.
- ochroleuca.
- succisa.
- silvatica.
- Sherardia arvensis.
- Trapa natans.
- Ptelea trifoliata, pěstovaná.

Digynia.

Aphanes arvensis, viz Alchemilla.
Curcula europaea.
—epithimum.

Tetragynia.

- Potamogeton acutifolium.
— crispum.
— lucens.
— natans.
— perfoliatum.
— pusillum.
Sagina procumbens.

V. Třída, Pentandria.
Monogynia.

- Anagallis arvensis (phoenicea Roth).
Anchusa angustifolia.
— officinalis.
Androsace elongata, vzácná.
— chamaejasme, vzácná.
— septentrionalis.
Asperugo procumbens.
Atropa belladonna.
Azalea procumbens, vzácná.
Borago officinalis.
Campanula barbata.
— cervicaria.
— glomerata.
— hybrida.
— latifolia.
— patula.
— persicifolia.
— pusilla.
— rapunculus.
— rapunculoides.
— rotundifolia.
— sibirica, vzácná.
— speculum.
— trachelium.
— urticifolia.
Cerinthe minor, vzácná.
Convolvulus arvensis.
— sepium.
Cortusa Matthioli, vzácná.
Cynoglossum officinale.
— omphalodes.
— scorpioides.
Echium vulgare.
Evonymus europaeus.
— latifolius.
— verrucosus.
Hedera helix.
Hottonia palustris.
Jasione montana.
Illecebrum verticillatum.
Impatiens nolitangere.
Lonicera alpigena.
— caprifolium.
— nigra.
— xilosteum.
— hispida.
— intermedia.
— Lappula.
— montana Host.
— palustre.
— pauciflora.
— ramosissima.
— stricta.
— strigul. Reichenb.
— silvatica.
— versicolor.
Phyteuma orbiculare.
— ovatum.
— spicatura.
Primula elatior.
— minima, vzácná.
— offieinalis.
Pulmonaria angustiflora, ve var.
— officinalis, ve var.
Rhamnus catharicus.
— frangula
Ribes alpinum.
— grossularia.
— nigrum.
— petraeum.
— rubrum.
Solanum dulcamara.
— miniatum.
— nigrum.
— tuberosum.
Symphytum officinale.
— tuberosum.
Thesium alpinum.
— ebracteatum.
— linophyllum.
Verbascum austriacum.
— Blattaria.
— lychnitis.
— nigrum.
— phaenicum.
— phlomoides.
— thapsoides.
— thapsus.
Vinca minor.
Viola arenaria, Decandolle.

Lycopsis arvensis.
 Lysimachia nemorum.
 — nummularia.
 — punctata.
 — thyrsoflora.
 — vulgaris, ve var.
 Lithospermum arvense.
 — officinale.
 Menyanthes trifoliata.
 Myosotis alpestris.
 — arvensis Host.
 — cespitosa Roth.
 — collina.
 — deflexa.

— arvensis, ve var.
 — biflora, ve var.
 — canina.
 — grandiflora.
 — hirta.
 — lutea.
 — mirabilis.
 — montana.
 — odorata.
 — persicifolia Reich.
 — saxatilis.
 — stagnina.
 — sylvestris.
 — tricolor.
 — uliginosa.

Asclepias vincetoxicum.
 Chenopodium album.
 — ambrosioides, v zahradách.
 — bonus Henric.
 — ficifolium.
 — glaucum.
 — hybridum.
 — murale.
 — opulifolium.
 — polyspermum
 — rubrum.
 — urbicum.
 — viride.
 — vulvaria (olidum).

Digrynia.

Gentiana amarella.
 — asclepiadea.
 — bavarica.
 — campestris.
 — centaurea.
 — ramosissima.
 — ciliata.
 — cruciata.
 — germanica
 — obtusifolia.
 — pneumonanthe.
 — punctata.
 — verna.
 Herniaria glabra.
 Swertia perennis.
 Ulmus campestris.
 — effusa Wimmer.

Aegopodium podagraria.
 Aethusa cynapium.
 Angelica archangelica.
 — sylvestris.
 Anthriscus vulgaris Pers.
 Astrantia epipactis.
 — major.
 Athamanta cervaria.
 — oreoselinum.
 Bupleurum falcatum.
 — longifolium.
 — rotundifolium.
 Carum carvi.
 Caulis grandiflora.
 Chaerophyllum aromaticum.
 — aureum.

Umbelliferae.

Eryngium planum.
 Heracleum flavescens.
 — spondyliuin.
 Hydrocodyle vulgaris.
 Imperatoria ostruthium.
 Laserpitium archangelica.
 — prutenicum.
 Ligusticum austriacum.
 — levisticum.
 Pastinaca sativa.
 Phellandrium aquaticum.
 — mutellina.
 Pimpinella magna.
 — saxifraga, ve var.
 Sanicula europaea.
 Scandix odorata.

— bulbosum.
— cicutarium.
— hirsutum.
— silvestre.
— temulum.
Conium maculatum.
Conioselinum Fischeri.
Daucus carota.

Selinum carvifolia.
— silvestre.
Seseli annuum.
Sium angustifolium.
— falcaria.
— nodosum.
Tordylium anthriscus.

Trigynia.

Alsine media.
Sambucus ebulus.
—nigra.
—racemosa.
Staphylea pinnata.
—trifoliata, v zahradách.
Viburnum opulus.

Tetragynia.

—Parnassia palustris.

Pentagynia.

Drosera anglica.
— intermedia.
— rotundifolia.

Linum catharticum.
— radiola.
Myosurus minimus.

VI. *Třída, Hexandria.*

Monogynia.

Acorus calamus.
Allium arvenarium.
— carinatum.
— oleraceum.
— paniculatum.
— rotundum.
— senescens.
— sibiricum.
— ursinum.
— viclorialis.
— vineale.
Asparagus officinalis, v zahradách.
Berberis vulgaris.
Convallaria bifolia.
— majalis.
— latifolia.
— multiflora.
— polygonatum.
— verticillata.
Galanthus nivalis.
Hyacinthus botryoides.
— comosus.
— racemosus.

— conglomeratus.
— filiformis, ve var.
— glaucus.
— Jacquini.
— lampocarpus.
— maximus, Host.
— nemorosus.
— niveus.
— pallescens.
— pilosus, Host.
— spadicaeus.
— spicatus.
— squarrosus.
— subverticillatus.
— sudeticus.
— silvalicus.
— trifidus
Juncus ustulatus.
Leucojum vernum.
Lilium martagon.
Narcissus poeticus, v zahradách.
— Pseudo-Narcissus.
Ornithogalum boëmicum.

Juncus albidus.
— altissimus.
— ascendens.
— articulatus.
— atratus.
— bufonius.
— bulbosus.
— campestris, ve var.
— capitatus, vzácná.
— effusus.

— luteum.
— minimum.
— nutans.
— silvaticum.
— umbellatum.
Peplis portula.
Scilla amoena.
— bifolia.
Tofieldia calyculata.
Tulipa silvestris.
Uvularia amplexifolia.

Colchicum autumnale.
Rumex acetosa, ve var.
— acetosella.
— acutus.
— alpinus.
— aquaticus.

Trigynia.

— crispus.
— digynus.
— maritimus.
— obtusifolius.
Schleuchzeria palustris.
Triglochin palustre.

Polygynia.

Alisma cordata.
— lanceolata.
— graminifolia.

VII. *Třída, Heptandria.*

Monogynia.

Aesculus hippocastanum.
Trientalis europaea.

VIII. *Třída, Octandria.*

Monogynia.

Dapline mezereum.
Epilobium alpestre.
— alpinum.
— angustifolium.
— angustissimum.
— hirsutum.
— montanum.
— organifolium.
— palustre.
— pubescens.
— roseum.

— tetragonum.
— trigonum
Erica herbacea.
— tetralix.
Oenothera biennis.
Stellera passerina.
Yaccinium myrtillus.
— oxycoccus.
— uliginosum.
— vitis idaea.

Digynia.

Mochringia muscosa.

Polygonum amphibium.
var. 1) amph. aquaticum.
2) —terrestre.
— aviculaie.
Poljgonura bistorta, ve var.
— convolvulus.
— dumetorura.

Trigynia.

— fagopyrum.
— hydropiper.
— incanum.
— lapathifolium, Wimm.
— minus.
— mite.
—persicaria, Adoxa mosch.

Tetragynia.

Adoxa moschatellina.
Elatine hydropiper.
Paris quadrifolia.

IX. *Třída, Enneandria.*

Hexagynia.

Butomus umbellatus.

X. *Třída, Decandria.*

Monogynia.

Andromeda polyfolia.
Arbutus uva ursi.
Dictamus albus.
Ledum palustre.
Monotropa hypopithys.

Pyrola clorantha.
— media.
— minima.
— rotundifolia.
— secunda.
— umbellata.
— uniflora.

Digynia.

Chrysopenium alternifol.
Dianthus armeria.
— carthusianorum.
— collinus.
— deltoides.
— plumarius.
— superbus.
Gypsophila arenaria.
— fastigiata.
— muralis.
— prostrata.

Saponaria officinalis.
— vaccaria.
Saxifraga aizoon.
— bryoides.
— bulifera.
— granulata.
— hirculus.
— moschata.
— umbrosa.
Sleranthus annuus.
— perennis.

Trigynia.

Arenaria cespitosa.
— ciliata.
— fasciculata.
— grandiflora.
— hederomalla.
— rubra.
— serpulifolia.
— tenuifolia.
— trinervia.
Cucubalus bacciferus.

— gallica.
— nemoralis.
— noctiflora, ve var.
— nutans.
— silvestris.
— viscosa.
Stellaria alsine.
— dichotoma.
— graminea.
— holostea.

- behen.
- otites.
- Silene armeria
- chlorantha.
- conica.

- media.
- nemorum.
- palustris.
- uliginosa.

Cerastium anomalum.

- aquaticum.
- arvense.
- ciliatum.
- semidecanurum.
- silvaticum.
- viscosum.
- vulgatum.

Agrostemma githago.

Lychnis dioica, (silvestris Hoppe).

- rubra.
- diurna.
- flus cuculi.

Penlagynia.

- Lychnis viscaria.
- Oxalis acetosella, s červenými květy.
- stricta.
- Sedum aere.
- album.
- rubens.
- saxatile.
- sexangulare.
- telephium.
- villosum.
- Spergula arvensis.
- glabra.
- nodosa.
- pentandra.
- rhadiola

XI. Třída, Dodecandria.

Monogynia.

Asarum europaeum.

Lythrum hyssopifolium.

- salicaria.

Digynia.

Agrimonia eupatoria.

Trigynia.

- Euphorbia amygdaloides.
- cyparissias.
- degener.
- dulcis.
- epithymoides.
- esula.
- exigua.
- gerardiana.
- helioscopia.

- lathyris.
- lucida.
- peplis.
- retusa, Reichenb.
- platyphyllos.
- palustris.
- villosa.
- Reseda lutea.

Dodecagynia.

Sempervivum hirtum.

- montanum.

- tectorum

XII. *Třída, Icosandria.*

Monogynia.

Philadelphus coronarius.

Prunus avium.

—cerasus.

—domestica.

—padus.

—spinosa

Digynia.

Crataegus oxyocantha.

—monogyna.

Sorbus aucuparia.

Pentagynia.

Pyrus communis.

— malus.

— Cydonia.

Spiraea aruncus.

— filipendula.

— salicifolia.

— sorbifolia.

— ulmaria.

Polygynia.

Comarum palustre.

Fragaria collina.

— elatior.

— vesca.

Geum montanum.

— rivale, ve var.

Potentilla alba.

— anserina.

— argentea.

— aurea.

— brauniana, vzácná.

— canescens.

— Güntheri.

— hirta.

— opaca.

— nemoralis, Günth.

— norvegica.

— reptans.

— rupestris.

— supina.

— verna.

— tormentilla.

Bosa alba.

— alpina.

— arvensis.

— canina.

— centifolia.

— cinnamomea.

— collina.

— eglanteria.

— gallica.

— incana.

— lutea.

— pendula.

— pyrenaiea.

— rubiginosa.

— spinosissima.

— tomentosa.

— villosa.

Rubus Bellardi.

— caesius.

— chamaemorus.

— corylifolius.

— dumetorum.

— fruticosus.

— glandulosus.

— Güntheri.

— hirtus.

— idaeus.

— Kochleri

— nemorosus.

— odoratus.

— plicatus.

— radula.

— axatilis.

— Schleicheri.

— tomentosus.

— vilicaulis

XIII. *Třída, Polyandria.*

Monogynia.

Actaea spicata.	Nymphaea alba.
Chelidonium majus.	— lutea.
Cistus helianthemum.	— minima.
Papaver argemone.	Tilia europaea.
— dubium.	— parvifolia, Hoffm.
— Rhoeads.	— pauciflora, Hayne.

Digynia.

Paeonia officinalis.

Trigynia.

Aconitum Bernhardianum. Reichenbach.	— multifidum.
— amoenum.	— pyramidale.
— callibotrys.	— ramosum.
— cammarum.	— Stoerkianum.
— clusianum.	— tauricum.
— formosum.	Delphinium consolida.
— lactum.	— alpinum.
— luparia.	— elatum.
— lycoctonum.	— intermedium.

Pentagynia.

Aquileja vulgaris.

Nigella arvensis.

Hexagynia.

Stratiotes aloides.

Polygynia.

Adonis aestivalis.	— bulbosus.
— vernalis, vzácná.	— casubicus, vzácná.
— minuata, Jacq.	— ficaria.
Anemone alpina.	— flammula.
— hepatica.	— hederaceus.
— narcissiflora.	— illyricus.
— nemorosa	— lanuginosus.
— patens.	— lingua.
— pratensis.	— philonotis.
— ranunculoides.	— platanifolius.
— sylvestris, vzácná.	— polyanthemus.
— vernalis, vzácná.	— repens.
Caltha palustris.	— sceleratus.
Helleborus niger.	Thalictrum aquilegifolium.
Isopyrum thalictroides.	— angustifolium.

Ranunculus aconitifolius.
 — aquatilis, heterophyllus, Roth.
 — acris.
 — arvensis.
 — auricomus.

— flavescens.
 — majus.
 — minus.
 Trollius europaeus

XIV. Třída, Didynamia.

Gymnospermia.

Ajuga genevensis.
 — reptans.
 Ballota nigra.
 Betonica stricta.
 Clinopodium vulgare.
 Dracocephalum moldavica.
 Galeopsis angustifolia, Hoffm.
 — canabina, Wildenow.
 — galeobdolon.
 — grandiflora.
 — ladanum.
 — latifolia.
 — pubescens.
 — tetrahit.
 Lamium album.
 — amplexicaule.
 — maculatum.
 — purpureum.
 Glecoma hederacea.
 Leonurus cardiaca.
 — Marrubiastrum.
 Marrubium peregrinum.
 — vulgare.
 Melittis melissophyllum.
 Mentha acutifolia.
 Mentha aquatica.
 — arvensis.
 — gentilis.
 — Pulegium.
 — rubra.
 — silvestris, ve var.
 — crispa, v zahradách.

Nepeta cataria.
 — nuda.
 — violacea, vzácná.
 Origanum vulgare.
 Phlomis pungens, Hochstaeter.
 Prunella grandiflora.
 — vulgaris.
 Scutellaria galericulata.
 — hastifolia.
 Stachys alpina.
 — annua.
 — germanica, vzácná.
 — lanata, velmi vzácná.
 — palustris.
 — recta.
 — silvatica.
 Teucrium chamaepitys, vzácná.
 — botrys, vzácná.
 — chamaedris, vzácná.
 — montanum, vzácná.
 Thymus Acynos.
 — alpinus, vzácná.
 — angustifolius, vzácná.
 — citrini.
 — lanuginosus, Wildenow.
 — serpillum.
 — silvestris, Schreberi.
 — vulgaris.
 Verbena officinalis.

Angiospermia.

Antirrhinum arvense.
 — elatior.
 — linaria.
 — majus.
 — minus.
 — orontium.
 Digitalis ambigua.
 — purpurea.

Melampyrum arvense.
 — cristatum.
 — nemorosum.
 — pratense.
 — silvaticum.
 Orobanche ramosa, W., vzácná.
 — major.
 Pedicularis palustre.

Euphrasia odontites.
— officinalis.
Latheraea squamaria.
Linnaea borealis.
Limosella aquatica.

— sudetica.
— silvatica.
Rhinanthus crista Galli
Scrophularia aquatica.
— glandulosa.
— nodosa.
— vernalis

XV. *Třída, Tetradynamia.*

Siliculosae.

Alyssum calycinum.
— incanum.
— montanum.
— saxatile.
Biscutella laevigata.
Cochlearia armoracia.
— coronopus.
— danica.
— draba.
Draba muralis.
Iberis amara.
— nudicaulis.
— sativa.
Lepidium iberis.
— ruderale.
Lunaria rediviva.

Myagrum austriacum.
— paniculatum.
— perfoliatum.
— perenne.
— sativum.
— saxatile.
Traspi alpestre.
— arvense.
— bursa pastoris.
— campestre.
— hirsutum.
— montanum.
— muralis.
— perfoliatum.

Siliquosae.

Arabis arenosa.
— Halleri.
— thaliana.
Brassica campestris.
— napus.
— oleracea.
— orientalis.
— rapa Schkuhr.
Cardamine amara.
— hirsuta.
— impatiens.
— parviflora.
— pratensis.
— parvifolia. var.
— petrea.
— resedifolia.
— silvatica.
— trifolia.
Cheiranthus incanus.
Dentaria bulbifera.
— enneaphylla.
— glandulosa.

Erysimum alliaria.
— angustifolium.
— arcuatum.
— harbarea.
— cheiranthoides.
— hieracifolium.
— officinale.
Raphanus raphanistrum.
— sativus.
Sinapis alba.
— arvensis.
— orientalis.
Sisymbrium amphibium terrestre.
— aquaticum.
— nasturrium.
— Sophia.
— silvestre.
Turritis glabra.
— Gerardi.
— hirsuta.
— patula

XVI. Třída, *Monodelphia*.

Decandria.

Geranium cicutarium.	— phaeum.
— columbinum.	— pratense.
— dissectum.	— pyraenaicum.
— divaricatum.	— robertianum.
— macrorrhizon, vzácná.	— sanguineum.
— molle.	— silvaticum.
— palustre.	

Polyandria.

- Lavatera thuringiaca.
Malva borealis.
—alcea.
—mauritiana.
—rotundifolia.
—silvestris

XVII. Třída, *Diadelphía*.

Hexandria.

- Fumaria bulbosa.
—albida.
—fabacea.
—Halleri.
—officinalis.
—Vaillantii.

Octandria.

- Polygala amara.
—comosa.
—uliginosa.
—vulgaris

Decandria.

Anthyllis vulneraria.	Orobus niger.
Astragalus arenarius.	— tuberosus, vzácná.
— glyciphyllus.	— vernus.
— vilosus.	Ononis spinosa.
Colutea arborescens, v zahradách.	— hircina.
Coronilla varia.	Robinia pseudacacia, v zahradách.
Cytisus capitatus.	Spartium scoparia.
— hirtus.	Trifolium agrarium.
— nigricans.	— alpestre.
— supinus.	— arvense.
Ervum ervilia.	— aureum.
— hirsutum.	— campestre.
— lens.	— filiforme.
— lentula Schultes.	— medium.
— tetraspermum.	— fragiferum.
Galega officinalis.	— hybridum.

Genista anglica.	— minus.
— germanica.	— montanum.
— procumbens.	— ochroleucum.
— tinctoria.	— pratense.
Lathyrus heterophyllus.	— — s bílým květem.
— latifolius.	— repens.
— pratensis.	— rubens.
— sativus.	— spadiceum
— silvestris.	Vicia angustifolia.
— tuberosus.	— cassubica.
— palustris.	— cracca.
Lotus corniculatus.	— dumetorum.
— arvensis Scheuhr.	— lathyroides.
— siliquosus.	— polyphylla.
— uliginosus.	— sativa.
Medicago falcata.	— segetalis.
— minima.	— sepium.
— lupulina.	— silvatica.
— sativa.	— tenuifolia.
Melilotus trifolium.	— villosa
— officinalis.	
— vulgaris.	

XVIII. *Třída, Polyadelphia.*

Polyandria.

Hypericum dubium.
— hirsutum.
— humifusum.
— montanum.
— quadrangulare.
— perforatum

XIX. *Třída, Syngenesia.*

Polygamia aequalis semiflor.

Apargia autumnalis.	— prenanthoides.
— hastilis.	— praemorsum.
— hispida.	— pyrenaicum.
— incana.	— sabaudum.
Arnoseris pusilla.	— Schmidtii.
Barkbausia hispida.	— silvaticum.
Chondrilla crepoides Reich.	— umbellatum.
— juncea.	— vulgatum.
Cichorium intybus.	Hypochaeris glabra.
Crepis biennis.	— helvetica.
— rigida.	— maculata.
— segetalis.	— radicata.
— tectorum.	Lactuca scariola.
— virens.	Lapsana communis.
Hieracium alpestre.	Leontodon paludosum, vzácná.
— alpinum.	— taraxacum.

- auricula.
- aurantiacum.
- carpathicum.
- collina.
- dubium.
- cymosum.
- echioides.
- florentinum.
- praealtum.
- grandiflorum.
- Halleri.
- integrifolium.
- murorum.
- pilosella.

- Picris hieracioides.
- Prenanthes muralis.
- purpurea.
- Scorzonera humilis.
- laciniata.
- parviflora.
- Sonchus alpinus.
- arvensis.
- — glabrescens, ve var.
- caeruleus.
- oleraceus.
- palustris.
- Tragopogon orientale.
- palustre

- Arctium lappa.
- Bardana.
- tomentosum.
- Aretium personnata.
- Carduus acanthoides.
- crispus.
- defloratus.
- lanceolatus.
- marianus.
- radiatus.
- tartaricus.

Polygamia aequal. capit.

- Carlina acaulis.
- vulgaris.
- Cnicus acaulis. Wilden.
- canus.
- hederophyllus.
- oleraceus.
- palustris.
- rivularis.
- serratuloides (pannonicus Host.).
- tuberosus.
- Onopordon Acanthium.
- Serratula arvensis.
- tinctorium.

Polygamia aeq. discoid.

- Bidens cernua.
- minima.
- tripartita.
- Cacalia albifrons.
- Chrysocoma Linosyris.
- Eupatorium cannabinum.

- Achillea alpestris.
- magna. Roth.
- millefolium.
- Ptarmica.
- setacea, vzácná.
- tanacetifolium, vzácná.
- Anthemis arvensis.
- cotula.
- tinctoria.
- Arnica montana.
- Artemisia absinthium.
- campestris.
- vulgaris.

Polygamia superflua.

- Gnaphalium arenarium.
- arvense.
- dioicum.
- luteo-album.
- margaritaceu.
- rectum.
- supinum.
- silvaticum.
- uliginosum.
- Inula britannica.
- ensifolia.
- hirta. Sehkuhr.
- oculi Christi.

Aster alpinus.
 — annuus.
 — amellus.
 Bellis perennis.
 Chrysanthemum inodorum.
 — corymbosum.
 — leucanthemum.
 — montanum.
 Cineraria alpina.
 — crispa.
 — crocea, Schultes.
 — cordifolia.
 — integrifolia.
 — longifolia.
 — palustris.
 Conyza squarrosa.
 Doronicum austriac. Wildenow.
 — pardalianchcs.
 — scorpioidcs.
 Erigeron acre.
 — caudadense.
 Filago montanum.
 — germanica.
 — pulicaria.
 — salicina.
 Matricaria chamomilla.
 — parthenium.
 Senecio aquaticus.
 — doria.
 — jacobaea.
 — nemorensis.
 — ovatus.
 — saracenicus.
 — silvaticus.
 — tenuifolius.
 — viscosus.
 — vulgaris.
 Solitago alpestris.
 — canadensis.
 — minuta.
 — virgaurea
 Tanacetum vulgare.
 Tussilago alba.
 — alpina.
 — farfara.
 — hybrida.
 — Petasites.
 — tomentosa. Hoppe.

Polygamia frustranea.

Centaurea austriaca.
 Centaurea cyanus.
 —jacea.
 —paniculata.
 —scabiosa.
 Coreopsis bidens.

Polygamia necessaria.

Calendula arvensis.
 —officinalis.
 Echinops sphaerocephalus

XX. *Třída, Gynandria.*

Diandria.

Cypripedium calceolus.
 Ophrys cordata.
 — corallorhiza.
 — Loeseli.
 — monophyllos.
 — monorchis.
 — nidus avis.
 — ovata.
 — repens.
 — spiralis.
 Orchis albida.
 — bifolia.
 — latifolia.
 — maculata.
 — mascula.
 — militaris.
 — morio.
 — pallens.
 — palustris.
 — pyramidalis.
 — sambucina.
 — ustulata.
 Satyrium viride.
 Serapias ensifolia.

- conopsea.
- coriophora.
- globosa.

- grandiflora.
- latifolia.
- longifolia.

Hexandria.
Aristolochia clematis.
Polyandria.
Calla palustris

XXI. *Trīda, Monoecia.*

Monandria.
Chara flexilis.
 —pulchella.
 —vulgaris.
Zannichellia palustris.

Diandria.
Lemna gibba.
 —minor.
 —polyrrhiza.
 —trisulca.

Triandria.

Carex acuta. — ampullacea. — atrata. — brizoides. — Buxbaumii. — canescens. — capillaris. — cespitosa. — ciliata. — clandestina. — collina. — curta. — cyperoides. Host. — digitata. — distans. — divulsa. — elongata. — extensa Host. — filiformis. Wild. — flava. — fulva. — Gebhardii. — heleonaster. Ehrh. — hirta. — intermedia. — leporina. — limosa. — Linnaea. — Michellii.	— panicea. — paniculata. — paradoxa. — patula. — parviflora. — pauciflora. — pedata. — pilosa. — pilulifera. — praecox. — pseudocyperus. — recurva. — remota. — riparia. — rivularis. — saxatilis. — Schreberi. — spicata. — stellata. — stenophylla. — conglomerata. — strigosa. — supina. — silvatica. — teretiuscula. — tomentosa. — umbrosa. — vaginata. — vesicaria.

- muricata.
- Oederi.
- nemorosa.
- ovalis.
- pallescens.
- paludosa.

- virens.
- vulpina.
- Sparganium erectum.
- ramosum.
- Typha angustifolia.
- latifolia.

- Betula alba.
- carpathica.
 - nana.
 - ovata.
 - oscoviensis.

Tetrandria.

- pendula.
- pubescens.
- Morus alba.
- Urtica dioica.
- pilulifera.
- urens.

- Amaranthus blitum.
- caudatus.
 - hybridus.

Pentandria.

- prostratus.
- viridis.
- Xanthium strumarium.
- Juglans regia.

- Carpinus betulus.
- Ceratophyllum demersum.
- submersum.
- Corylus avellana.
- Fagus castanea.
- silvatica.

Polyandria.

- Myriophyllum spicatum.
- verticillatum.
- Poterium sanguisorba.
- Quercus pedunculata.
- pubescens.
 - robur.
- Sagittaria sagittifolia.

- Pinus abies.
- larix.

Monadelphia.

- picea.
- silvestris.

Syngenesia.

Bryonia alba

XXII. *Třída, Dioecia.*

- Salix acuminata.
- alba.
 - aurita.
 - bicolor.
 - babylonica, v zahradách.
 - herbacea, v Jeseníkách.
 - hippophaefolia.
 - Hoppeana.
 - limosa.
 - pentandria.

Diandria.

- polymorpha.
- praecox.
- pratensis.
- purpurea (helix).
- rubra.
- russiliana.
- silesiaca.
- stipularis.
- viminalis.
- vitellina.

Triandria.
Empetrum nigrum.

Tetandria.
Viscum album.

Pentandria.
Canabis sativa.

Humulus lupulus.

Octandria.

Populus alba.
— canadensis.
— incana.
— niveus.
— nigra.
— tremula.

Rhodiola rosea.

Hydrochaeris morsus ranae.

Mercurialis annua.

— perennis.

Stratiotes aloides.

Juniperus communis.

— nana.

— sapinus.

Taxus baccata

XXIII. *Třída, Polygamia.*

Monoecia.

Holcus. srov. Gramina. III. Tř.

Valantia glabra. srov. Galium.

— cruciata. srov. Galium.

— tricornis. srov. Galium

Acer austriacum.

— campestre.

— platanoides.

— pseudoplatanus.

Atriplex folia.

— hastata

Atriplex nitens.

— oblongifolia.

— patula.

— rosea.

Veratrum album.

Veratrum lobelianum.

Parietaria officinalis.

Dioecia.

Fraxinus excelsior

XXIV. *Třída, Cryptogamia.*

Filices.

Acrostichum septentrionale.

Aspidium cristatum.

— montanum.

Asplenium.

— germanicum.

— ruta muraria.

— viride.

— trichomanes.

Blechnum boreale.

Equisetum arvense.

— hyemale.

— limosum.

— palustre.

— polystachium.

Marsilea natans.

Orphioglossum vulgatum.

Osmunda lunaria.

— regalis.

Polypodium aculeatum.

— dryopteris.

— filix femina.

— mas.

— fragile.

— ilvense.

— conchitis.

— phegopteris.

— vulgare.

Pteris aquilina.

- pratense.
- silvaticum.

- crispa.
- Struthiopteris germanica.

Musci.

- Hypnum crista castrensis.
- myosuroides.
- nitens.
- rivolvens.
- silesiacum.
- Leskea trichamanoides.
- Lycopodium alpinum.
- annotinum.

- clavatum.
- complanatum.
- selago.
- selaginoides.
- Polytrichum alpinum.
- commune.
- formosum.
- urnigerum.
- Splachnum sphaericu

Na sbírku rostlin navazuje sestersky sbírka slezských dřevin. Na první pohled zdá, že máme před sebou malou, nádherně svázanou sbírku knih. Při bližším pozorování se však ukáže, že jsou to krabičky ve tvaru knihy a že v každé z nich je jeden druh dřeviny. Víka ukazují každou dřevinu po její délce, řezy pak čelo dřeva; zadní stranu pokrývá přirozená kůra stromu nebo keře, jehož historii krabička představuje. Mechy, lišejníky, houby a pryskyřice zde jsou použity místo zlacených listů nebo žeber vazby a vytlačená etiketa udává druh dřeviny v učeném a obyčejném jazyce. Pokud knihu otevřeme, nalezneme uvnitř celou historii vývoje stromu nebo keře, z něhož je vyrobena; jako například: kořen, mladé, staré a rozvětvené dřevo, mláží, větve, listy, květy, pyl, plody, obaly plodů, hoblíny, zuhelnatělé zbytky a popel, ale také hmyz, kterému strom dává potravu.

Dosud shromážděné druhy dřevin jsou tyto:

- 1) Acer pseudoplatanus,javor klen.
- 2) — platanooides,javor mláč.
- 3) — campestris,javor babyka.
- 4) Alnus glutinosa,olše lepkavá.
- 5) Betula alba,bříza bělokorá.
- 6) Cornus sanguinea,svída krvavá.
- 7) — mascula,dřín obecný.
- 8) Corylus avellana,líška obecná.
- 9) Crateagus oxyacantha,hloh obecný.
- 10) Fagus silvatica,buk lesní.
- 11) Fraxinus excelsior,jasan ztepilý.
- 12) Juglans regia,ořešák královský.
- 13) Juniperus communis,jalovec obecný.
- 14) Morus alba,morušovník bílý.
- 15) Persica vulgaris,broskvoň obecná.
- 16) Pinus abies,jedle obecná.
- 17) — larix,modřín opadavý.
- 18) — picea,jedle bělokorá.
- 19) — sylvestris,borovice lesní.
- 20) Populus alba,topol bílý.

- 21) — pyramidalis,topol italský.
- 22) — tremula,osika obecná.
- 23) Prunus cerasus,třešeň obecná.
- 24) — acida,višeň obecná.
- 25) — domestica,švestka domácí.
- 26) — padus,střemcha obecná.
- 27) — spinosa,trnka obecná.
- 28) Pyrus aucuparia,jeřáb obecný.
- 29) — communis,hrušeň obecná.
- 30) — cydonia,kdolouň obecná.
- 31) — malus,jabloň.
- 32) — torminalis,jeřáb břek.
- 33) Rhamnus catharicus,řešetlák počistivý.
- 34) — frangula,krušina olšová.
- 35) Salix alba,vrba bílá.
- 36) — caprea,vrba jíva.
- 37) — fragilis,vrba křehká.
- 38) Sambucus nigra,bez černý.
- 39) Tilia europea,lípa obecná (evropská).
- 40) Ulmus campestris,jilm habrolistý.

D. Geognostický kabinet Jeseníků

Obsahuje sbírku kamenů z pohoří Jeseníků, které jsou uspořádány podle svého příslušného stáří, místa uložení, změn a posloupnosti. Obsah kabinetu je z velké části zaznamenán ve třetím svazku §. 9.

III. Slezské starožitnosti

Obsahují nejstarší pamětihodnosti z historické doby, jak byly nalezeny na pohřebních pahorcích v Úvalně, Holasovicích, Ligotce Wielkie a Pačkově. Pro jejich značné stáří hovoří okolnost, že mezi nimi není ani stopy po železe a byly nalezeny pouze některé ušlechtilé kovy v malém množství, ale přesto mezi těmito nálezy nechybí rozmanité nářadí, nástroje a zbraně z kamene, kostí a hlíny. Zda se tedy, že pocházejí z doby starší, než ve které byl zvyk používat železo; proč byly pak tyto nástroje a zbraně byly vyrobeny z těchto méně vhodných materiálů? Když pozorujeme některé prsteny a jehly ze slitin kovů, z nichž údajně H e r m s t ä d t vyloučil měď, stříbro a zlato, může to spočívat v tom, že je snadnější tyto prostředky najít a tyto kovy odlévat do použitelných forem, než vykovávat tvrdé železo. Vždyť přece v Peru a Mexiku, kde se železo vyskytuje hojně, se třpytily chrámy bohů a šperky králů ze stříbra a zlata již dlouho předtím, než se objevil první železný hřebík.

Naše památky ukazují také na samotné počátky umění. Cedulka nám nejprve představí pohřební džbánky a obětní misky z Úvalna. Jsou z hlíny a uvnitř silně opotřebované a některé ozdobeny mřížovitě kříženými vřasy a kroužkovane obíhajícími body. Některé jsou opatřeny oušky, jiné mají zčásti provrtané, zčásti neprovrtané výčnělky místo oušek, ještě jiné mají po obvodu dna a hrdla tři od sebe stejně vzdálené ucha, jako naše kadidelnice

a kostelní lampy. Většina má grafitovou glazuru. Pod nimi leží kladiva, malé i velké sekery a takzvané hromové klíny z kamene i kostí; brousky k ostření těchto nástrojů, obětní a stahovací nože z pazourku, jakož i jehly do vlasů z kostí. Kolem nich leží množství hliněných přeslenů. Zdali jejich majitelé s jejich pomocí zaznamenávali roky svého života, když je při změně roku přivázali na zvířecí šlachy nebo lýkový provázek, nebo tímto způsobem uváděli do pohybu stroj k provrtání svých kladiv a seker, či snad po způsobu kozáků tímto způsobem počítali, to si netroufám rozhodnout. Zcela jistě takto ovšem netkali. Proti tomu hovoří především cylindrický tvar navrtaného otvoru a také obecně nižší kulturní úroveň oné doby.

Grafitem polévané obětní nádoby s kovovými kroužky a jehly ve třetí přihrádce pocházejí, jak ukazují popisky, z Holasovic, Ligotky Wielke a Pačkova. Nejvyšší přihrádka obsahuje nádoby z hlíny a skla z historického středověku.

Ve skleněné vitríně, která sousedí s těmito památkami, je uloženo mincovní razidlo a mince Jana Jiřího knížete Krnovského a markraběte brandenburského, jež bylo nalezeno v krnovských městských hradbách, a dvě razidla takzvaných českých grošů krále Václava II., nalezené v zahradní zdi v Dlouhé Vsi. Na jedné z nich je česká koruna s dvojitým opisem, z nichž vnitřní zní *Wenceslaus secundus* a vnější *Dei gratia rex Boemiae*. Druhé razidlo má jako zadní stranu uprostřed českého lva s opisem *Grossi Pragenses*. Kromě toho jsou zde ještě uloženy šípy, ostruhy a klíče, jeden rytířský meč a jeden dvojzubec ze středověku.

Kromě těchto domácích předmětů vlastní muzeum ještě sbírky zahraničních přírodnin i uměleckých předmětů, a sice

- 1) Skříň s brazilskými motýly a ptáky
- 2) Sbíрка lastur a jiných mořských živočichů
- 3) Takřka kompletní sbírka minerálů
- 4) Sbíрка modelů
- 5) Římské starožitnosti.
- 6) Sbíрка map, plánů, mědirytin a kamenotisků
- 7) Sbíрка klasických děl hudebního umění.
- 8) Sbíрка listin, mincí a erbů.

Summary

Faustin Ens – The establishing of the patriotic museum in Opava (translation)

The occasion of the anniversary of the Silesian Museum became the opportunity to provide the Czech reader with a text of the beginnings of the grammar school museum in Opava, which was published in work of a Grammar School professor, Faustin Ens, one of the founders of the museum. His four-part topography of Opava region, known as the „Oppaland”, was published in 1835–1837, and the author contributed one chapter to the history of the museum as he was one of its founders. This treatise can be found in the second volume of „Oppaland”, on pages 157–216 and it is the attachment of this work under the title: Die Entstehung und den gegenwärtigen Bestand des vaterländischen Museums enthaltend. Sixty printed pages of the book is not only the text about the foundation of the museum. This is particularly dealt in the first part on pages 157–175 and it is followed by a detailed overview on the state of the museum collections, fauna and flora as well as the „antiquities”.

Specific instructions were followed when translating the text into Czech language. In the textual part, the names of people and titles of foreign-language publications were kept in their original form. The collection of fauna has Latin and German names so to the Latin terms the German terms are translated. The flora is only in Latin with several German comments, therefore it was kept in the original form and only the additional comments were translated. In respect of the footnotes in Ens’s book and the fact that it is not a critical edition nor the translation, the Czech text was not provided with the footnotes of the translator.

Zbyněk SVITÁK, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782. Země a kultura ve střední Evropě 21*, Maticе moravská Brno 2011, 587 s.

ISBN 978-88-86488-91-2

Dějiny zemské správy na Moravě stály dlouho mimo zájem badatelů. Pro období novověku byla první soubornou monografií o moravském královském tribunálu (1636–1749) práce Vladimíra Vašků vyšlá roku 1969. Dějiny dalšího správního orgánu – moravskoslezského gubernia pro období 1783 až 1849 sepsal v rigorózní práci z roku 1968 Slavomír Brodesser. Práce však bohužel nebyla vydána vcelku, ale jen v podobě několika dílčích studií. Z dalších nepočetných příspěvků k dané tematice stojí za zmínku články Jiřího Radimského o královském tribunálu a o účtárně moravského místodržitelství či diplomová práce Renaty Dohnalové, zabývající se historií deputace ve věcech vojenských, kontribučních a komorních na Moravě z let 1748–1749. Mezi uvedené tituly se teď řadí nová obsáhlá monografie Zbyňka Svitáka, která zevrubně mapuje období správních reforem z časů Marie Terezie a počátku vlády Josefa II.

Svitákova kniha zahrnuje vývoj zemského úřadu na Moravě v rozmezí třiceti čtyř let, během nichž procházel výraznými přeměnami. Impulzem těchto změn byly důsledky porážky Rakouska ve dvou slezských válkách, s nimiž se říše musela vyrovnat zefektivněním svého byrokratického aparátu. Prvním cílem státu bylo reformovat armádu, aby se stala rovnocenným protivníkem vítězných Prusů. Tato modernizace si ovšem vyžadovala velké finanční náklady, jež bylo nutno pokrýt daněmi z jednotlivých zemí monarchie. Ústředním problémem tedy bylo, jak získat co nejvíce peněz do státní pokladny. Tomu měl posloužit výkonný centralizovaný státní aparát. Účelovost, úspornost a výkonnost se staly heslem doby. Mužem, který se toho v rámci celé monarchie chopil, byl hrabě F.W.Haugwitz, autor projektu, kterým se roku 1749 rušila česká a rakouská dvorská kancelář, jež byly spojeny v společný úřad se složitým názvem Directorium in publicis et camerilibus, přičemž se z dvou původních úřadů vyčlenil Nejvyšší soudní úřad (Oberste Justizstelle). Obě tyto instituce přesídlily do Vídně. Ve vojenských záležitostech prosadil Haugwitz tzv. decenální reces, tedy, opatření, kterým se zemští stavové na dobu deseti let zříkali práva schvalovat výběr daní pro účely armády. Erár tak i v této oblasti získal převahu nad zemskými stavy. To jsou zhruba výchozí body, od kterých se nadále odvíjely další správní reformy, které Sviták sleduje až do počátku vlády císaře Josefa II. Jednotlivé země, tedy i Morava, při nich ztrácely řadu pravomocí a byly stále více podřízovány centru. Duch baroka, který až dosud prostupoval celý byrokratický aparát, byl postupně nahrazen pragmatikami osvícenství.

Svitákova monografie sleduje vývoj těchto událostí na Moravě, a to v souvislosti s tím, jak se proměňovala v tereziánském období její zemská správa. Celá práce se v zásadě dělí do čtyř tematických okruhů, ve kterých pak autor rozebírá jednotlivé aspekty zeměpanské správy. První okruh se týká vývojových proměn tohoto úřadu od vzniku tzv. královské deputace a obnovení úřadu krajských hejtmanů, přes období reprezentace a komory až po její proměnu na zemské gubernium. To vše si vynutily změny nastalé po skončení sedmileté války roku 1763. Byl to mimo jiné také důsledek změn v centru monarchie, kde kancléř V. A. Kounic zřízením státní rady zmodernizoval fungování ústředních úřadů v hlavním městě. Závěr této části směřuje k přípravě josefínských reformy, která sloučí zemskou správu Moravy a Slezska do jednoho společného úřadu, k níž dojde roku 1782.

Druhý tematický okruh věnuje Sviták měnící se struktuře moravského zemského úřadu včetně jeho personálního obsazení. V neposlední řadě sleduje podrobně změny v rozsahu jeho kompetencí. Zde na počátku sehrál rozhodující roli jako muž č.1 baron a pozdější hrabě Jindřich Kajetán Blümegen, zavádějící na Moravě Haugwitzovy reformy, člověk těšící se plně podpoře panovnice. Po něm s proměnami úřadu následovali další výkonní úředníci ve funkci guberniálního prezidenta jako kancléřův syn Arnošt Kryštof Kounic nebo Kryštof Blümegen. Vedle nich figuruje ve Svitákově práci řada dalších výkonných úředníků: J. N. Hausperský z Fanalu, F. A. Schrattenbach aj., které autor výstižně charakterizuje po služební i lidské stránce.

Třetí okruh se zabývá každodenním vnitřním chodem úřadu, jednotlivými sezeními zemského radního kolegia, kariérním postupem úředníků, jejich společenským původem a způsobem, jak byli za svou práci honorováni. Důležitou složkou fungování zemského úřadu byla cesta písemnosti úřadem. Sviták se tady zabývá i zdánlivě podružnými fakty, jako byl nákup a získávání kancelářských potřeb, tedy papíru, pečetního vosku, per, nůžek, perořízků a dalších drobností nezbytně spojených s chodem úřadu. Tady, jakož i na jiných místech knihy, nabývá text na zajímavosti. Autor tak dokazuje, že také o složitých otázkách administrativy se dá psát čtivě a zajímavě.

V čtvrtém okruhu o písemnostech vycházejících ze zemského úřadu přichází ke slovu Sviták jako přední odborník z oboru diplomatiky a dalších pomocných historických věd. Analyzuje zde vnitřní komunikaci úřadu a jeho písemnosti. Tady podává věcnou charakteristiku dekretů, podání, vnitroúřadových instrukcí a úředních knih nejrůznějšího charakteru, Zohledňuje přitom, jde-li o písemnosti psané nebo tištěné a dokládá je ukázkami ilustrací jejich různých typů. V závěrečném shrnutí rekapituluje Sviták s didaktickou přesností základní myšlenky své práce.

Je třeba ještě zdůraznit, že v úvodu své monografie podává autor podrobný rozbor literatury a pramenů k danému tématu, včetně těch, jež se zabývají dějinami celorakouské státní správy, a informuje o stavu a výsledcích bádání svých předchůdců. To v závěru knihy doplňuje také rozsáhlá bibliografie, včetně dalších příloh a rejstříku.

Svitákova kniha o moravské zeměpanské správě je odborně velmi fundovaná a opírá se hlavně o rozsáhlé studium guberniálních fondů Moravského zemského archivu a příslušných fondů Rakouského státního archivu ve Vídni, Národního archivu v Praze i Archivu města Brna. Je to práce vysokého standartu, jakou badatelé o moravských dějinách dosud postrádali. Ocenit je třeba bohatý obrazový materiál, který publikaci provází, i její kultivovaná jazyk.

Dušan Uhlíř

KRONIKA

Ing. Milan Velička – 80 let jednoho ze spolutvůrců Arboreta v Novém Dvoře u Opavy

V letošním roce se dožívá 80 let známý opavský dendrolog a sadovnick, zahradní inženýr Ing. Milan Velička. Je jedním z novodobé zakladatelské, resp. obnovovatelské generace dnešního Arboreta SZM Nový Dvůr (u Opavy)¹. Pokusme se proto připomenout si některé závažnější okamžiky a důležitější etapy jeho čínorodého života.

S jubileantem se autoři této vzpomínky seznámili již před více než půl stoletím a první z nich měl dokonce to potěšení s ním v Novém Dvoře téměř třináct roků úzce spolupracovat. Po určitou dobu dokonce sdíleli i společnou pracovnu jednu z místností správy Arboreta umístěné v „zámečku“ někdejší sídle rodiny zakladatele novodvorské dendrologické sbírky Guido Riedela. Ve spojení zůstali i po nedobrovolném odchodu I. Musila v počátečních letech normalizačního období (70. až 80. léta minulého století). Společně trávili dokonce i řadu dovolených, letních i zimních, vesměs také odborně motivovaných. V úzkém profesním a přátelském vztahu byl však Milan i s autorem druhým, Antonínem M. Svobodou. Dovolte proto oběma zmíněným Milanovým kolegům, aby se ujali úlohy jakýchsi kronikářů a glosátorů, kteří se pokusí shrnout základní informace z jubilentovy životní a profesní dráhy, pamětníkům k připomenutí a nastupujícím generacím pro poznání a možná i pro lepší pochopení dob minulých a pro poučení z nich. Autoři přitom vycházejí především ze svých osobních zážitků, poznatků a pocitů a není proto úplně vyloučeno, že přes veškerou snahu o přesnost

¹ Nový Dvůr, na jehož katastrálním území (nesoucím názvem k. ú. Nový Dvůr u Opavy) se naše Arboretum nachází, je dnes místní částí obce Stěbořice. V dalším budeme pro zmíněné Arboretum, které je organizačně součástí Slezského zemského muzea v Opavě (odtud SZM), používat především zkratku AND. Přibližně do poloviny 60. let minulého století se používal také starší název – Krajské arboretum v Novém Dvoře u Opavy, ve zkratce KA nebo KA SM, přičemž zkratka SM (někdy také SMO) označovala Arboretu přímo nadřazenou krajskou organizaci, jejíž tehdejší název, používaný až do roku 2000, byl Slezské muzeum Opava.

mohou některé detaily vidět i z poněkud jiného zorného úhlu než náš jubilant (za což se mu předem omlouvají). Navazují také na informace publikované na stránkách tohoto časopisu (ČSM, série A, 1994, 2010), i jinde (www.zahrada-park-krajina.cz/, 2010; www.natura-opava.org [tj. Opavský přírodovědný zpravodaj, květen 2013]; také Preslia), které rozšiřují. Tam, kde tyto zdroje z různých důvodů nestačily, byly doplněny o vybrané, avšak často jen bodově či heslovitě zpracované informace další, získané z různých hlášení a výkazů včetně osobních poznámek jubilantových, které se autoři pokusili chronologicky uspořádat a sestavit. Ale přistupme už k vlastní, jubilující osobě našeho vzpomínání.

Milan Velička se narodil 24. června roku 1934 v Otrokovicích, v baťovském čtyřdomku. Jeho rodiče přišli na Zlínsko z beskydské oblasti za prací, kterou získali v Baťových závodech. Do obecné školy začal Milan chodit v Otrokovicích-Baťově. Po ukončení 5. třídy byl přijat na Gymnasium ve Zlíně, kam dojížděl z otrokovického nádraží tamní parní lokálkou (1945–1949). Již tehdy jej ve škole upoutal přírodopis ale i v ostatních předmětech patřil k těm lepším studentům. Osmiletá středoškolská studia dokončil maturitou na Gymnasiu v Místku (1953), kam po kvartě ze Zlína z rodinných důvodů přestoupil.

V roce 1949 zemřel ve Frýdlantu nad Ostravicí-Nové Dědině Milanův děd a na uvolněné zemědělské hospodářství, do bezprostřední blízkosti hor Moravskoslezských Beskyd, se z Otrokovic Veličkovi rodiče s rodinou přestěhovali. Usedlost se nacházela v krásném prostředí východních svahů horské skupiny Ondřejniku, v části odvodňované podhorskými říčkami Ondřejnicí a Čeladenkou. Možná, že i tamní okouzující příroda, s krajinou tehdy ještě relativně dosti citlivě zemědělsky obhospodařovanou, podvědomě přispěla k Milanovu pomaturitnímu rozhodnutí zapsat se na brněnskou Agronomickou fakultu Vysoké školy zemědělské (AF VŠZ), dnešní Mendelovy univerzity (MENDELU), byť původně uvažoval o studiu lesnictví.

Po 4 semestrech na AF v Brně (1953–1955) pokračuje Milan na zahradnické specializaci též fakulty (od poloviny roku 1956 je to AF VŠZL), na její Zahradnické katedře v Lednici, což je vlastně dnešní Zahradnická fakulta MENDELU se sídlem tamtéž. Studijní obor nazvaný okrasné zahradnictví (sadovnictví) absolvoval v roce 1958 s vyznamenáním. Je pozoruhodné, že už i jeho diplomní práce byla experimentálního charakteru, což u tohoto studijního zaměření nebylo příliš obvyklé.

Během studií v Brně i v Lednici pracoval Milan na škole jako demonstrátor, i jako vědecká pomocná síla. Semestrální praxe absolvoval mj. v tehdejší Vědecké ústavu okrasného zahradnictví (VÚOZ) v Průhonících a ve vyhlášených „Horákových“ školkách v Bystřici pod Hostýnem. Jeho největším vzorem byl tehdy prof. Ing. dr. Jaromír Scholz, DrSc., zabývající se, vedle rozličných témat z oboru rostlinné produkce, i šlechtěním rododendronů. Ve svém studijním ročníku si Milan také našel svoji celoživotní partnerku, paní Boženu (ta se později úspěšně zapsala do úprav opavských městských sadů a následně i do náročné činnosti útvaru přípravy výroby tamiňch Technických služeb – viz květnové číslo výše zmíněného Opavského přírodovědného zpravodaje z roku 2013). Oba ale svoji první „štaci“ po ukončení školy zahájili, po jistých komplikacích s tehdejšími umístěnkami, u komunálního podniku Zahradnictví a zemědělství města Ostravy (pozdějších Technických a zahradních služeb téhož města, ve zkratce TAZSMO) na podzim roku 1958.

První zaměstnání

V ostravském komunálním podniku se Milan rychle zapojil do odborné a organizační činnosti a již od ledna 1959 pracuje jako vedoucí realizací sadovnických úprav na sídlištích v Lískovci u Frýdku, Havířově, Karviné a Ostravě-Porubě, které subdodavately zajišťuje pro podniky Bytostav a Pozemní stavby. V prvním roce po příchodu do Ostravy už také publikuje společně s J. Procházkou, v časopise Ovocnářství a zelinářství (1959), kritické poznámky k sadovnické tvorbě v tehdejších „ocelovém srdci republiky“. V roce následujícím (1960) je svým zaměstnavatelem vyslán na II. dendrologický sjezd Československé botanické společnosti (ČSBS; jako „československo-polský“ však sjezd nese označení „první“). Konal se na jižním Slovensku v Arborétu Mlýňany Slovenské akademie vied, v okrese Zlaté Moravce.

Počátkem roku 1961 referuje Milan o zkušenostech z realizace ostravských sadovnických úprav na aktivu Severomoravského svazu architektů, nazvaném „K otázkám generelu zeleně v Ostravě“. Následně dostává překvapivou nabídku od ředitele bratislavského ZARESu Ing. Emila Skákaly

(tehdejšího známého mezinárodního činovníka a rozhodčího krasobruslení a předsedy Československého krasobruslařského svazu) a od jeho sadovníka Ing. Z. Zvolského na zajímavé zaměstnání v nově zřizovaném komplexním sadovníckém útvaru města Bratislavy. Bylo to krátce po narození Milanovy první dcery, a proto z rodinných důvodů přijímá až nabídku další, konkursem obsazované místo zahradního architekta v tehdejšímu Slezkém muzeu v nedaleké Opavě. Místo bylo určeno pro nově konstituované pracoviště tohoto muzea – pro *Krajské arboretum v Novém Dvoře u Opavy* (dále jen KA, později AND). A tak koncem března 1962 Milan TAZSMO opouští a se svou mladou rodinou se přesouvá na Opavsko.

Příchod do Krajského arboreta v Novém Dvoře u Opavy a úspěšná léta šedesátá; politické prověrky v roce 1970

1. dubna 1962 Ing. Milan Velička nastupuje v Krajském arboretu v Novém Dvoře, které je jedním z odborů Slezkého muzea – a zůstane mu věrný po dobu téměř celých 40 let. Svou novou funkci od počátku pojímá spíše „výkonně“ než „přípravně“, jak se na tom dohodli s tehdejšími vedoucími KA Ing. Zdeňkem Křížem. Okamžitě dostává na starost péči o rekonstrukce stávající, tehdy asi dvouhektarové parkové plochy založené Q. Riedelem v letech 1906–1926, včetně doplňování sortimentu dřevin jak z arboretních školek – tak i nákupy. Se Zdeňkem Křížem objíždějí malým nákladním autem školky a parky (především v Čechách) a vybírají vhodný rostlinný materiál. V KA pak Milan – jako „architekt-realizátor“ – urychleně připravuje odpovídající výsadbová místa; s přidělenými pracovníky likviduje přestárle skupiny keřů a uvolňuje již málo přehledné, avšak jinak cenné partie a zarůstající solitéry Riedelovy sbírky exotických i domácích dřevin a jejich okrasných odrůd. Na místo nevzhledných zbytků „rozária“ navrhuje a také realizuje výsadbu nového sortimentu založené na vřesovcovitých rostlinách (čeleď *Ericaceae*), která s malými úpravami slouží dodnes. Ostatně tato rostlinná čeleď, především však její rod rododendron, se stává hlavní Milanovou zálibou – a také pracovní náplní téměř po celou dobu jeho aktivní služby. V téže době se rozhoduje také o jednom z výhledových sbirkových úkolů nového dendrologického zařízení – o soustředování sortimentů dřevin vybraných rodů, s vazbou na následné podrobnější studium, hodnocení i výzkum. Rod *Rhododendron* (česky rododendron či pěnišník, zahrnující i skupinu azalek) je, pochopitelně, mezi nimi.

Především pod Milanovým vedením se rozbíhají další úpravy, rekonstrukce a výsadby po celé ploše původního parku. Se zahradníky začíná také s obnovováním pěstebních ploch pod starou příjezdovou cestou (původní pařeniště, školkařské a zelinářské záhony – jakož i plochy ve starém ovocném sadu). Již tehdy je však zřejmé, že rozvíjející se Arboretum se statutem krajského zařízení (KA) nemůže zůstat v uspořádání a v hranicích původních, na ploše ani ne tříhektarových Riedelových okrasných a užitkových zahrad. Uprostřed těchto prací odjíždí Milan na kratší dobu služebně do Polska a účastní se aktivně dalšího sjezdu, tentokrát Polské dendrologické společnosti (PTD), konaném v Zakladu dendrologii PAN v Kórniku u Poznaně (1963).

Na přechodnou ca dvouletou dobu (1963–1965) se zapojuje i do krajského úkolu řešeného Ing. Křížem, nazvaného *Průzkum parků tehdejšího Severomoravského kraje* (SmK). Následně věnuje zvýšenou pozornost vylepšení technické a pěstební vybavenosti provozního úseku. Na starost dostává i náročné zajišťování generální opravy arboretní správní budovy – „zámečku“; ta proběhla v letech 1964–1965. V návaznosti na čestné uznání, které obdrželo Krajské arboretum za svůj příspěvek na poli „ozeleňování“ od Rady Severomoravského krajského národního výboru v Ostravě, dostává i Ing. Velička ocenění nazvané „za přínos k úspěchům Arboreta“ od vedení Slezkého muzea.

V tehdejší politické situaci, kdy Krajské arboretum samo, ale především financování jeho rozvoje, bylo závislé hlavně na blahovůli autoritativního komunistického aparátu ve vedení okresu i kraje, podepisuje Milan, na přání tehdejšího svého nadřízeného Ing. Kříže, přihlášku do Komunistické strany Československa (KSČ, 1964). Následně ředitel Slezkého muzea, PhDr. B. Sobotík, doporučuje jeho žádost o přijetí do externí vědecké aspirantury ve Výzkumném ústavu rostlinné výroby v Praze-Ruzyni; školitelem se mu stává známý sadovník a šlechtitel rododendronů doc. Ing. dr. B. Kavka, ředitel průhonického VÚOZ. Ovšem o pár let později, v roce 1970, na počátku již zmíněného „normalizačního období“ následujícího po okupaci země vojsky Varšavské smlouvy, přichází „politický trest“: „normalizující“ se strana (KSČ) jej ze svých řad „odvrhuje“ se všemi tehdejšími důsledky. Ty zahrnovaly i praktický zákaz publikování – a nepsané zastavení dalšího

služebního postupu. Pochopitelně už nepřicházelo v úvahu ani pokračování v započaté externí vědecké aspirantuře, byť předepsané zkoušky z tzv. kandidátského minima měl Milan tehdy již úspěšně složený.

Avšak větší část druhé poloviny let šedesátých a dokonce i počátek let sedmdesátých (roky 1966 až 1971) byly pro Milana a s ním i pro Arboretum v Novém Dvoře obdobím ještě relativně příznivým, charakterizovaným intenzivním stavebním, ale i odborným rozvojem. S podporou KNV získává AND (dřívější KA) lesní porosty sousedící s jeho územím a rozšiřuje celkovou svoji plochu nejprve na 15 a následně na více než 20 ha. Pevně smrkové porosty jsou na nově získaných pozemcích vykláceny, pařezy vyklučeny. Ponechány jsou jen kvalitní borovice (pravděpodobný ekotyp tzv. „heraltické borovice lesní“) a také některé odrostlé listnáče, které lépe vyhovují sadovnickým kompozičním záměrům. Zde se Milan cítí jako „ryba ve vodě“. Zařizuje úpravy nových ploch, trasuje cesty, plánuje vhodné výsadby. Se Zdeňkem Křížem a s dalšími kolegy se pouští do konzultací ke zpracování *Zastavovací studie* a následně i do příprav ke studii *Úvodního projektu pro nové skleníky* (zpracovatelem je Ing. arch. A. Friedlová z ostravského Hutního projektu). Věnuje se ale i budování odborné knihovny – podílí se na zajišťování přídelů z tzv. devizových kvót Národní knihovny, bez nichž tehdy nebyl možný nákup zahraniční literatury ze zemí za „železnou oponou“. Pracuje rovněž v redakci obnovené edice periodika *Zprávy – Arboretum Nový Dvůr u Opavy* (1965 až 1971, celkem 16 čísel), od roku 1968 i jako odpovědný redaktor.

V roce 1966 Ing. Kříž s Ing. Veličkou zahajují konzultace k několika nově chystaným rozvojovým akcím, nazvaným: *Územní plán a studie kulturně rekreační oblasti Nový Dvůr – Arboretum, Generel Arboreta Nový Dvůr a jeho ochranného pásma* (obojí zpracovává doc. Ing. E. Galuszka, CSc.), *Program výstavby a rozvoje Arboreta Nový Dvůr* (léta 1966–1967) a *Prováděcí projekt stavby skleníků* (1200 m² zasklené plochy, výstavba v letech 1967–1971).

Současně se Milan připravuje na V. mezinárodní dendrologický sjezd v Budapešti (1966, s řadou exkurzí po Maďarsku), zajišťovaný tamní zahradnickou univerzitou. Někdy v té době se stává členem Československé botanické společnosti při ČSAV, i když s její dendrologickou sekcí spolupracuje již několik let. V roce 1967 je Milan jmenován *vedoucím provozního oddělení*. Následně vedoucí AND Ing. Z. Kříž, CSc., odjíždí na delší studijní cestu do oblasti Kavkazu a Střední Asie. V té době musí dnešní jubilat urychleně zabezpečovat náročné terénní úpravy míst určených pro nové stavební objekty, mnohdy už za hranicí původní plochy Riedelova parku. Dohlíží na realizaci výstavního pavilonu, na úpravy jeho okolí vhodnými výsadbami i na zřizování nové přístupové cesty a chodníku (1967–1968). Koordinuje přípravy na celou řadu dalších stavebních akcí, jako byly výstavba čtyř atriových domků pro provozní zaměstnance (výstavbu prováděla organizace Progres Ostrava) a nového parkoviště pro návštěvníky (1968), na úpravy v novém hospodářském dvoře s garážemi a sklady, na rekonstrukce dalších komunikací a dílen, včetně jejich centrálního vytápění a zajištění nedostatkové vody hlubokou vrtanou studnou. V této časově náročné agendě mu postupně stále více vypomáhá jeho asistentka paní Marie Klásková; nejprve jen po stránce administrativně-ekonomické, později však i odborně-technické – a to po řadu let.

V oblasti výzkumu spolupracuje Milan na zpřesnění určení evidovaného sortimentu dřevin AND (1967–1968), jež je nutné pro další studium tohoto materiálu. Využívá svých kontaktů s polskými dendrology a začíná připravovat hodnocení zahradních kříženců zlatic (rod *Forsythia*), započaté dr. B. Suszkou v Ústavu dendrologie Polské akademie věd – v jejich arboretu v Kórníku u Poznaně. Postupně odtud získává základní materiál, klonově jej množí – a koná přípravy pro pozdější hodnocení jednotlivých odrůd. Předtím už navázal obdobnou spolupráci s Výzkumným a šlechtitelským ústavem okrasného zahradnictví v Průhoncích, a to v rámci jejich rezortního úkolu *Výzkum světových sortimentů – sortiment rodu Philadelphia* (česky pustomyl, „nepravý jasmín“).

Zásluhou Milanovou, s pochopením tehdy již pomalu končícího „přednormalizačního“ vedení Slezského muzea, je získán souhlas příslušného ministerstva – a AND se ještě (v poslední chvíli) stává platicím členem dvou významných západních odborných organizací – *Royal Horticultural Society* v Londýně a *Deutsche Rhododendron Gesellschaft* v Brémách (1968). To přináší i zajištění odběru členských odborných časopisů, jinak jen obtížně tehdy dostupných. K významným činnostem z přelomu 60. a 70. let, na nichž se Milan s dalšími kolegy podílel, je nutno připočítat i získávání nezbytných finančních prostředků a dotací na jednotlivé programy, zahrnuté do již zmíněných výhledových a rozvojových koncepcí. Milan se společně s Ing. Křížem úspěšně angažuje i při

přípravě a realizaci akcí zajišťovaných z prostředků Fondu cestovního ruchu při KNV v Ostravě. V jejich rámci – a ve spolupráci s obcí Stěbořice – byla např. zřízena rekreační vodní nádrž v lesním úseku potoka Velká, těsně za hranicí tehdy již zvětšené arboretní plochy. Koncem roku 1970 však přicházejí i do AND politické prověrky, které postihnou tak či onak všechny tři vedoucí pracovníky Arboreta, včetně Ing. Veličky. V rámci boje proti „plíživé kontrarevoluci“ je rozpuštěna a zrušena i celá stranická organizace KSČ Slezského muzea.

Nástup období „normalizace“; léta sedmdesátá

Následně stále tvrdší normalizační praktiky, spojené s omezováním až vylučováním odborné publikační, redakční i výzkumné činnosti „vyškrtnutých“ nebo „vyloučených“ bývalých členů KSČ, vedly ke zrušení arboretních *Zpráv* (1971) a posléze i k zániku dendrologické řady vědeckého *Časopisu Slezského muzea, series C Dendrologia* (1979). Politická nepřízeň postihla do jisté míry i jejich externí odborné kontakty. To vše způsobilo jistě i u Milana určitý útlum jeho vlastní výzkumné aktivity. Bylo nutno hledat případné „povolené území“, kde by bylo možno nějakým přijatelným způsobem se odborně realizovat. Snad také proto na 8. pracovní konferenci botanických zahrad ČSSR (1971), zaměřené na funkci těchto zařízení v oblasti kulturně-osvětové, přednáší Milan referát *O účinnějších formách naučného programu pro návštěvníky*, kde mj. prezentuje audiovizuální techniku, kterou v té době pro AND zajišťoval. Ze stejných důvodů také jen stěží si může dovolit odmítnout žádost Odboru kultury tehdejšího Sm KNV, aby připravil a opakovaně i vedl kvalifikační zkoušky pro obor zahradník, určené pro pracovníky z organizací podřízených tomuto krajskému útvaru.

Realizace mnoha už dříve připravovaných rozvojových záměrů novodvorského pracoviště, ve změněné politické situaci nastupujících let normalizačních, však často zůstávala již jen na Ing. Veličkovi. V té době jsou pracovní podmínky narůstající Milanovy agendy na přechodnou dobu vylepšeny příchodem jeho bývalého ostravského spolupracovníka z TAZSMO Jiřího Procházky. Mezitím po Z. Křížovi, odvolanému z funkce vedoucího AND k 31. srpnu roku 1971, vede Arboretum 13 měsíců Ing. I. Musil – ale i ten je na pokyn Předsednictva OV KSČ odvolán a později, v polovině roku 1976, donucen i k odchodu; přibližně v téže době dostává výpověď také Z. Kříž. Po Musilovi nastupuje 1. listopadu 1972 do funkce vedoucího AND RNDr. František Krkavec. Ing. Veličkovi je novým, politicky dosazeným vedením Slezského muzea dovoleno setrvat v provozní činnosti AND i po roce 1976, ale jen s pracovní náplní vymezenou výslovně na „*provozní úkoly a práci v parku*“.

A tak Milan v následujících „poprovozkových“ letech pokračuje v zajišťování úprav komunikací, betonových pěstebních záhonů, japanových skleníků, oprav a dodělavek na sklenících nových. Zařizuje nákupy dalšího nářadí a strojů pro provozní účely, daří se mu vybudovat potřebný sklad na pohonné hmoty, montážní halu pro nový hospodářský dvůr, malou polní laboratoř, modernější závlahu – i nové oplocení postupně obepínající celou narůstající plochu tzv. venkovní expozice. Na starosti má přípravu a následnou výstavbu nového hlavního vstupního objektu AND – i nového, až umělecky řešeného vstupu do vlastní parkové expozice schodištěm (dle návrhu Ing. arch. Klimeše), s pozoruhodným využitím staré opavské dlažby.

Někomu se snad všechny tyto převážně „provozně vyhlížející úkoly“, v organizaci s vědeckými aspiracemi, mohou na první pohled zdát snad až příliš triviální, přízemní, ale ruku na srdce – ani ta nejlepší instituce, nejrenomovanější arboretum či botanická zahrada se neobejde bez těchto činností a bez podobných typů pracovníků jimž organizační a manažerská činnost není zcela cizí. V jistém slova smyslu je to za normálních okolností možno považovat i za jakýsi druh obětí. Navíc praktická činnost sadovníka-zahradního architekta v sobě zahrnuje i značný kus nezbytné umělecké erudice a ta ani Ing. Veličkovi rozhodně nechyběla a ani ještě dnes nechybí.

Kromě výše uvedeného vede Milan v těchto letech praxe středoškoláků i vysokoškoláků – studentů zahradnických škol (1973–1979). Když je mu znemožněna vědecká aspirantura, absolvuje na Lesnické fakultě VŠZ v Brně alespoň postgraduální dvouleté studium, nazvané „Ochrana přírody, tvorba a ochrana krajiny“; končí je obhajobou závěrečné práce nazvané *Návrh úprav zámeckého areálu v Raduni z hlediska kulturně-rekreačního využití* (1975), v níž se snaží o zvýraznění krajinařského charakteru dané lokality.

V roce 1974 se Ing. Veličkovi daří, byť až napodruhé, získat „povolení k výjezdu“ a potřebný

„devizový příslib“ pro 5denní studijní cestu do Rakouska na Mezinárodní zahradnickou výstavu ve Vidni (WIG) a na horské lokality pěnišníků-rododendronů (Ramsau, Dachstein a Nízké Taury). Cesta je ovšem financovaná pouze z jeho soukromých prostředků. Po vynuceném odchodu prvního ze spoluautorů tohoto příspěvku z AND přebírá Milan odpovědnost i za sbírky herbářů a šišek včetně jejich evidence (ve druhé polovině roku 1976). V tom je mu cennou, už zapracovanou pomocnicí asistentka paní Marie Elblová.

V květnu roku 1977 se koná VIII. plenární zasedání Dendrologické sekce Československé botanické společnosti (DS ČSBS). Oficiálním pořadatelem je opavské Slezské muzeum (SM) a hlavními tématem je jedna ze sbírkových specializací novodvorského Arboreta – rod *Rhododendron*. Úvodní referát přednáší – jak jinak – Ing. Velička. Informuje především o rozsáhlém sortimentu tzv. botanických pěnišníků řadu let shromažďovaném a pěstovaném v AND, kam účastníky zasedání zavádí exkurze. Jednání se účastní mj. i profesor Scholz, jehož kříženci vybraných druhů tohoto rodu – tzv. „Šolcovy rododendrony“ – jsou úspěšně vysazeny i na expoziční ploše Arboreta. Prof. Scholz, společně s Milanem i s ostatními účastníky zasedání, si je se zřejmým potěšením prohlíží. Věnují se i Milanovým výběrům z filiálních generací těchto hybridů, které jsou umístěny na arboretních pěstebních záhonech.

Povzbuzen úspěchem na plenárním zasedání DS ČSBS Milan Velička se znovu pokouší získat povolení k pokračování ve studiu v rámci externí vědecké aspirantury. Jeho žádost je však opět zamítnuta (roku 1978), s důrazným upozorněním, že „není zařazen do *kádrových rezerv*“². Zástupcem vedoucího AND se tehdy stává nově příchozí Ing. M. Frank. O rok později (1979) je však Milanovi umožněna účast na VII. mezinárodním dendrologickém kongresu v tehdejší NDR (Dražďany, Postupim, Pilsitz).

Druhá polovina období „normalizace“; léta osmdesátá

Určité uvolnění poměrů počátkem 80. let umožňuje Veličkovi reagovat na žádost západoněmeckých dendrologů o spolupráci: připraví pro ně souhrnnou zprávu o sortimentu dřevin pěstovaných v AND. Zpráva je pojata do obsáhlé dvoudílné studie nesoucí název *Erhebung über das Vorkommen winterharter Freilandgehölze* a tvoří hlavní náplň dvou čísel německé dendrologické ročenky (*Mitteilungen der DDG*, 73/1981 a 74/1982). V rámci dokumentačních prací dokončuje jednání s Vojenským topografickým ústavem v Dobrušce a dosahuje odtajnění nových leteckých snímků pokrývajících území bývalého Riedelova parku v Novém Dvoře (1980). Pro srovnání získává také starší letecké snímky téhož území, pořízené v letech 1937, 1957, 1961, 1970 a 1978.

Pro první polovinu 80. let bylo vedením Slezského muzea přijato několik Milanových řešitelských návrhů. Prvním je program studia a výzkumu nazvaný *Hodnocení sbírky dřevin v AND* (přijat jako ústavní úkol č. 01). Program je zaměřen (a) na introdukované taxony rodů *Metasequoia*, *Microbiota*, *Philadelphus* a *Rhododendron* (poslední včetně šlechtění) – a (b) na záchranu genofondu domácích i cizokrajných dřevin pojatou jako specifický úkol botanických zahrad a arboret, což po víceletém přerušení navazuje na obdobný program kolegů Kříže a Musila, započatý kolem roku 1971.

Druhým přijatým návrhem je program nazvaný *Výzkum parků Opavska*; Milan se podílí i na řešení jeho realizované první části (1981–1982). Cílem programu byla aktualizace a objektivizace dřevinné skladby zmíněných parků a její porovnání s průzkumy z konce 50. let (např. s údaji publikovanými v práci Dudy a Krkavce *Zelené klenoty*, 1959). Na 18. konferenci botanických zahrad a arboret ČSSR v Olomouci (1981) přednáší Velička referát na téma *Sbírky arboret z hlediska zahradní architektury*. V této době (v roce 1982) dostává z ředitelství SM konečně i oficiální pověření redigovat pro každou botanickou zahradu veledůležitě periodikum – *Index seminum*² AND (po řadě let neoficiální redakční práce, včetně zajišťování náplně a tisku).

V témže roce se koná v gruzinském hlavním městě Tbilisi do té doby největší mezinárodní sjezd „východních“ dendrologů – VIII. dendrologický kongres tzv. „socialistických“ zemí (1982). Ing. Veličkovi se díky zájmu dendrologů z moskevské Hlavní botanické zahrady o výsledky jeho studia

² Většina botanických zahrad a arboret (dále jen BZ) vydává každoročně své *Indexy seminum*. V nich bezplatně nabízí ostatním institucím stejného či podobného typu troškovou množství ze svých semen či jiných propagulí řady rostlinných druhů, nasbíraných ve volné přírodě nebo v BZ, parcích apod. Tak mohou BZ prakticky bezplatně, nebo jen s malými náklady, získávat zajímavý rostlinný materiál z celého světa.

rododendronů a s tím i o navázání bližší spolupráce – dostává osobního pozvání přímo z Akademie věd SSSR, včetně hrazení všech kongresových nákladů. V Tbilisi Milan přednáší (rusky) souhrnný referát *Introdukce druhů rodu Rhododendron na území ČSSR*. Součástí velkoryse organizovaného kongresu je i orientační návštěva vybraných lokalit Velkého a Malého Kavkazu včetně botanických zahrad a dendrarií v Tbilisi, Boržomi, adžárském Batumi, abcházském Suchumi a v ruském Soči.

Ve stejném roce přednáší Milan ještě na XIX. konferenci botanických zahrad ČSSR, konané v Opavě a v AND (1982); jeho referát se zabývá evidencí rostlin v botanických zahradách a jejich označováním vhodnými jmenovkami. Brzy nato přednáší i na semináři nazvaném „*K problematice přírodního prostředí v činnosti muzei Sm kraje*“ (listopad 1982); referuje na něm o významu studia dřevin vhodných pro výsadbu v městech. V prosinci roku 1982 náhle, po těžkém infarktu, umírá Ing. Zdeněk Kříž, CSc. a Milan Velička po něm přebírá funkci jednatele výboru Severomoravské pobočky ČSBS, což je pozdější Opavská pobočka České botanické společnosti (ČBS). S novou funkcí přebírá i povinnost zajišťovat odborné přednášky a exkurze, což v letech 1983 až 1997 také činí.

Milan je neúnavný i v propagaci pracoviště, jemuž se před léty upsal. Pro redakci publikačního oddělení University Martina Luthera v Halle-Wittenbergu zpracovává několik příspěvků informujících o AND a o jeho činnosti (1983). Milanovy texty se stávají součástí tisků nazvaných *Bibliographie der botanischen Gärten Europas* (1983) a *Botanische Gärten Mitteleuropas* (1, 2; 1986). V roce 1983 je Ing. Velička jmenován členem pracovní skupiny pro evidenci rostlin při Poradním sboru botanických zahrad, zřízeném při Ministerstvu kultury ČSSR (dále jen MK). V rámci SM se stává členem tzv. kvalifikačně mzdové komise pro dělnické profese, zřejmě z titulu svého provozního zařazení v AND. – Na další konferenci botanických zahrad v Nitře referuje o současném stavu průzkumu introdukovaného taxonu *Metasequoia* v Sm kraji (1983).

Ke svým padesátinám (1984) dostává od Poradního sboru botanických zahrad při MK čestné uznání „*za dlouholetou práci pro rozvoj botanických zahrad*“ a další čestné uznání „*za dlouholetou obětavou pracovní činnost*“ od vedení SM při příležitosti 170. výročí založení muzejních sbírek v Opavě, spolu se jmenováním do funkce „*vedoucí dendrologického pracoviště*“ (v rámci AND). Téhož roku (1984) končí ze zdravotních důvodů ve funkci vedoucího Arboreta dr. F. Krkavec.

Počátkem roku 1985 je na uvolněné místo vedoucího AND jmenován Ing. M. Frank, CSc., dosavadní vedoucí oddělení skleníků. Milan však nerezignuje. Pro celostátní výstavu Flóra Olomouc navrhuje a realizuje malou ukázkovou venkovní expozici, jako prezentaci AND. Dostalo se jí medailového ocenění; medaile získaly i některé nebezpečné novodvorské školkařské výpěstky. Na další konferenci botanických zahrad v Praze Velička referuje na téma *Podněty ke zvýšení účinnosti exkurzí do botanických zahrad a arboret*. Pro chystaného tištěného průvodce *Opava a Slezské muzeum* (ed. SM, vychází až r. 1987) zpracovává informativní text o AND.

Pro období 1986–1990 Velička připravuje a následně i zahajuje průzkum pěti keřovitě rostoucích druhů domácích dřevin, v rámci krajského úkolu *Fytogeografický atlas Sm kraje – ohrožené druhy*. Krátce po zahájení průzkumu (v říjnu 1986) předkládá i zpracovaný scénář expozice životního prostředí, v kontextu přípravy nových instalací pro výstavní prostory Slezského muzea. V následujícím roce (1987) je jmenován členem Komise pro genofond při Poradním sboru botanických zahrad ČSSR. Koordinací prací komise byla pověřena Botanická zahrada Botanického ústavu ČSAV v Průhoncích, ale záměr nepřekročil fázi příprav.

X. plenární zasedání Dendrologické sekce ČSBS (1988) je pořádán ke 30. výročí založení AND. Není proto divu, že se na jeho přípravě účastní i Milan. Na plenárním zasedání přednáší referát *O rozvoji novodvorských sbírek dřevin z hlediska jejich významu pro introdukci*, včetně zhodnocení sortimentu původního Riedelova parku. Ještě téhož roku a ke stejnému výročí organizuje seminář muzejních botaniků kraje, nazvaný *Aktuální otázky botanické práce v Sm kraji – IV*, věnovaný rovněž především dendrologické tematice. K ní také sám referuje. Jako editor sborníku *Severomoravská dendrologie* zajišťuje i tisk přednesených referátů. (Obdobných regionálních seminářů, které v letech 1985 až 1997 Milan sám buď připravil nebo se na jejich přípravě alespoň podílel, byla celá řada.)

Pro nové vydání seznamu herbářů světa zpracovává informaci o novodvorských studijních a dokumentačních sbírkách a o odborném zaměření AND (1989); základní údaje vycházejí pod akronymem „AND“ v publikaci *Index herbariorum*, 8. ed., New York Bot. Garden (Herbarium), 1990. Informaci o novém vydání uvedeného seznamu později uveřejňuje i v ČSZM-A, 1996.

V rámci tradičního celostátního červencového floristického kurzu ČSBS, pořádaného tentokrát v Bruntále (a v jeho okolí, 1989), připravuje a vede tři dendrologické exkurze: dvě do dvou historicky zajímavých parků v Horním Benešově a jednu do parku v Krnově-Chářově. Téma introdukce dřevin je předmětem jeho referátu také na sympoziu SAV nazvaném *Teória a prax introdukcie rastlín*, konaném v Nitře (srpen/září 1989).

Po „sametové revoluci“; léta devadesátá

V roce 1990 Milan Velička ukončuje 6letý průzkum lokalit tehdejšího Sm kraje s pěstovanou pozoruhodnou stromovitou jehliččinou metasekvojí čínskou (*Metasequoia glyptostroboides*); k tomu publikuje tři odborné příspěvky. Později, na výzvu Keiko Satoha z Arnold Arboreta (Harvard University, USA), poskytuje své údaje pro studii zabývající se světovou evidencí kulturních lokalit uvedeného taxonu (viz periodikum *Arnoldia*, 1998, Vol. 58, Nr. 4: 72–75). Studie byla sestavována při příležitosti teprve 50. výročí objevení tohoto památného, evolučně velmi starého druhu, s malým recentním areálem přirozeného rozšíření v Číně, kde byl roku 1941 nalezen a popsán.

Na Konferenci botanických zahrad a arboret v Brně (1990) přednáší Milan referát *Skladba sbírky dřevin v AND a její odraz v architektuře novodvorského parku*. – V témže roce je jmenován členem ediční komise SM. O rok později předkládá návrh libreta výstavy *Stromy žijí vstoj* a zpracovává scénář její instalace. Řídí také jeho realizaci ve výstavních síních SM na Ostrožné ulici (výstava byla otevřena od října 1991 do ledna 1992).

V letech 1992–1994 se podílí na řešení výzkumného projektu Českého ústavu ochrany přírody (ČÚOP – pozdější Agentura ochrany přírody a krajiny ČR [AOPK]), označeném jako *Teoretické a praktické principy druhové ochrany – Ochrana genofondu rostlin a živočichů*. V jeho rámci se Velička zabývá výzkumem ohrožených druhů dřevin na severní Moravě a ve Slezsku a ochranou jejich genofondu. Ze souhrnné zprávy mu tiskem vychází studie ve Sborníku AOPK (č. 6, 1996). Téměř souběžně (v letech 1993–1995) řeší i navazující úkol – *Výzkum a záchrana genofondu ohrožených druhů dřevin*. V téže době (1994) je jmenován členem Poradního sboru pro botanické zahrady při Odboru ochrany přírody Ministerstva životního prostředí ČR (dále jen MŽP; dříve byl tento orgán v resortu MK). V roce následujícím se stává členem redakční rady *Vlastivědných listů Severní Moravy a Slezska* (editor SZM, později Maticе slezská v Opavě) a v radě zůstává i později, po odchodu do důchodu.

I v dalším období (1995–1997) spolupracuje Milan s AOPK. Řeší touto institucí koordinovaný úkol *Ochrana genofondu ohrožených druhů dřevin na severní Moravě*, zařazený do další etapy výzkumu genofondu planých rostlin. V jeho rámci zakládá v AND „genofondovou plochu“ k množení a ke studiu reprodukce 13 ohrožených druhů. V červnu 1996 se účastní aktivně semináře muzejních botaniků ČR a SR v Mošovicích, v oblasti Velké Fatry.

Na přelomu roků 1996 a 1997 podává dva návrhy na resortní granty, směřované (a) k *záchrannému výzkumu a ochraně genofondu autochtonních dřevin v AND* (opět v rámci AOPK MŽP) a (b) k *herbářové dokumentaci a počítačové evidenci dendrologických sbírek AND* (v rámci Odboru muzeí a galerií MK). Oba návrhy byly příslušnými ministerskými útvary přijaty a počínaje rokem 1997 mělo být zahájeno jejich řešení. Avšak v téže době byl Ing. Veličkovi zaměstnavatelem (SM) nečekaně snížen pracovní úvazek na polovinu a současně mu bylo doporučeno řešit pouze úkol „b“; v řešení již rozpracovaného úkolu „a“ pokračovat neměl, protože potřebné navýšení úvazku údajně nebylo možné. Přesto po jednání s AOPK. I tento úkol Milan dokončuje, ale už jen privatně.

V období let 1997–2000 Milan tedy oficiálně řeší jen výše uvedený resortní výzkumný úkol „b“ (MK). V jeho rámci může však z grantových prostředků zaplatit i externí specialisty na revizi herbářových kolekcí AND (jmenovitě rodů *Acer*, *Cotoneaster*, *Cytisus*, *Genista*, *Chamaecytisus* a *Salix*) a také značně vylepšit trvalejší vybavení sbírkového pracoviště (pořizuje pro ně např. program počítačové evidence herbářových sbírek DEMUS, sušičku čerstvých rostlinných sběrů pro herbáře, nové herbářové skříně, potřebný kancelářský nábytek, různý pomocný materiál atd.).

Úkol „a“, zabývající se problematikou záchrany ohrožených druhů v rámci grantu AOPK (MŽP), nakonec řeší také, jak naznačeno již výše, byť už jen jako soukromá osoba (1998–1999). V jeho rámci se zabývá rody *Ledum*, *Andromeda*, *Staphylea*, *Myricaria*, *Daphne*, *Rhamnus* a *Cotoneaster* a také druhem *Cerasus fruticosa*.

Koncem 90. let podniká Ing. Velička krok k určitému profesnímu osamostatnění, od Živnostenského úřadu v Opavě získává oprávnění k výkonu odborných poradenských služeb (1998) a v roce následujícím (1999) se stává členem Společnosti pro zahradní a krajinářskou tvorbu.

Počátek 21. století; odchod do důchodu

Na přelomu století – na žádost vedení Ústavu lesnické botaniky, dendrologie a typologie Lesnické a dřevařské fakulty MZLU v Brně – zpracovává Milan odbornou recenzi rukopisu připravované publikace *Dřeviny České republiky*; ta následně vychází v Matici lesnické v Písku (2001). Pro nové vydání publikace *Index herbariorum Českoslovakorum* (ed. K. Sutorý, Moravské zemské muzeum Brno) stačí ještě sestavit profilové charakteristiky herbářových sbírek AND. Avšak v březnu 2001 pracovní poměr v novodvorském Arboretu Slezského zemského muzea³ Ing. Velička končí; jeho úvazek je stejně již jen 0,4. Postupně předává odbornou a sbírkovou agendu svého pracoviště i jeho obsáhlý inventář. Za sebou však v AND zanechává možná ještě trvalejší a hmatatelnější stopu v parkových expozicích a v zajištěném arboretním hospodářském zázemí, o něž se neúnavně staral. S odchodem z AND končí také v Poradním sboru pro botanické zahrady a arboreta při MŽP, odkud se mu dostává poděkování za mnohaletou úspěšnou spolupráci.

Od 1. dubna roku 2001 Milan pokračuje ve své celoživotní profesi už jen coby soukromá osoba. Jako soudní znalec pro široce pojatý obor ochrany přírody, i jako privátní poradce s živnostenským listem v témže oboru, zpracoval od té doby více než 120 odborných posudků a řadu inventarizací dřevin rostoucích především v alejích ale i jinde v krajině, na katastrálních územích Opavy i menších obcí tohoto regionu, včetně průzkumu zdravotního stavu jejich stromů. Přitom má i nyní, stejně jako ve své aktivní profesní minulosti, jednu cennou životní výhodu: ve své činnosti se může opírat o jistotu zázemí své rodiny, především o více než 50letou podporu a pochopení své ženy, rovněž úspěšné zahradní inženýrky, paní Ing. Boženy Veličkové.

Praktického výkonu své zahradnické a dendrologické profese se však Milan nevzdává ani po odchodu do důchodu. V krásné rodičovské lokalitě svého frýdlandského mládí, v Nové Dědině, si již dříve se svou ženou vybudovali nevelkou, avšak půvabnou zahradu. Je v ní i chata vystavěná ve volných chvílích se zřejmou „erudicí a praxí investorskou“, vlastní jim oběma. Zahrada v níž chata stojí obsahuje i vybranou osobní dendrologickou sbírku, okrasnou i ovocnářskou, kde oba majitele i všechny jejich návštěvníky už při příjezdu vítají rododendrony, azalky a ne zcela běžné jehličnany, ale i řada zajímavých odrůd ovocných dřevin.

Odchodem do důchodu neukončuje Milan zcela ani své odborné kontakty. Udržuje styk především s dendrologií a s pracovníky v zahradnickém oboru v Česku a v menší míře i v zahraničí, především v Polsku. Příležitostně publikuje své příspěvky a zprávy s dendrologickou tematikou v opavských Vlastivědných listech Matice slezské i v Časopisu Slezského zemského muzea.⁴

Závěrem už snad autorům zbývá jen místo pro symbolický připitek: Milane, při příležitosti Tvé čínorodé „osmdesátky“, s vědomím všeho užitečného co jsi pro Arboretum Nový Dvůr vykonal, Tvoji přátelé a dendrologičtí příznivci a snad i všichni spokojení návštěvníci novodvorského Arboreta Ti upřímně přejí ještě mnohá léta spokojeného a plodného života jak odborného, tak i osobního, v kruhu Tvé rodiny i Tvých nejbližších spolupracovníků a kolegů.

Ad multos annos!

Ivan Musil – A. M. Svoboda

³ Od roku 2000 se Slezské muzeum oficiálně vrátilo k jednomu ze svých starších názvů, připomínajícímu, že české Slezsko je jednou ze tří našich historických zemí, jak to vyplývá i z preambule Ústavy ČR.

⁴ Seznam publikovaných prací vyšel v ČSZM–A, 43, 1994, s. 280–284; ČSZM–A, 59, 2010, s. 190–191.